

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ALİ MƏHKƏMƏSİNİN BÜLLETENİ

2023
№ 2

Baş redaktor:
İ.İ.Kərimov

Baş redaktorun
müavinləri:
Ç.İ.Əsgərov
Ş.Y.Yusifov

Redaksiya heyəti:
H.Q.Nəsimov
S.F.Hacıyev
X.S.Məmmədov
K.N.Abiyeva
Z.M.Quliyev
E.R.Vəliyeva
B.M.Məmmədli
E.E.Hətənzadə

Məsul katib:
E.S.Məmmədov

Redaksiyanın ünvanı:

**AZ 1025, Bakı şəhəri,
Xətai rayonu,
Yusif Səfərov küç.26
Tel: 012-489-07-07**

www.supremecourt.gov.az

MÜNDƏRİCAT

Ulu Öndər Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Bu günün hüququ, sabahın hüquqşünası” mövzusunda konfrans keçirilib.....	2
Ali Məhkəmə “Femida Dialoq Platforması” adlı yeni layihəyə başlayıb.....	3
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun iclası keçirilib.....	4
Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki və Kommersiya Kollegiyalarının Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsinin tətbiqi üzrə 2023-cü il 8 dekabr tarixli 04/2023 nömrəli qərarı.....	8
MÜLKİ İŞLƏR ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN	
İddia müddəti fərdi müdafiə vasitəsidir.....	13
Müştəri haqqında məlumatların bank işçisi tərəfindən digər şəxslərin elektron poçt ünvanına göndərilməsi bank və kommersiya sirrinin pozulması kimi qiymətləndirilməlidir.....	15
KOMMERSİYA İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN	
“Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 73.1 və 73.1.1-ci maddələrinin tələblərinə müvafiq olaraq ləğv prosesində olan banka qarşı qaldırılan iddia tələblərinə iddia icraatı qaydasında baxılmalıdır.....	17
İNZİBATI İŞLƏR ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN	
İnzibati orqan özünün əvvəlki qərarının düzgünlüyünü şübhə altına alan əsaslı sübutların mövcudluğuna istinadla və şəxsi əyani müayinəyə cəlb etməklə əvvəllər ona təyin olunmuş əlillik dərəcəsinin dəyişdirilməsi hüququna malikdir.....	19
Ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsinə dair müraciətin imtina olunması qənaətinə gələrkən, inzibati orqan hüquqi dövlət və dövlət idarəçiliyinə etimad prinsiplərinin tələblərinə uyğun olaraq imtinaya əsas təşkil edən bütün halları eyni anda yoxlamalı, qəbul etdiyi qərarında bütün imtina səbəblərini bir dəfə və aydın şəkildə göstərməlidir.....	21
Maraqlı şəxs onun müraciətinin inzibati praktikaya uyğun və artıq həll edilmiş oxşar işlərə analogi qaydada həll olunacağını əvvəlcədən bilmək və proqnozlaşdırmaq imkanına malik olmalıdır. Şəxsə belə imkan məhz bərabər yanaşma və etimadın qorunması prinsipləri vasitəsi ilə yaradılır.....	24
Kənd təsərrüfatı məhsulları təqdim edilərkən məhsul təbiətdəki ilkin formasını saxladığı, kimyəvi tərkibini dəyişdirmədiyi və konservləşdirilmədiyi təqdirdə, onun satışı ƏDV-dən azaddır.....	25
CİNAYƏT İŞLƏRİ ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN	
Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 519.1.2-1-ci maddəsinin mənasına görə, azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasını icra edən icra məmuru həm öz təşəbbüsü ilə, həm də həmin cəzaya məhkum olunmuş şəxsin müraciətinə əsasən sonuncunun üzərinə əlavə vəzifələrin qoyulması və yaxud əvvəllər qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi, habelə məhkumun yaşayış yerini dəyişdirməsinə icazə verilməsi barədə təqdimatla məhkumun yaşayış yeri üzrə birinci instansiya məhkəməsinə müraciət etmək, məhkəmə isə belə müraciətlərə baxmaq hüququna malikdir.....	28
Şəxsin bu və ya digər cinayətin törədilməsinə görə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsinə əsas olmuş sübutlar milli qanunvericiliyin və beynəlxalq müqavilələrin tələblərinin kobud pozulması ilə əldə edildikdə həmin sübutlar Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 125.2-ci maddəsinə əsasən yolverilməz sübutlar hesab edilməlidir və belə sübutlar həmin şəxsin barəsində ittiham hökmünün çıxarılmasına əsas ola bilməz.....	32
Beynəlxalq əlaqələr və görüşlər.....	56

Ulu Öndər Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Bu günün hüququ, sabahın hüquqşünası” mövzusunda konfrans keçirilib

2023-cü il mayın 8-də Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi və ADA Universitetinin birgə təşkilatçılığı ilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Bu günün hüququ, sabahın hüquqşünası” mövzusunda konfrans keçirilib.

ADA Universitetində təşkil edilən konfransda Universitetin prorektoru Fariz İsmayılzadə açılış nitqi ilə çıxış edərək, Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanın hərtərəfli inkişafı istiqamətində gördüyü işlər, xüsusilə təhsil sahəsinə verdiyi töhfələr barədə danışıb. Ali Məhkəmə ilə əməkdaşlıq çərçivəsində görülən işlərə də toxunan F. İsmayılzadə keçirilən tədbirlərin tələbələr üçün faydalı olduğunu vurğulayıb.

Sonra Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri İnam Kərimov “Azərbaycanın məhkəmə sistemi: müasir çağırışlar” mövzusunda çıxış edib. Sədr qeyd edib ki, ölkəmizdə bütün sahələrin, o cümlədən məhkəmə hakimiyyətinin inkişafı müasir Azərbaycanın memarı Ulu Öndərin adı ilə bağlıdır. Çünki Ümummilli Lider parçalanmış, hər sahədə tənəzzül yaşayan Azərbaycandan yeni, qüdrətli Azərbaycan yaratdı. Onun rəhbərliyi ilə Azərbaycanda yeni məhkəmə sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində xeyli uğurlu işlər görüldüyünü diqqətə çatdıran İnam Kərimov bildirib ki, məhkəmə hakimiyyətində islahatlar bu gün də dövlət başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

Ali Məhkəmənin sədri deyib ki, 44 günlük Vətən müharibəsində Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə xalqımızın və Ordumuzun düşmən üzərində böyük qələbəsindən sonra regionda yeni geosiyasi reallıqlar formalaşmış. Bu reallıqlar fonunda ölkəmizin global əhəmiyyəti daha da artıb. Həm ölkəmiz, həm də ölkəmizin məhkəmə sistemi qarşısında yeni çağırışlar meydana gəlir. Elm və texnologiya əsərində məhkəmə sistemi olaraq çağırışlara cavab vermək üçün ölkəmizdə məhkəmələrin müasir tələblərə uyğun qurulması, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində peşəkarlığın artırılması və idarəetmədə innovativ texnologiyaların tətbiqi, bununla da məhkəmə proseslərində çevikliyin artırılması zamanın tələbidir.

İnam Kərimov vurğulayıb ki, ölkənin ümumi inkişafında olduğu kimi, məhkəmələrin də inkişafında yüksək peşəkarlığa malik kadrların rolu böyükdür. Bu işdə təhsil ocaqlarının üzərinə böyük iş düşür. Ölkəmizdə məhkəmə sisteminin gələcəyi həm də bu günün tələbələri olan gələcək hüquqşünaslardan asılıdır. Ali Məhkəmə də öz növbəsində ölkəmizdə fəaliyyət göstərən təhsil ocaqlarının hüquq fakültələri ilə sıx əlaqə quraraq, gələcəyin hüquqşünaslarının tədris proqramlarına fəal dəstək verməyə hazırdır.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədrinin birinci müavini Əli Hüseynli Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Azərbaycanda qanunun aliliyinin təmin olunması, qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, konstitusiyanın qəbul edilməsi və digər sahələrdə həyata keçirdiyi fəaliyyət barədə danışıb. Bildirilib ki, bu proses hələ 1993-cü ildə - Heydər Əliyevin Azərbaycan rəhbərliyinə qayıdışı ilə başlayıb. Demokratik hüquqi dövlət quruculuğunun, insan hüquq və azadlıqlarının fundamental prinsiplərinin qərar tutmasına zəmin yaradan ardıcıl və məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsinə yönəlmiş islahatlar Ulu Öndərin siyasi xəttinin əsasını təşkil edirdi.

Sonra Milli Məclisin deputatı, Avropa Şurası Parlament Assambleyası İnsan Hüquqları üzrə Alt-Komitəsinin sədri Kamal Cəfərov çıxış edib və Ulu Öndər Heydər Əliyevin xalqımız qarşısında tarixi xidmətlərinə toxunub. O, siyasi əqidəsindən, vəzifəsindən asılı olmayaraq, bütün hüquqşünasların hər zaman Heydər Əliyev ideyalarına sadıq qalacağına əminliyini ifadə edib.

Daha sonra ADA Universitetinin Hüquq fakültəsinin dekanı Rəşad İbadov “Hüquq təhsilinin müasir hüquqi dövlətdə rolu” mövzusunda çıxış edib.

Konfransda həmçinin Azərbaycanda fəaliyyət göstərən universitetlərin Hüquq fakültələrinin tələbələrinin müxtəlif mövzularda çıxışları dinlənilib.

Ali Məhkəmə “Femida Dialoq Platforması” adlı yeni layihəyə başlayıb

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin təşəbbüsü ilə “Femida Dialoq Platforması” adlı yeni layihəyə start verilib.

Layihə çərçivəsində müxtəlif vaxtlarda Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası, media nümayəndələri, sahibkarlar və Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının nümayəndələri ilə görüşlər keçirilib.

Bildirilib ki, məhkəmə-hüquq sisteminin inkişafında yeni mərhələnin başlanğıcı hesab olunan sonuncu böyük həcmli islahatlar “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 3 aprel tarixli Fərmanının qəbulu ilə başlayıb. Bu sənədin icrası ölkəmizdə ədalət mühakiməsinin yüksək keyfiyyətlə həyata keçirilməsi və hüquqların məhkəmədə müdafiəsinin daha da güclənməsinə müsbət təsir göstərib. Son illərdə məhkəmə fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin, vahid məhkəmə

təcrübəsinin formalaşdırılması, məhkəmələrin və hakimlərin təminatının gücləndirilməsi ilə bağlı mühüm işlər görülüb.

Qeyd edilib ki, Femida Dialoq Platformasının məqsədi hüquqşünaslar, hüquq müdafiəçiləri və vətəndaş cəmiyyəti institutları ilə fəal müzakirələrin təşkili, vətəndaşların hüquqi maariflənməsinin artırılması, məhkəmə-hüquq sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, ortaya çıxan problemlərin həlli və ölkəmizdə bu sahədə aparılan islahatlara dəstək verməkdir.

Görüşdə qarşılıqlı maraq doğuran məsələlərin müzakirəsi aparılıb, müəyyən təkliflər səsəndirilib.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun iclası keçirilib

2023-cü il mayın 19-da Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun növbəti iclası keçirilib.

İclasda “İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qaydasında tətbiq edilən müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbirləri haqqında” qərar layihəsi və “İnzibati mübahisələrə dair işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrasının təmin edilməsi haqqında” Plenumun 2021-ci il 19 noyabr tarixli 10 nömrəli Qərarının tətbiqi ilə bağlı məhkəmələrin fəaliyyətinin monitorinqinin nəticələrinə dair arayış müzakirəyə çıxarılıb və müvafiq qərarlar qəbul olunub.

İclasda eyni zamanda “Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 2015-ci il 11 iyun tarixli 7 nömrəli Plenum Qərarında dəyişiklik edilməsi haqqında qərar layihəsi müzakirə olunaraq, müvafiq qərar qəbul edilib.

Qərarda qeyd edilib ki, hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyini təmin etmək vəzifəsi Ali Məhkəmə Plenumunun qərarlarının təkmilləşdirilməsi üzərində işin davamlı olaraq aparılmasını, işlərə baxılması zamanı ortaya çıxan, eləcə də məhkəmələrdən və digər orqanlardan daxil olan müraciətlərdə Ali Məhkəmə qarşısında qaldırılan hüquqi problemlərin səmərəli şəkildə həll edilməsini tələb edir.

Eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının və digər qanunlarının təfsirinə dair hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasına təsir göstərən Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarları da Ali Məhkəmə Plenumunun müvafiq qərarlarındakı izahların Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqeyi baxımından yenidən nəzərdən keçirilməsini şərtləndirir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən 2022-ci ilin 31 oktyabr tarixində “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177 və 178-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I hissəsi baxımından və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 318 və 391.8-1-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” Qərar, 2023-cü il 17 aprel tarixdə isə “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 178-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 312-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsi barədə Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin müraciətinə dair” Qərardad qəbul edilmişdir.

Həmin Qərar və Qərardadda ifadə olunmuş Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqeləri “Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2015-ci il 11 iyun tarixli 7 nömrəli Qərarında müvafiq dəyişikliklərin edilməsinə zərurət yaratmışdır.

Qeyd olunanlara əsasən, məhkəmələrdə dələduzluq cinayətlərinə dair işlərə baxılması zamanı cinayət-hüquqi və cinayət-prosessual normaların tətbiqində məhkəmə təcrübəsinin vahidliyini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 131-ci maddəsinə, habelə “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 79 və 80-ci maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu qərara alıb:

“Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2015-ci il 11 iyun tarixli 7 nömrəli qərarının 36-cı bəndi aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“36. Dələduzluq cinayətlərinə dair işlərə baxarkən məhkəmələrin diqqəti bu əməllərin vəzifəli şəxslər, habelə rüşvətxorluqda vasitəçilik etmə adı ilə dələduzluq etmiş (“rüşvətxorluqda yalançı vasitəçi” - “psevдорüşvətçi”) şəxslər tərəfindən törədilməsi ilə bağlı olan aşağıdakı məsələlərə cəlb edilsin.

Dələduzluğun törədilməsi zamanı aldadılmış və ya etibarından sui-istifadə edilmiş və öz əmlakını bunun nəticəsində başqa şəxsə vermiş zərərçəkmiş şəxs bir qayda olaraq qısa və ya uzun müddətdən sonra əmlakının geri qaytarılmasını ehtimal edir, gözləyir, lakin əmlakı ələ keçirmiş şəxs onu qaytarmaq niyyətində olmadığından və öz ehtiyaclarına sərif etdiyindən buna nail ola bilmir.

Rüşvət vermə və ya rüşvət verməyə cəhd etmə cinayətlərinin törədilməsi zamanı isə şəxs tərəfindən istər vəzifəli şəxsə, istərsə də rüşvətxorluqda vasitəçilik etmiş və ya rüşvətxorluqda vasitəçilik etmək adı ilə dələduzluq etmiş şəxsə verilmiş pul, qiymətli kağızlar və ya sair maddi nemətlər onları vermiş şəxsin subyektiv qiymətləndirilməsində artıq rüşvətin predmetinə çevrilir və həmin şəxs bu maddi nemətlərin nə vaxtsa qaytarılmasına yox, rüşvətin müqabilində onun xeyrinə vəzifəli şəxs tərəfindən qanuni və ya qanunsuz hərəkətlərin (hərəkətsizliyin) edilməsini gözləyir.

Özgənin əmlakını ələ keçirmək məqsədi ilə vəzifəli şəxs öz qulluq mövqeyinə görə onun səlahiyyətlərinə aid olmayan hər hansı hərəkətin (hərəkətsizliyin) edilməsini vəd edib aldadaraq və ya etibardan sui-istifadə edərək pul, qiymətli kağızlar və ya sair maddi nemətlər aldıqda təqsirkarın əməli dələduzluq kimi qiymətləndirilməlidir.

Şəxs heç bir səlahiyyətə malik olmayan digər şəxsdən onun xeyrinə olan hər hansı hərəkətin (hərəkətsizliyin) vəzifəli şəxs tərəfindən edilməsində köməklik göstərilməsini xahiş etdikdə və onun razılığını aldıqdan sonra bunun müqabilində vəzifəli şəxsə çatdırılması üçün vasitəçiyə pul və ya sair nemətlər verdikdə, lakin vasitəçi pulu və ya sair nemətləri hansısa vəzifəli şəxsə çatdırmaq niyyətində olmayaraq, yəni aldatmaqla və ya etibardan sui-istifadə etməklə ələ keçirdikdə sonuncunun əməli dələduzluq kimi qiymətləndirilir.

Rüşvət verməyə cəhd edən şəxsin təşəbbüsü ilə vəzifəli şəxsə vermək məqsədi ilə pul və ya sair maddi nemətləri almış şəxs ondan asılı olmayan səbəblərdən (məsələn, vəzifəli şəxslə sövdələşmənin

baş tutmaması, hüquq mühafizə orqanları tərəfindən ifşa edilməsi, son nəticədə rüşvət kimi verməli olduğu maddi nemətləri mənimsəmək niyyətinin yaranması və sair) rüşvətin predmetini səlahiyyətli şəxsə verə bilmədikdə onun əməli dələduzluq deyil, rüşvət verməyə cəhd etmədə iştirakçılıq və işin hallarından asılı olaraq özgənin əmlakını mənimsəmə kimi qiymətləndirilir.

Vəzifəli şəxsə rüşvət vermək barədə təşəbbüsü bu yolla özgə əmlakını ələ keçirmək məqsədini həyata keçirən şəxsin özü irəli sürdükdə də Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-1, 178-ci maddələrinin və 312-ci maddəsinin Qeyd hissəsinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2022-ci il 14 iyul tarixli Qərarında və Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatasının “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 178-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 312-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsi barədə Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin müraciətinə dair” 2023-cü il 17 aprel tarixli Qərardadında (bu Qərar və Qərardad birlikdə götürülməklə, onların təsviri-əsaslandırıcı hissələrində) ifadə olunmuş hüquqi mövqelərə əsasən təqsirkarın əməli CM-in 178.1-ci maddəsinin dispozisiyası ilə əhatə olunduğundan və burada rüşvət verməyə təhrik etmə cinayətinin (CM-in 32.4, 312-ci maddələri) tərkibinin yaranması üçün zəruri olan obyektiv və subyektiv əlamətlər mövcud olmadığından əməl qeyd edilən cinayətlərin ideal məcmusu kimi deyil, yalnız CM-in 178-ci maddəsi ilə dələduzluq cinayəti kimi tövsif olunmalıdır.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə 2004-cü il 11 iyun tarixli 688-IIQD nömrəli Azərbaycan Respublikası Qanununun III hissəsinin 9-cu bəndinin və IV hissəsinin 7-ci bəndinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IX hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2005-ci il 25 yanvar tarixli Qərarına əsasən “Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarının yüksək hüquqi qüvvəsi onun bütün hissələrinə, habelə həmin qərarın əsasını təşkil edən hüquqi mövqelərə də şamil olunur. Lakin Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqeləri bəzən müstəqil əhəmiyyət qazanır. Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqələrinin qüvvəsi onun qərarlarının hüquqi qüvvəsinə bərabər olduğundan və ümumi xarakter daşdığından yalnız konstitusiyaya işinin predmetini təşkil etmiş hala deyil, hüququn mənbəyi kimi hüquq tətbiq etmə təcrübəsində rast gəlinən analogi hallara da şamil edilməlidir”.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 178-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 312-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsi barədə Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin müraciətinə dair” 2023-cü il 17 aprel tarixli Qərardadında müraciətdə qaldırılan məsələnin Cinayət Məcəlləsinin müvafiq normalarına və həmin normalara dair Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun qərarlarında əks olunmuş hüquqi mövqelərə uyğun həll edilməsinin mümkün olduğunu nəzərə alaraq, Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin müraciətini icraata qəbul etməkdən imtina etmiş və bu zaman sözügedən məsələ üzrə Konstitusiyaya Məhkəməsinin hüquqi mövqeyini əks etdirən mənbə kimi “Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-1, 178-ci maddələrinin və 312-ci maddəsinin Qeyd hissəsinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2022-ci il 14 iyul tarixli Qərarının təsviri-əsaslandırıcı hissəsinin müddəalarına xüsusilə istinad etmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 2022-ci il 14 iyul tarixli Qərarının təsviri-əsaslandırıcı hissəsində isə qeyd olunmuşdur ki, psevdorüşvətçiyə “rüşvət” şəklində pul və sair nemətlər verilməsi halında “rüşvət verməyə təhrik kimi görünən hərəkətlər əslində dələduzluğun üsuludur. Bundan əlavə, yalançı vasitəçi rüşvət verənlə rüşvət alan arasında korrupsiya razılaşmasının əldə olunmasına çalışmış, ona görə də onun əməli korrupsiya cinayətinin obyektinə zərər vura, yəni dövlət orqanlarını nüfuzdan sala bilməz. Yalançı vəsitəçinin niyyəti dövlət qulluğunun mənafeyinə deyil, müstəsna olaraq əmlak münasibətlərinə zərər vurmağa yönəlib”.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Palatası da məhz bu yanaşmadan çıxış edərək və bununla da həmin yanaşmanı müdafiə etdiyini bir daha nümayiş etdirərək 2023-cü il 17 aprel tarixli Qərardadında qeyd etmişdir ki, “yalançı vasitəçilik zamanı şəxs öz vasitəçilik xidmətini vəd edib rüşvət verəndən guya vəzifəli şəxsə ötürmək üçün rüşvət şəklində pul və sair maddi nemətlər alır, lakin faktiki olaraq alınanları mənimsəyərək dələduzluq əməlini törətmiş olur. Müvafiq olaraq bu halda rüşvət vermə cinayət əməlinin

obyekti olan dövlət qulluğunun mənafeyi və s. ilə bağlı ictimai münasibətlər deyil, mülkiyyət hüquq münasibətləri təhlükə altına alınır”.

Şərh edilmiş bütün bu hallarda təqsirkara rüşvət şəklində pul və sair maddi nemətlər vermiş şəxsin əməli rüşvət verməyə cəhd kimi CM-in 29,312-ci maddələri ilə tövsif edilir, CM-in 312-ci maddəsinin Qeydində nəzərdə tutulmuş hallar müəyyən edilmədikdə həmin şəxslərin də cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmələri məsələsi qanuna müvafiq qaydada həll edilir. Bu xarakterli işlər üzrə zərərçəkmiş şəxs qismində tanınma, cinayət nəticəsində vurulmuş ziyanın ödənilməsi və yaxud ələ keçirilmiş əmlakın xüsusi müsadirəsi kimi məsələlər həll olunarkən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-1, 178-ci maddələrinin və 312-ci maddəsinin Qeyd hissəsinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2022-ci il 14 iyul tarixli Qərarı rəhbər tutulmalıdır.

Nəzərə alınmalıdır ki, Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun həmin Qərarına əsasən “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 63-cü maddəsində təsbit edilmiş təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipi baxımından rüşvət verən şəxs Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 312-ci maddəsinin Qeyd hissəsinə uyğun olaraq rüşvət vermə haqqında müvafiq dövlət orqanına könüllü məlumat verdiyinə görə cinayət məsuliyyətindən azad edildiyindən barəsində törədilmiş dələduzluq cinayət işi üzrə onun zərərçəkmiş qismində tanınması mümkün hesab edilməlidir.

Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu barəsində dələduzluq cinayəti törədilmiş şəxs cinayət prosesində zərərçəkmiş şəxs qismində tanındığı halda, təqsirləndirilən şəxsin CM-in 73-1-ci maddəsinə əsasən cinayət məsuliyyətindən azad edilməsini mümkün saydığından və bunu həmin maddədə göstərilən hallarla, o cümlədən dəymiş ziyanın tamamilə ödənilməsi ilə şərtləndirdiyindən ziyanın zərərçəkmiş şəxsə ödənilməsi ilə əlaqədar artıq dələduzluq əməli nəticəsində ələ keçirilmiş əmlak və yaxud onun dəyərində bərabər təqsirləndirilən şəxsə məxsus digər əmlak xüsusi müsadirə edilə bilməz.

Hər hansı xidmət göstərmək, güzəşt etmək və müstəsna olaraq yalnız vəzifəli şəxslərə aid olan digər səlahiyyətləri həyata keçirmək hüququ olmayan şəxs tərəfindən zərərçəkmiş şəxsə onun xeyrinə hər hansı hərəkətin edilməsində köməklik göstərəcəyini vəd edərək vəzifəli şəxsə vermək adı ilə deyil, özü üçün hər hansı əmlakın və ya əmlaka olan hüququn verilməsini istəyib aldatma və ya etibardan sui-istifadə etmə yolu ilə həmin əmlakın (əmlaka olan hüququn) ələ keçirilməsi də yalnız dələduzluq kimi qiymətləndirilməlidir”.

Daha sonra Plenumda Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi yanında Elmi-məsləhət şurasının yeni tərkibi müəyyən edilib.

Plenumda həmçinin konkret işlərə baxılıb.

**Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki və Kommersiya kollegiyalarının
Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsinin tətbiqi üzrə 2023-cü il
8 dekabr tarixli 04/2023 nömrəli qərarı**

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki və Kommersiya kollegiyaları,

Mülki kollegiyanın sədri Hacıyev Sənan Firudin oğlunun sədrliyi və hakimləri Əhmədova Mehparə Tofiq qızı, Əhmədov Əhməd Abbas oğlu, Nurməmmədov Əhməd Güləhməd oğlu, Vəliyeva Elşanə Rafiq qızı, Həsənov Vüqar Təvəkgül oğlu, Hüseynov Abiddin Qabil oğlu, Şamayev Elşad Yaquboviç, Abbasov Aqil Əzizağa oğlu, Əliyev Zaur Əli oğlu, Şəfiyev İspəndiyar Əsəd oğlu, Məmmədov Vidadi Məmməd oğlu, Xıdırov Əhliman Mehman oğlu, Babayev Zəki Baba oğlu,

Kommersiya kollegiyasının sədri Abiyeva Kəmalə Nəbi qızı və hakimləri Dadaşov İlqar Ağababaş oğlu, Qəribov Bəhman Fərhad oğlu və Məmmədli Bəhram Məmməd oğlundan ibarət tərkibdə,

Abbaslı Əsgər Əbülfət oğlunun katibliyi ilə,

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin (bundan sonra – Ali Məhkəmə) Mülki kollegiyasının Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra - MPM) 418-1-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq qaydada verdiyi 2023-cü il 9 iyun tarixli təqdimatı əsasında mübahisəli hüquqi məsələyə hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə baxaraq, aşağıdakıları müəyyən etdi:

Mübahisəli hüquqi məsələnin məzmunu

1. Ali Məhkəmənin icraatında olan, əvvəllər müəyyən edilmiş hüquqi mövqedən fərqli yanaşmanın müzakirəsini zəruri edən mülki işin hallarına görə, iddiaçı cavabdehə qarşı nikahın pozulması, uşaqların ananın himayəsində saxlanılması və aliment tələbinə dair iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət etmişdir. Cavabdeh birinci instansiya məhkəməsində iddianı qismən etiraf etməklə yanaşı, məhkəmə qətnaməsi ilə müəyyən ediləcək aliment məbləğinin 50 faizinin uşaqların qidalanması, məişət qayğılarının çəkilməsi, tərbiyəsi və təhsili üçün tam kifayət edəcəyini əsas gətirərək, alimentin qalan hissəsinin uşaqların adına açılmış bank hesabına köçürülməsi barədə qətnamənin qəbul edilməsini xahiş etmişdir.

2. İşə baxan birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələri uşaqlar yetkinlik yaşına çatanaq tutulacaq aliment məbləğinin 50 faizinin uşaqların adına açılmış bank hesablarına köçürülməsinə dair cavabdehin tələbini təmin etməmişlər.

3. Apellyasiya instansiya məhkəməsi mövqeyini, xüsusən belə əsaslandırılmışdır ki, işdə iddiaçının alimenti təyinatından kənar məqsədlər üçün xərclədiyini təsdiq edən sübut yoxdur, gələcəkdə alimentin təyinatı üzrə xərclənmədiyi müəyyən olunarsa, cavabdeh qətnamənin icrası qaydasının dəyişdirilməsi, yəni alimentin 50 faizdən çox olmayan hissəsinin uşaqların adına açılmış bank hesabına köçürülməsi üçün MPM-in 231-ci maddəsində müəyyən edilmiş icra icraatı qaydasında məhkəməyə müraciət edə bilər.

4. Cavabdehin kassasiya şikayətinə baxılarkən müəyyən edilmişdir ki, işə baxan məhkəmə tərkibindən fərqli olaraq alimentin Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin (bundan sonra – Ailə Məcəlləsi) 55.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan qaydada ödənilməsi ilə bağlı tələbə əvvəllər Ali Məhkəmənin Mülki kollegiyasında həm alimentin tutulması ilə eyni vaxtda, həm də alimentin tutulması barədə məhkəmə qətnaməsinin qəbulundan sonra aliment ödəyən şəxsin müstəqil iddia tələbi əsasında iddia icraatı qaydasında baxılmışdır.

5. MPM-in 418-1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Ali Məhkəmənin məhkəmə tərkibi işə kassasiya qaydasında baxarkən Ali Məhkəmənin digər məhkəmə tərkibinin əvvəllər qəbul etdiyi qərarla müəyyən edilmiş hüquqi mövqedən fərqli yanaşmanın tətbiq edilməsini zəruri hesab etdikdə, həmin mübahisəli hüquqi məsələyə hüququn tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi məqsədilə Ali Məhkəmənin Mülki və Kommersiya kollegiyalarına daxil olan bütün hakimlərdən ibarət tərkibdə baxılır.

6. Odur ki, Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsinin tətbiqi üzrə məhkəmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsi zərurəti yarandığından, Ali Məhkəmənin sədri tərəfindən hazırda işə baxan Mülki kollegiyanın məhkəmə tərkibinin təqdimatı təmin edilərək, hüququn tətbiqi üzrə qeyd edilən mübahisəli

hüquqi məsələ Mülki və Kommersiya kollegiyalarına daxil olan bütün hakimlərin müzakirəsinə çıxarılmışdır.

7. Mübahisəli hüquqi məsələ hüquq ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılmış, yazılı formada əsaslandırılmış rəylər (amicus curiae rəyi) Ali Məhkəməyə təqdim edilmişdir.

Məhkəmə tərkibinin mövqeyi

I. Alimentin bir hissəsinin yetkinlik yaşına çatmayan uşağın adına açılmış bank hesabına köçürülməsi məsələsinə baxılmalı olduğu icraat

8. Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsinə əsasən, məhkəmə uşağa görə aliment ödəyən valideynin tələbi ilə alimentin 50 faizdən çox olmayan məbləğini yetkinlik yaşına çatmayan uşağın adına açılmış bank hesabına köçürmək barədə qərar çıxara bilər.

9. İstinad edilən maddənin məzmunundan görüldüyü kimi, aliment məbləğinin bir hissəsinin yetkinlik yaşına çatmayan uşağın adına açılmış bank hesabına köçürülməsi məsələsinə hansı prosessual icraat çərçivəsində baxılmalı olması qeyd edilməmişdir.

10. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsində təsbit olunmuş məhkəmə müdafiəsi hüququ konstitusion hüquq və azadlıqların təminatlarından biridir.

11. Konstitusiyanın müddəalarına uyğun olaraq mülki prosessual qanunvericilikdə hər bir maraqlı şəxsin pozulmuş hüquqlarının və qanuni mənafələrinin müdafiəsi üçün məhkəməyə müraciət hüququ təsbit olunmuşdur. Belə ki, MPM-in 4.1-ci maddəsinə əsasən, bütün fiziki və hüquqi şəxslər özlərinin qanunla qorunan hüquq və azadlıqlarını, eləcə də maraqlarını qorumaq və təmin etmək məqsədilə qanunla müəyyən edilmiş qaydada məhkəmə müdafiəsindən istifadə etmək hüququna malikdirlər.

12. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu) “MPM-in 372.5-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 155, 156 və 372.4-cü maddələri ilə müqayisəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2012-ci il 27 avqust tarixli qərarında əks olunmuş hüquqi mövqeyə əsasən mülki prosesdə iddianın predmeti dedikdə, iddiaçının, barəsində qərar qəbul olunmasını xahiş etdiyi subyektiv hüquq başa düşülür. İddianın predmetinə qanunla qorunan maraqlar, o cümlədən bütövlükdə hüquq münasibətləri aid edilir. Təsbit olunmuş mülki hüquqların müdafiə vasitələrini nəzərə alaraq iddiaçı məhkəmədən: 1) cavabdehi hər hansı hərəkəti yerinə yetirməyə məcbur etməyi və ya belə hərəkəti etməkdən çəkindirməyi; 2) hüquq münasibətlərinin, subyektiv hüquqların və ya öhdəliklərin mövcudluğunu və ya onların olmamasını etiraf etməyi tələb edə bilər və ya 3) iddiaçının tələbi əsasında məhkəmə hüquq münasibətlərini dəyişdirir və ya onlara xitam verə bilər. Bu zaman iddianın predmetini tərəflər arasında mövcud münasibətlərin dəyişdirilməsinə və ya onlara xitam verilməsinə dair iddiaçının birtərəfli iradə ifadəsi təşkil edir. İddianın obyektı - iddiaçının əldə etməyə çalışdığı maddi nemətdir: pul məbləği, qeyri-yaşayış sahəsi, sair konkret əmlak. İddianın obyektı iddianın predmetinə daxildir və müstəqil əhəmiyyət kəsb etmir.

13. Bu baxımdan, ilk növbədə Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan “tələb”in müstəqil maddi-hüquqi tələb olub-olması məsələsinə aydınlıq gətirilməlidir.

14. Məlumdur ki, uşağın saxlanması üçün aliment tələbinə dair iddianın predmetini birgə nikahdan doğulmuş və valideynlərdən birinin yanında qalan uşağın saxlanması üçün digər valideyndən vəsaitin tutulması, obyektini isə tutulmalı olan aylıq aliment məbləği təşkil edir.

15. Görüldüyü kimi iddianın predmetini təşkil edən müstəqil maddi-hüquqi tələb qismində alimentin tutulması çıxış etdiyindən, Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan, aliment məbləğinin bir hissəsinin uşağın adına açılmış bank hesabına köçürülməsi tələbi, qətnamə ilə tutulan alimentin bir hissəsinin uşağın mənafələri baxımından bank hesabına köçürülməsi təmin etmək imkanındır (hüququdur). Bu hüququn məhkəmə vasitəsi ilə reallaşdırılması üsulu isə mahiyyət etibarilə təyin olunmuş alimentin tutulması barədə məhkəmə qərarının icrası qaydalarının təsiri altına düşür.

16. Aliment məbləğinin bir hissəsinin aliment ödəyən şəxsin tələbi üzrə uşağın adına açılmış bank hesabına köçürülməsinə dair Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsindəki şərt yuxarıda ifadə olunmuş mövqe ilə hər hansı ziddiyyət təşkil etmir. Çünki normada qeyd olunan “tələb” ifadəsi prosessual mənada iddianın irəli sürülməsini deyil, bu məsələyə dair müraciət etmək imkanını nəzərdə tutur.

17. Bu imkanın prosessual baxımdan hansı icraatda reallaşdırılacağı ilə bağlı qeyd olunmalıdır ki, MPM-in 231.1-ci maddəsinə əsasən, işə baxmış hakim işdə iştirak edən şəxslərin ərizəsi üzrə tərəflərin

əmlak vəziyyətinə və digər hallara əsasən qətnamənin icrasına möhlət verməyə və ya qətnaməni hissə-hissə icra etdirməyə, habelə onun icra üsulunu və qaydasını dəyişdirməyə haqlıdır.

18. MPM-in 220.6-cı maddəsinə görə isə məhkəmə qətnamənin icra qaydası və müddətini müəyyən etdiyi və ya onun icrasının təmin edilməsi üçün tədbirlər gördüyü hallarda, bunu qətnamənin nəticə hissəsində göstərməlidir.

19. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “MPM-in 231.1-ci maddəsinin bəzi müddəalarının şərh edilməsinə dair” 2015-ci il 22 may tarixli Qərarında izah olunmuşdur ki, məhkəmə qətnaməsinin icra üsulları iş üzrə tərəflərdən birinin pozulmuş hüquqlarının bərpasına yönəlmiş hərəkətlər sistemini nəzərdə tutur. Məhkəmə qətnaməsinin icra qaydası isə müvafiq məhkəmə aktının icra üsullarının məzmununu təşkil edən, müəyyən ardıcılıqla və müvafiq qaydalara riayət etməklə yerinə yetirilən hərəkətlərin məcmusudur.

20. Odur ki, yuxarıda qeyd edilənlər baxımından Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan alimentin 50 faizindən çox olmayan məbləğinin yetkinlik yaşına çatmayan uşağın adına açılmış bank hesabına köçürülməsi qətnamənin icrası qaydasıdır.

21. Belə olan halda, bu məsələ həm alimentin tutulması barədə qətnamədə, həm də alimentin tutulması barədə qətnamənin icrası mərhələsində həll edilə bilər.

22. Alimentin tutulması barədə müstəqil iddiaya baxılarkən və ya nikahın pozulmasına dair iddia çərçivəsində alimentin tutulması məsələsi həll edilərkən, aliment ödəməli olan tərəfin alimentin ödənilməsi qaydası ilə bağlı müraciəti olduqda, məhkəmə baxılan iddia çərçivəsində bu məsələyə hüquqi qiymət verməli və buna dair dəlillərlə razılaşdığı halda, MPM-in 220.6-cı maddəsinə əsasən icra qaydasını müəyyən edərək, alimentin hansı hissəsinin yetkinlik yaşına çatmayan uşağın adına açılmış bank hesabına köçürülməsi olduğunu qətnamənin nəticə hissəsində göstərməlidir.

23. Fərqli vəziyyət alimentin tutulması barədə məhkəmə qətnaməsinin qanuni qüvvəyə minməsindən sonra aliment ödəyən şəxsin bu barədə müraciətlərinə baxılması zamanı yaranır.

24. Nəzərə alınmalıdır ki, alimentin tutulması barədə məhkəmə qətnaməsi qanuni qüvvəyə mindikdən sonra aliment ödəyən şəxsin Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan tələbinə baxıldıqda, aliment yenidən tutulmur və ya onun məbləği müəyyən edilmir, yalnız alimentin bir hissəsinin hansı qaydada ödəniləcəyi müəyyən olunur.

25. Buna görə də, bu müraciətə iddia icraatı qaydasında deyil, MPM-in 231.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş icra icraatı qaydasında baxılmaqla, müvafiq qərardad qəbul edilməlidir.

26. Həmçinin alimentin ödənilməsinin müvafiq icra qaydası müəyyən edildikdən sonra uşaqların mənafeyi nəzərə alınmaqla mövcud qaydanın dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi ilə bağlı əsaslar yaranarsa, aliment alan şəxslərin bu barədə müraciətləri də eyni qaydada, yəni MPM-in 231.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş icra icraatı qaydasında baxılaraq həll edilməlidir.

27. Alimentin ödənilməsinin Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan şəkildə icra qaydasının müəyyən edilməsi, habelə onun ləğvi və dəyişdirilməsi ilə bağlı müraciətlərə yuxarıda göstərilən qaydada baxılması prosessual qənaət prinsipi baxımından da əlverişli olmaqla, alimentin ödənilməsi ilə bağlı məsələlərin daha çevik və qısa müddətlərdə həllinə imkan vermiş olacaqdır.

28. Bu baxımdan, qüvvədə olan məhkəmə qətnaməsi ilə tutulmuş alimentin bir hissəsinin Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsinə uyğun şəkildə ödənilməsi, habelə bu icra qaydasının ləğvi və yaxud dəyişdirilməsi ilə bağlı müraciətlər iddia icraatı qaydasında verildikdə MPM-in 153.2.1-ci maddəsinə əsasən, iddia ərizəsinin qəbulundan imtina olunmalı, iş səhvən icraata qəbul edildikdə isə MPM-in 261.0.1-ci maddəsinə əsasən, iş üzrə icraata xitam verilməlidir. Hər iki halda iddiaçıya MPM-in 231.1-ci maddəsinə əsasən qətnamənin icra qaydasının müəyyən edilməsi barədə ərizə ilə aidiyyəti məhkəməyə müraciət etmək hüququ izah olunmalıdır.

29. Qeyd edilənlərdən fərqli olaraq, Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada uşağın adına açılmış bank hesabına yığılmış vəsaitə valideynlərdən birinin istəyi ilə sərəncam verilməsi barədə mübahisəyə həmin valideynin tələbi əsasında iddia icraatı qaydasında baxılır.

II. Sübutmə yükünün tərəflər arasında bölüşdürülməsi

30. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 34-cü maddəsinin III və IV hissələrində müəyyən olunmuşdur ki, analıq, atalıq, uşaqılıq qanunla mühafizə edilir. Uşaqlara qayğı göstərmək, onları tərbiyə etmək valideynlərin həm hüququ, həm də borcudur.

31. “Uşaq hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsinə əsasən, dövlət

orqanları, bütün fiziki və hüquqi şəxslər öz fəaliyyətində uşaqların mənafeələrini üstün tutmalı, onların hüquqlarının təmin olunmasına şərait yaratmalıdırlar. Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları və müvafiq orqanların qərarları uşaq mənafeələrinə zidd olmamalı və onların icrası uşaqların həyatına, inkişafına və tərbiyəsinə zərər gətirməməlidir. Uşağın hüquq və mənafeələrini məhdudlaşdıran hər hansı əqd etibarsızdır.

32. Ailə qanunvericiliyi məhkəmə qaydasında tutulan alimentin miqdarını müəyyən edərkən məhkəmənin üzərinə bəzi hüquq və vəzifələr qoymuşdur. Belə ki, Ailə Məcəlləsinin 76.2-ci maddəsinə görə, həmin Məcəllənin 76.1-ci maddəsində göstərilən payların miqdarının məhkəmə tərəflərin ailə və maddi vəziyyəti, eləcə də diqqətəlayiq olan başqa halları nəzərə almaqla azalda və artırma bilər. Həmin Məcəllənin 78.2-ci maddəsinə əsasən, sabit pul məbləğinin miqdarı məhkəmə tərəfindən tərəflərin maddi və ailə vəziyyəti, diqqətəlayiq olan digər hallar nəzərə alınmaqla uşağın əvvəlki təminatının səviyyəsinin mümkün qədər maksimal saxlanması əsas tutularaq müəyyən edilir.

33. Ali Məhkəmənin Plenumunun “Nikahın pozulması, boşanmadan sonra yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların valideynlərdən hansının yanında qalması və uşaqlar üçün valideynlərdən aliment tutulması tələbinə dair işlərə baxılarkən qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” 2016-cı il 28 mart tarixli Qərarında məhkəmələrə izah edilmişdir ki, uşağın Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş minimum dolanacaq xərclərindən az olmayan maddi təminat almaq hüququ vardır (“Uşaq hüquqları haqqında” Qanunun 13-cü maddəsi). Məhkəmə tərəfindən alimentin miqdarı müəyyən edilərkən uşağın əvvəlki təminatının səviyyəsinin mümkün qədər maksimal saxlanması əsas meyar olmalı və yalnız bir tərəfin deyil, hər iki tərəfin ailə və maddi vəziyyəti öyrənilməlidir. Bu zaman məhkəmələr uşağın valideynlərinin birgə yaşadıqları dövrdə ailənin maddi vəziyyəti və yaxud ayrı yaşadıqları dövrdə uşağın saxlanılmasına valideynlərdən biri tərəfindən könüllü qaydada vəsait ödənilməsinə və uşağın bu ödəmənin dayandırıldığı vaxtdək olan dövrdəki təminat səviyyəsini nəzərə almalıdırlar. Əlavə haqq ödənilməklə uşağın məktəbəqədər tərbiyə müəssisəsinə, musiqi, rəsm, idman, rəqs və digər dərnlərə gedib-getməməsi də nəzərə alınmalıdır.

34. Qeyd olunmalıdır ki, Ailə Məcəlləsinin 55.1-ci maddəsinə əsasən, aliment almaq uşağa məxsus olan hüquqdur və buna müvafiq olaraq aliment uşağa məxsus olan vəsait sayılır.

35. Ailə Məcəlləsinin 55.2-ci maddəsinə əsasən, aliment, pensiyalar, müavinətlər şəklində uşağa ödənilən məbləğ valideynlərin (onları əvəz edən şəxslərin) sərəncamına daxil olur, onlar tərəfindən uşaqların saxlanmasına, tərbiyəsinə və təhsilinə xərclənir.

36. MPM-in 77.1-ci maddəsinə əsasən hər bir tərəf öz tələblərinin və etirazlarının əsası kimi istinad etdiyi halları sübut etməlidir.

37. Prosesual qanunvericilik sübutetmə yükünün tələb edən tərəfin üzərində olması barədə ümumi prinsipi əks etdirsə də, tələbin qanuni əsasını təşkil edən normalar tərəflərdən hansının işin hansı hallarını sübut etməli olması barədə fərqli qaydalar müəyyən edə bilər. Odur ki, hər bir mübahisənin qanuni həllinə imkan verən sübutetmə yükünün düzgün bölüşdürülməsi işin qanuni həlli baxımından vacib əhəmiyyətə malikdir.

38. Ali Məhkəmənin Plenumunun “Nikahın pozulması, boşanmadan sonra yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların valideynlərdən hansının yanında qalması və uşaqlar üçün valideynlərdən aliment tutulması tələbinə dair işlərə baxılarkən qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” 2016-cı il 28 mart tarixli Qərarının 8.9-cu bəndində müəyyən edilmişdir ki, alimentin 50 faizdən çox olmayan məbləğinin aliment ödəyən valideynin tələbi ilə yetkinlik yaşına çatmayan uşağın adına açılmış bank hesabına köçürülməsi barədə qərar çıxarılarəkən məhkəmə aliment alan valideynin buna münasibətini, belə qərarın gələcəkdə uşağın tam və hərtərəfli inkişafına (onun qidalanmasına, təhsilinə, tərbiyəsinə və s.) təsirini, uşağın saxlanması, tərbiyəsi, təhsili üçün ayrılan vəsaitin aliment alan valideyn tərəfindən lazımı qaydada icra olunub-olunmamasını və s. bu kimi halları nəzərə almalıdır.

39. Göründüyü kimi, alimentin məbləği uşağın əvvəlki təminat səviyyəsinin mümkün qədər maksimal saxlanması əsas tutularaq müəyyən olunur.

40. Ödənilən alimentin məbləğinin ölkədə uşaqlar üçün müəyyən olunan yaşayış minimumundan yüksək olması özü-özlüyündə alimentin artıq olan hissəsinin bank hesabına köçürülməsi üçün əsas vermir. Belə ki, bu zaman uşağın yaşı, təhsili (ödənişli və ya ödənişsiz), o cümlədən əlavə haqq ödənilməklə uşağın məktəbəqədər tərbiyə müəssisəsinə, müxtəlif dərnlərə getməsi, səhhəti, həmçinin bu qaydanın müəyyən

edilməsinin uşağın mənafelərinə uyğunluğu da nəzərə alınmalıdır.

41. Ödənilən aliment məbləğinin yüksək olması əsası ilə onun bir hissəsinin bank hesabına köçürülməsi barədə müraciət edən şəxs bu qaydanın müəyyən edilməsinin məhz uşağın mənafeyinə xidmət etdiyini əsaslandırmaq və sübut etmək vəzifəsi daşıyır.

42. Müraciət, alimentin (bir hissəsinin) uşağa deyil, başqa məqsədlərə sərf olunması əsası ilə edildiyi halda da mülki prosessual qanunvericiliyin sübut etmə ilə bağlı ümumi prinsiplərinə uyğun olaraq, sübut etmə yükü bu müraciəti edən tərəfin üzərinə düşür.

43. Nəzərə alınmalıdır ki, ödənilən alimentin məbləği uşağın ödənişli təhsilə, əlavə məşğələlərə cəlb edilməsinə, uşağın mənafeyinə xidmət edən daha yaxşı həyat şəraitinin təmin edilməsinə imkan verirsə, aliment ödəyən tərəfin yuxarıda qeyd edilən məsələlərlə bağlı xərclərə razılığı tələb edilmir. Belə ki, uşaq himayəsində saxlanılan valideyn məhkəmə qətnaməsi ilə xeyrinə tutulmuş alimentin məbləği, habelə öz şəxsi vəsaitləri və imkanları həddində uşağın saxlanılması, təhsili, tərbiyəsi və normal inkişafı üçün zəruri hesab etdiyi tədbirləri həyata keçirmək hüququna malikdir.

44. Aliment ödəyən tərəf müraciətinin təmin edilməsinə əsas verən sübutları təqdim etdiyi halda, aliment alan tərəf ödənilən alimentin mühüm hissəsini uşağın təhsilinə, müalicəsinə və digər təminatına xərclədiyinə dair etiraz irəli sürərsə, bununla bağlı etirazının əsaslarını sübut etmək vəzifəsini daşıyır. Bu zaman nəzərə alınmalıdır ki, uşağı saxlayan valideynin uşağın qidalanmasına, geyiminə, asudə vaxtının təşkili və digər xırda məişət məsələlərinə dair xərcləri barədə sübutlar təqdim etmək vəzifəsi yoxdur.

45. Şərh olunanları nəzərə alaraq, Ali Məhkəmənin Mülki və Kommersiya kollegiyalarına daxil olan bütün hakimlərdən ibarət məhkəmə tərkibi MPM-in 418-1.1-ci maddəsinə rəhbər tutaraq,

qərara aldı:

Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan tələb qətnamənin icra qaydasının müəyyən edilməsi barədə müraciətdir.

Alimentin tutulması tələbinə dair iddiaya baxılarkən bu barədə edilmiş müraciət Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 220.6-cı maddəsində nəzərdə tutulan qaydada həll edilir.

Məhkəmə qətnaməsi ilə tutulan alimentə münasibətdə bu məsələ borclunun ərizəsi əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 231.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydada həll edilir.

Alimentin ödənilməsinin Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan icra qaydasının müəyyən edilməsindən sonra həmin qaydanın dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi ilə bağlı əsaslar yaranarsa, belə müraciətlərə də Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 231.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş icra icraatı qaydasında baxılır.

Məhkəmə qətnaməsi ilə tutulan alimentin bir hissəsinin Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsinə uyğun şəkildə ödənilməsi, habelə bu icra qaydasının ləğvi və yaxud dəyişdirilməsi ilə bağlı müraciətlər iddia icraatı qaydasında verildikdə Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 153.2.1-ci maddəsinə əsasən, iddia ərizəsinin qəbulundan imtina olunmalı, iş səhvən icraata qəbul edildikdə isə Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 261.0.1-ci maddəsinə əsasən iş üzrə icraata xitam verilməli, hər iki halda iddiaçıya Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 231.1-ci maddəsinə əsasən qətnamənin icra qaydasının müəyyən edilməsi barədə ərizə ilə aidiyyəti məhkəməyə müraciət etmək hüququ izah olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 55.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan qaydada uşağın adına açılmış bank hesabına yığılmış vəsaitə valideynlərdən birinin istəyi ilə sərəncam verilməsi barədə mübahisəyə həmin valideynin tələbi əsasında iddia icraatı qaydasında baxılır.

Qərardad Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin rəsmi internet səhifəsində və Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Bülletenində dərc edilsin.

MÜLKİ İŞLƏR ÜZRƏ MƏHKƏMƏ TƏCRÜBƏSİNDƏN

İddia müddəti fərdi müdafiə vasitəsidir

İddiaçı Bankla cavabdeh əsas borclu arasında bağlanmış xx.xx.2013-cü il tarixli kredit müqaviləsinə görə əsas borcluya illik 28 faiz şərt ilə, 24 ay müddətinə xxxx ABŞ dolları məbləğində kredit verilmişdir.

Eyni tarixli zəminlik müqaviləsinə əsasən cavabdeh zəmin əsas borclunun kredit müqaviləsi üzrə öhdəliklərinin icrasına zəminliyi öz öhdəsinə götürmüşdür.

Əsas borclu öhdəliyini lazımınca icra etməmiş, nəticədə xx.xx.2022-ci il tarixə ödənilməmiş əsas və faiz borcu qalmışdır. İddiaçı Bank əsas və faiz borclarını, onlarla yanaşı, müqavilənin bitdiyi xx.xx.2015-ci il tarixdən xx.xx.2022-ci tarixədək əsas borca illik 5 faiz dərəcəsi ilə hesablanmış faiz borcunun əvəzi qismində hesablanan pul məbləğinin cavabdehlərdən tutulması ilə bağlı iddia irəli sürmüşdür.

Cavabdeh zəmin məhkəmə iclasında iddianı qəbul etməyərək, qeyd olunan müqavilənin icra müddətinin bitməsindən artıq yeddi il keçməsinə, buna görə də iddiaçının iddia müddətini ötürməsinə göstərərək, iddianın təmin olunmamasını xahiş etmiş və bu barədə ərizə vermişdir.

Birinci instansiya məhkəməsi iddia müddətini tətbiq edərək iddianı rədd etmişdir. Apellyasiya instansiyası məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsinin mövqeyi ilə razılaşmış və qətnamə dəyişdirilmədən saxlanılmışdır. Daha sonra Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinə müraciət edilmişdir.

Kassasiya instansiyası məhkəməsinin mövqeyi ondan ibarət olmuşdur ki, əsas tələb üzrə üç illik iddia müddəti keçmişdirsə, zəminə münasibətdə bundan qabaq bir illik kəsici müddətin (zəminliyə xitam verilməsi müddətinin) keçib-keçmədiyinə hüquqi qiymət verilməlidir.

Belə ki, Mülki Məcəllənin 477.0.4-cü maddəsinə əsasən zəminlik müqaviləsində göstərilmiş onun verilmə müddəti qurtarıqda zəminliyə xitam verilir. Belə müddət təyin edilmədikdə zəminliyə onun təmin etdiyi öhdəliyin icrası vaxtının çatdığı gündən bir il ərzində kreditörün zəminə qarşı iddia irəli sürmədiyi halda xitam verilir. Əsas öhdəliyin icrası müddəti göstərilmədikdə və müəyyənləşdirilə bilmədikdə və ya tələb etmə məqamı ilə müəyyən-

ləşdirilə bildikdə zəminliyə zəminlik müqaviləsinin bağlandığı gündən iki il ərzində kreditörün zəminə qarşı iddia irəli sürmədiyi halda xitam verilir.

Normanın məzmunundan görüldüyü kimi, zəminliyin verildiyi müddət qayda olaraq müqavilədə göstərilməlidir. Qanun bunun göstərilməməsi imkanını nəzərdə tutsa da, müddətin göstərilmədiyi təqdirdə zəminliyin xitamı üçün konkret müddətlər müəyyən etmişdir. Bu müddətlər zəminliyin bağlı olduğu əsas öhdəliyin icrası vaxtının çatdığı gündən bir il və ya əsas öhdəliyin icrası müddəti göstərilmədiyi, müəyyənləşdirilə bilmədiyi, yaxud tələb etmə məqamı ilə müəyyənləşdirildiyi halda zəminlik müqaviləsinin bağlandığı gündən iki il ərzində kreditörün zəminə qarşı iddia irəli sürmədiyi dövrdür. Həmin müddətlər keçdikdə zəminliyə qanuna əsasən xitam verilir. Bunun üçün ayrıca iddia qaldırılması və məhkəmə qərarının çıxarılması tələb olunmur.

Zəminliyə qanuna əsasən xitam verilməsi zəminə qarşı tələb hüququnun aradan qalxmasına, buna müvafiq olaraq zəminin kreditör qarşısında öhdəliyi olan borclu vəziyyətindən çıxmasına dəlalət edir. Cavabdehin olmayan öhdəlikdən iddia müddətinin keçməsi ilə müdafiə olunmasına isə hüquqi baxımdan gərək qalmır.

Baxılan işdə məhkəmələr hər bir cavabdehə yönəlmiş tələb üzrə sözügedən müddətlərin keçib-keçmədiyinə lazımı şəkildə hüquqi qiymət verməmiş, iddianı zəminin ərizəsi əsasında iddia müddətinin keçməsinə görə rədd edərək həmin ərizənin nəinki digər cavabdehə, hətta zəminin özünə münasibətdə hüquqi əhəmiyyətini müzakirə etməmişlər.

O da nəzərə alınmalıdır ki, iddianın cavabdehlərdən birinin ərizəsi əsasında digərinə qarşı da rədd edilməsi iddia müddətinin mahiyyəti və təyinatı ilə uzlaşmır.

Belə ki, başqa şəxsdən hər hansı hərəkəti yerinə yetirməyi və ya yerinə yetirməkdən çəkinməyi tələb etmək hüququna müddət şamil edilir. Hüququ pozulmuş şəxsin iddiası ilə hüququn müdafiəsi üçün müddət iddia müddəti sayılır. Məhkəmə tərəfindən iddia müddəti yalnız mübahisə tərəfinin məhkəmə qərarı çıxarılanadək verdiyi ərizə əsasında tətbiq edilir.

Göründüyü kimi, tələb hüquqlarına bir qayda olaraq iddia müddəti şamil edilir. Bu müddətin tətbiqi tələb hüququnun özünü aradan qaldırmasa da, həmin tələbin məhkəmə qərarı ilə təmin edilməsinin (və məcburi icrasının) qarşısını alır. Başqa sözlə, iddia müddəti özünümüdafiə mahiyyətində olmaqla, tələbin məhkəmə qaydasında realizəsi imkanını aradan qaldırır.

Nəzərə alınmalıdır ki, iddia müddətinin keçməsi iddiaçı (və onun tələb hüququnun varlığı) baxımından bir dəyişiklik yaratmır. İddia müddəti (onun tətbiqi) cavabdehə aid hüquq olmaqla, ona yönəlmiş iddiadan müdafiə olunmaq imkanı təmin edir. Bu səbəbdən iddia müddəti məhz cavabdehin verdiyi ərizə əsasında tətbiq edilir. Bununla da cavabdehə imkan yaradılır ki, mövcud öhdəliyə görə məhkəmə qərarı ilə təqib olunmaqdan (əmlakı ilə məsuliyyət daşımaqdan) azad olsun. Hər hansı borclu (cavabdehlərdən biri) bu hüququndan istifadə (özünü müdafiə) etmədikdə tələbin bu səbəbdən rəddi üçün əsas yaranmır, dolayısı ilə o, üzərinə götürdüyü öhdəliyə görə ümumi qaydada məsuliyyət daşıyır.

Qeyd edilənlər ona dəlalət edir ki, iddia müddətinin keçməsindən istifadə etmək hər borclunun (cavabdehin) ona qarşı irəli sürülmüş tələbdən fərdi müdafiə vasitəsidir. Belə olan halda bir neçə cavabdehə qarşı yönəlmiş iddia üzrə iddia müddətinin tətbiqi və ya hesablanması məsələsi hər cavabdehə münasibətdə fərdi olaraq yoxlanılmalı və həll edilməlidir.

Bu səbəbdən Mülki Məcəllədə nəzərdə tutulmuşdur ki, öhdəlikdə borclunun tərəfində iştirak edən şəxslərdən birinə qarşı tələb üzrə iddia müddətinin keçməsi özlüyündə kreditorun belə şəxslərin qalanlarına qarşı tələblərinə toxunmur. Yaxud birgə borclulardan biri barəsində müddətin axımının dayandırılmasının və ya xitamının digər borclular barəsində qüvvəsi yoxdur.

Məhkəmə kollegiyası onu da vurğulamışdır ki, zaminin kreditorun tələbinə qarşı borclunun irəli sürə biləcəyi etirazları irəli sürmək imkanına dair Mülki Məcəllənin 474.1-ci maddəsi bu mövqeyi istisna edən müddəə kimi qiymətləndirilə bilməz.

Ona görə ki, əvvəla, Mülki Məcəllənin 474.1-ci maddəsində zaminin irəli sürə biləcəyi “etiraz”lardan söhbət gedir. İddia müddəti isə dar (maddi) anlamda iddiaya qarşı etiraz olmayıb, bir müdafiə vasitəsidir.

Kollegiya vurğulayır ki, cavabdehin iddiaya qarşı etirazı prosessual mənada müdafiə vasitələrindən istifadə imkanlarını ehtiva etsə də, maddi

hüquqi mənada “etiraz”la “müdafiə vasitəsi” bir-birindən fərqli institutlardır.

Belə ki, etiraz bir hüququn yaranmasını və ya davam etməsini inkar edən hadisəyə istinad olunmadır. Başqa sözlə, etiraz qarşı tərəfin hüququnun mövcud olmadığını təsdiqləyən bir hadisənin irəli sürülməsidir, məsələn, əqdə əsaslanan iddia üzrə həmin əqdin etibarsızlığı, öhdəliyin icra səbəbilə xitam olması və s.. Etiraz hadisə ilə bağlı olduğu üçün əgər həmin fakt iş materialları ilə təsdiqlənsə, hakim öz xidməti vəzifəsinə görə onu nəzərə almağa haqlıdır. Bu baxımdan cavabdehin baş vermiş hadisəni irəli sürməməsi və ya bundan imtina etməsinin hüquqi əhəmiyyəti olmur.

Müdafiə vasitəsi isə kreditorun mövcud olan tələbinin təmin olunmasının qarşısını alan hüquqdur. Borclu bu hüquqdan istifadə etməklə öz öhdəliyini yerinə yetirməkdən daimi və ya müvəqqəti olaraq boyun qaçırmaq imkanı əldə edir, məsələn, iddia müddəti, ləngitmə hüququ və s.. Qeyd olunduğu kimi, tələb iddia müddətinin keçməsinə görə rədd edildikdə öhdəlik aradan qalxmır, sadəcə məhkəmə yolu ilə təqib edilməsi mümkün olmayan natamam öhdəlik vəziyyətinə keçir (bu səbəbdən müddət keçəndən sonra icra edilmişlər geri qaytarılmır). Müdafiə vasitəsindən istifadə etmək səlahiyyəti hüquq sahibinə - cavabdehə məxsusdur və o, hətta öz hüququndan tək tərəfli iradə bəyanı ilə imtina da edə bilər. Bu halda məhkəmə həmin vasitəni özü nəzərə almağa və tətbiq etməyə haqlı deyil.

Mülki Məcəllənin 474-cü maddəsindəki “etiraz” ifadəsi geniş mənada iddia müddətinin tətbiqini də ehtiva edən anlayış kimi qəbul edildikdə nəzərə alınmalıdır ki, normanın birinci cümləsindəki müddəanın məqsədi əsas borclunun irəli sürə biləcəyi etirazlardan zaminin də yararlanma biləcəyini göstərməkdir. Odur ki, həmin qaydanın məqsədi xaricində, yəni zaminin əsas borclunun əvəzinə də iddia müddəti tətbiq etmək səlahiyyəti kimi təfsir və tətbiq oluna bilməz.

Bundan əlavə, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, hüquq sahibi olan cavabdeh (məsələn, zamin) iddia müddətini tətbiq etmək hüququndan borcludan asılı olmadan imtina edə bilər. Yaxud əksinə, borclu iddia müddətindən istifadə etməsə belə, zamin bu hüquqdan yararlanmaqda sərbəstdir. Mülki Məcəllənin 474.1-ci maddəsinin ikinci cümləsində də qeyd olunur ki, “zamin bu cür etirazlar irəli sürmək hüququnu hətta borclunun onlardan imtina etdiyi və ya öz borcunu etiraf etdiyi halda da itirmir”.

Kollegiya təkrarən qeyd etməkdə yarar görür ki, mülki qanunvericiliyimiz baxımından kredit müqavilələri üzrə bir qayda olaraq, zaminin iddia müddətini tətbiq etmək ehtiyacı yaranmır. Ona görə ki, müqavilədən irəli gələn üç illik (Mülki Məcələnin 373.2-ci maddəsi) iddia müddətinin axımı başladığı vaxtdan həm də zaminliyə xitam verilməsi üçün qanunla müəyyən edilmiş (Mülki Məcələnin 477.0.4-cü maddəsi) bir və ya iki illik müddətin axımı hesablanır. Dolayısı ilə (əgər tərəflər başqa qayda razılaşdırmamışlarsa) iddia müddəti keçənədək zaminliyə kəsici müddətin bitməsinə görə xitam verilir və ona münasibətdə kreditorun tələb hüququ aradan qalxır. Cavabdeh (zamin) bu halı iddiaya qarşı etiraz kimi irəli sürmək imkanına malik olduğu halda, onun müdafiə vasitəsi kimi iddia müddətindən istifadə etməsinin hüquqi baxımdan əhəmiyyəti qalmır.

Beləliklə, yuxarıda göstərilənləri birlikdə qiymətləndirdikdə bu qənaət hasil olur ki, iddia

müddəti birgə borclular üçün ortaq müdafiə vasitəsi deyil. Bu imkandan sadəcə müddətin tətbiqi haqqında ərizə vermiş cavabdeh yararlına bilər. Oudur ki, cavabdehlərdən birinin iddia müddətini tətbiq etməsi, bu barədə ərizə verməmiş cavabdehə qarşı iddianın rədd edilməsinə əsas ola bilməz.

Hazırkı işdə isə əsas borcalan ona qarşı yönəlmiş tələbdən özünümüdafiə vasitəsi olan iddia müddətinin tətbiqinə dair ərizə verməmişdir. Buna baxmayaraq, ona qarşı iddia da digər cavabdehin (zamin) həmin müddətin keçməsi haqqında ərizəsi əsasında rədd edilmişdir.

Bu mövqə iddia müddətinin tətbiqinə dair yuxarıda göstərilən maddi hüquq normalarına uyğun olmadığı üçün qanuni və əsaslı sayıla bilməz.

Qeyd edilənlər nəzərə alınaraq, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin qərarı ilə kassasiya şikayəti təmin edilmiş, qətnamə ləğv edilərək iş yeni apellyasiya baxışına qaytarılmışdır.

Müştəri haqqında məlumatların bank işçisi tərəfindən digər şəxslərin elektron poçt ünvanına göndərilməsi bank və komməriya sirrini pozulması kimi qiymətləndirilməlidir

İddiaçı xx.xx.2013-cü ildən etibarən bank sektorunda müxtəlif vəzifələrdə çalışmış, xx.xx.2018-ci il tarixdən etibarən cavabdeh bankın müxtəlif filiallarında mikromaliyyələşdirmə üzrə baş mütəxəssis, xx.xx.2021-ci il tarixdə işlədiyi filialın mikromaliyyələşdirmə üzrə qrup rəhbəri vəzifəsinə keçirilmişdir.

İddiaçı cavabdeh banka məxsus müəyyən istifadəçi adı və şifrə ilə daxil oluna bilən sistemdən qanunla qorunan məlumatlar hesab edilən 844 müştəri məlumatlarını xx.xx.2022-ci il tarixdə digər işçilərin etibarından sui-istifadə edərək korporativ elektron poçt ünvanından həyat yoldaşının elektron poçt ünvanına, daha sonra həmin elektron poçt ünvanından öz şəxsi elektron poçt ünvanına göndərmişdir. Əmək vəzifələrini kobud şəkildə pozduğu üçün xx.xx.2022-ci il tarixdə Əmək Məcələsinin 70-ci maddəsinin “ç” bəndinə əsasən işdən azad edilmiş və onunla bağlanmış əmək müqaviləsinə xitam verilmişdir.

İddiaçı işdən çıxarılmığı barədə verilmiş qanunsuz əmrin ləğv edilməsi, onun əvvəlki iş yerinə və vəzifəsinə bərpa edilməsi və məcburi

işburaxma müddətinə görə əmək haqqının ödənilməsi barədə iddia tələbi ilə məhkəməyə müraciət etmişdir.

Birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən iddia rədd edilmiş və göstərilmişdir ki, iddiaçının götürdüyü məlumatlar cavabdehin komməriya sirrini təşkil edir, komməriya sirri isə həm qanunvericiliklə, həm də cavabdehin qəbul etdiyi müvafiq sənədlərlə qorunur. Belə yüksək dərəcəli pozuntuların iddiaçı tərəfindən törədilməsi cavabdehi həm hüquqi, həm də iqtisadi cəhətdən risklərə məruz qoymuşdur. Cavabdeh tərəfindən iddiaçı ilə olan əmək müqaviləsinə Əmək Məcələsinin 70-ci maddəsinin “ç” bəndinə əsasən xitam verilməsi əmək qanunvericiliyin tələbləri baxımından doğru olmuşdur.

Apellyasiya instansiya məhkəməsinin qətnaməsi ilə iddiaçı tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayəti təmin edilməmiş, birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsi dəyişdirilmədən saxlanmışdır. Daha sonra Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinə müraciət edilmişdir.

Kassasiya instansiyası məhkəməsi qeyd etmiş-

dir ki, “Kommersiya sirri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2.0.1, 2.0.7, 4.2, 6.1.2 və 10.1-ci, “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 41-ci, Mülki Məcəllənin 967.1-ci maddələrinə əsasən müştəri haqqında məlumatlar bank sirtini təşkil edir və onların qorunmasına bank zəmanət verir. Həmin məlumatlar yalnız müştərilərin özlərinə və onların nümayəndələrinə, həmçinin kənar auditorlara, maliyyə monitorinqi orqanına və maliyyə bazarlarına nəzarət orqanına verilir. Kommersiya sirri, bank sirri və müştərilərin fərdi məlumatlarının sirri anlayışlarının bir-birindən fərqli və oxşar cəhətləri mövcuddur. Belə ki, kommersiya sirri hüquqi və fiziki şəxslərin istehsal, texnoloji, idarəetmə, maliyyə və digər fəaliyyəti ilə sahibinin razılığı olmadan açıqlanması, onların qanuni maraqlarına ziyan vura bilən məlumatlardır. Bank sirri Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə müvafiq olaraq bank hesabı, hesab üzrə əməliyyatlar və qalıqlar, habelə müştəri haqqında, o cümlədən müştərinin adı, ünvanı, rəhbərləri haqqında, müştərilərin bank saxlancında əmlakının mövcudluğu, bu cür əmlakın sahibləri, xarakteri və dəyəri haqqında məlumatlardır. Müştəri məlumatlarının sirri özlüyündə kommersiya müəssisə və şirkətlərinin, bankların, sığorta şirkətlərinin, kapital bazarında və maliyyə bazarlarında fəaliyyət göstərən vasitəçi təşkilatların müştəri ilə münasibətlərində birbaşa və ya dolaylı yolla əldə etdikləri şəxsi, iqtisadi, maliyyə və pul vəsaitləri ilə bağlı bütün əməliyyatlar, müştərinin kredit vəziyyəti barədə məlumat və sənədləri ehtiva edir.

Göründüyü kimi kommersiya sirtinin sahibi olan cavabdeh bank iddiaçını əmək müqaviləsi ilə işə qəbul etdikdən sonra müvafiq sənədlərə imza etdirməklə onu kommersiya sirtinin konfidenti etmiş, bununla da sonuncunu kommersiya dəyərinə malik məlumatların dövryyəsinə buraxmışdır.

Qanunvericiliyin tələbinə əsasən, kommersiya sirtini yaymaq - müvafiq qanunvericiliyin, yaxud müqavilə şərtlərinin pozulması yolu ilə kommersiya sirtinin başqa şəxslərə açıqlanmasıdır. İddiaçı tərəfindən həyat yoldaşının şəxsi elektron poçt ünvanına banka məxsus kommersiya sirri, o cümlədən bank sirri və müştərilərin fərdi məlumatlarının göndərilməsi nəticə etibarlı ilə həmin məlumatların başqa şəxsə açıqlanması hesab edilir. Bundan başqa, bankın rəhbər şəxslərinə məlumat vermədən, onların icazəsini almadan iddiaçı tərəfindən bunun edilməsi bankı həm hüquqi cəhətdən, həm də iqtisadi cəhətdən risklərə məruz qoymuşdur.

Hamıya bəlli olan faktıdır ki, bankların əsas vəzifələrindən biri də onda olan müştəri məlumatlarının konfidensiallığını təmin etməkdir. Belə məlumatların yayılması isə istənilən bankın nüfuzuna, onun maliyyə bazarında dəyərinin düşməsinə, kredit siyasətinə, kredit potensialının zəifləməsinə səbəb ola bilər. Eyni zamanda şəxsi məlumatları yayılmış müştərilərin banka qarşı mülki qanunvericiliklə müəyyən edilmiş zərərlərin ödənilməsinə dair tələblərinin irəli sürülməsinə əsas ola bilər.

Əmək qanunvericiliyinin tələblərinə əsasən qəsdən istehsal, kommersiya və ya dövlət sirtinin yayılması və ya bu sirtin gizli saxlanması üzrə öhdəliklərini yerinə yetirməməsi, bunun nəticəsində işəgötürənə zərərin vurulub-vurulmamasından asılı olmayaraq, işçi tərəfindən əmək vəzifələrinin kobud şəkildə pozulması hesab edilir və işçi ilə bağlanmış əmək müqaviləsinə Əmək Məcəlləsinin 70-ci maddəsinin “ç” bəndi ilə xitam verilməsi üçün əsasdır.

Buna görə də Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin qərarı ilə cavabdehin kassasiya şikayəti təmin edilməmiş, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qətnaməsi dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

“Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 73.1 və 73.1.1-ci maddələrinin tələblərinə müvafiq olaraq ləğv prosesində olan banka qarşı qaldırılan iddia tələblərinə iddia icraatı qaydasında baxılmalıdır

İddiaçı cavabdehə qarşı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək, cavabdehdən 61.880 ABŞ dolları və 111.206,77 manat pulun və 30 manat məbləğində dövlət rüsumunun tutularaq, iddiaçıya ödənilməsinə xahiş etmişdir.

Birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən iş üzrə icraata xitam verilmiş və göstərilmişdir ki, bankın müflis elan olunmasına dair qərar qüvvəyə mindiyi andan banka qarşı məhkəmə icraatı prosesində olan bütün iddialar dayandırılır, bank barəsində digər məhkəmə icraatına başlanılmır və banka qarşı bütün tələblər yalnız “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda nəzərdə tutulan iflas proseduru çərçivəsində irəli sürülür.

Birinci instansiya məhkəməsi gəlidiyi nəticəni “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72.1.2 və 72.1.3-cü maddələrinə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72.1.2 və 72.1.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 254.2, 153.2.1 və 261.0.1-ci maddələri ilə, eləcə də Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 178-ci maddəsinin 2-ci bəndinin “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72, 77 və 82-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2017-ci il 13 iyun tarixli Qərarında ifadə olunmuş hüquqi mövqeyə və MPM-in 261.0.1-ci maddəsinə istinadla əsaslandırmışdır.

Apellyasiya instansiya məhkəməsinin qərarı ilə iddiaçı tərəfindən verilmiş şikayət təmin olunmamış, birinci instansiya məhkəməsinin iş üzrə icraata xitam verilməsinə dair qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Həmin qərardan iddiaçının verdiyi kassasiya şikayətinə əsasən iş Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi tərəfindən baxılmışdır.

Kassasiya instansiya məhkəməsi apellyasiya instansiyası məhkəməsinin gəlidiyi nəticə ilə razılaşmamış və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun “Banklar haqqında”

Azərbaycan Respublikası Qanununun 72.1.2 və 72.1.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 254.2, 153.2.1 və 261.0.1-ci maddələri ilə, eləcə də Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 178-ci maddəsinin 2-ci bəndinin “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72, 77 və 82-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2017-ci il 13 iyun tarixli Qərarında ifadə olunmuş hüquqi mövqeyə istinad etmişdir.

Həmin qərarla göstərilmişdir ki, müflis elan olunmuş banka qarşı (və ya bankın iddiaçı olduğu) iddiaları 2 əsas qrupa bölmək olar:

müflis elan olunmuş bankın bilavasitə bank fəaliyyəti ilə bağlı olan iddialar;

müflis elan olunmuş bankın hüquqi şəxs kimi hüquq qabiliyyətindən irəli gələn fəaliyyəti ilə bağlı iddialar.

Eyni zamanda həmin Qərarla qeyd edilmişdir ki, “Banklar haqqında” Qanunun 76-82 və 87-ci maddələrinin müddəalarında bankın kreditorlarının tələblərinin qeydə alınması, tələblərə etiraz edilməsi, qeydə alınmış və etiraz edilmiş tələblərin məhkəmə tərəfindən təsdiq edilməsi, qeydə alınmış tələblərin ödənilməsinin xüsusi proseduru və s. müəyyən edildiyindən, bu cür kreditor tələbləri ilə bağlı məhkəmələrdə olan işlər üzrə icraata MPM-in 261.0.1-ci maddəsinə uyğun olaraq xitam verilməli, tərəflərə pozulmuş hüquqlarının müdafiə edilməsi üçün iflas proseduruna nəzarət edən məhkəməyə müraciət edilməsi izah olunmalıdır. Bankın müflis elan olunmasına dair məhkəmənin qərarı qüvvəyə mindiyi andan daxil olan ərizələrin MPM-in 153.2.1-ci maddəsinə əsasən icraata qəbul edilməsindən imtina olunmalıdır.

“Banklar haqqında” Qanunun 76-82 və 87-ci maddələrinin müddəalarında nəzərdə tutulan məsələlər üzrə iflas proseduruna nəzarət edən məhkəməyə müraciət edilməli, bankın hüquqi şəxs kimi hüquq qabiliyyətindən irəli gələn fəaliyyəti ilə bağlı iddialara isə iddia icraatı qaydasında baxılmalıdır.

Baxılan iş üzrə mübahisə iddiaçının cavabdeh

Banka, həmin bankın fəaliyyəti dövründə verdiyi ödəmə tapşırıqlarının sonuncu tərəfindən icra edilməməsi ilə əlaqədar yaranmışdır. Ödəmə tapşırıqları iddiaçının cavabdeh Bankda olan manat və dollar hesabındakı pul vəsaitlərinin köçürülməsi ilə bağlı olmuş, lakin həmin köçürmələr yerinə yetirilməmişdir. Daha sonra cavabdeh Bank məhkəmənin xx.xx.2016-cı il tarixli qərarı ilə müflis elan olunmuş və iflas proseduruna başlanılması qərara alınmışdır.

Nəzərə alınmalıdır ki, iddiaçı məlum ödəmə tapşırıqlarını verərkən cavabdeh Bank hələ müflis elan olunmadığından, həmin vəsaitin geri qaytarılmasına dair iddia tələbinin qanuni əsasını “Banklar haqqında” Qanunun 73.1 və 73.1.1-ci maddələri təşkil edir.

“Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 73.1 və 73.1.1-ci maddələrinin məzmunundan aydın olur ki, bu Qanunun 72.1-ci maddəsinin (bankın müflis elan olunmasının nəticələri) müddəalarından asılı olmayaraq, ödəniş sistemlərinə daxil edilən və həmin sistemlərin qaydaları ilə gerigötürülməz hesab edilən hesablaşmalar üzrə ödəniş tapşırıqları bankın müflis

elan olunmasına dair qərar qəbul edildiyi halda hüquqi qüvvədə qalır və üçüncü tərəf üçün məcburi olur. Bu şərtlə ki, ödəniş tapşırıqları həmin qərar qüvvəyə minənədək gerigötürülməz olsun.

Göründüyü kimi baxılan işdə iddianın predmetini “Banklar haqqında” Qanunun 76-82 və 87-ci maddələrinin müddəalarında nəzərdə tutulan məsələlər təşkil etmədiyindən, “Banklar haqqında” Qanunun 72.1-ci və MPM-in 261.0 və 261.0.1-ci maddələrinə istinadla işin icraatına xitam vermək üçün hüquqi əsaslar mövcud olmamışdır. Məhkəmələrin gəldiyi nəticə qeyd olunan hüquq normaları ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 2017-ci il 13 iyun tarixli Qərarında ifadə olunmuş hüquqi mövqeyə də uyğun olmamışdır.

Buna görə də Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin qərarı ilə iddiaçının kassasiya şikayətinin təmin edilməsi, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin iş üzrə qərarının ləğv edilməsi və növbəti prosesual hərəkətlərin həyata keçirilməsi üçün həmin işin apellyasiya instansiyası məhkəməsinə qaytarılması qərara alınmışdır.

İnzibati orqan özünün əvvəlki qərarının düzgünlüyünü şübhə altına alan əsaslı sübutların mövcudluğuna istinadla və şəxsi əyani müayinəyə cəlb etməklə əvvəllər ona təyin olunmuş əlillik dərəcəsinin dəyişdirilməsi hüququna malikdir

Şəxs keçmiş SSRİ Silahlı Qüvvələri sıralarında müddətli həqiqi hərbi xidməti vəzifəsini yerinə yetirərkən hərbi travma almış və ona 2007-ci il 13 martda əyani müayinəyə əsasən “Hərbi xidmət vəzifəsini yerinə yetirməklə əlaqədar” müddətsiz II (ikinci) dərəcə əlillik təyin edilmişdir.

2020-ci ildə Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna daxil olan daxili audit yoxlaması ilə bağlı olaraq təyin edilmiş əlillik dərəcəsinin əsaslılığının yoxlanılması üçün iddiaçı Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Xidmətində yaradılmış Komissiya tərəfindən əyani müayinəyə cəlb edilmişdir.

2020-ci il 12 martda aparılan əyani müayinə zamanı şəxsin tibbi sənədlərində qeyd edilənlərin onun mövcud sağlamlıq vəziyyəti ilə eynilik təşkil etmədiyi müəyyən edilərək, ona Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 30 dekabr tarixli 413 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Əlilliyin və sağlamlıq imkanların məhdudluğunun müəyyən olunması meyarlarına dair” Əsasnamənin 2.5.7-ci bəndini rəhbər tutmaqla III (üçüncü) dərəcə müddətsiz əlillik təyin edilməsi qərara alınmışdır.

İddiaçının ona təyin olunmuş ikinci dərəcə müddətsiz əlilliyin bərpası barədə müraciəti cavabdeh tərəfindən təmin olunmamış, apellyasiya məhkəməsi tərəfindən iddia inzibati icraatın aparılmadığı, habelə inzibati orqan tərəfindən 2020-ci ildə əlilliyin dərəcəsinin dəyişdirilməsi barədə qərar qəbul edilərkən, 2007-ci ildə təyin edilmiş əlillik dərəcəsi barədə qərarın ləğv edilməsi barədə inzibati aktın qəbul edilməməsi əsası ilə təmin edilsə də, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin 10 avqust 2023-cü il tarixli 2-1(102)-1685/2023 nömrəli Qərarı ilə iş yenidən baxılması üçün apellyasiya məhkəməsinə qaytarılmışdır.

İddia tələbinin həlli inzibati orqanın özünün əvvəlki qərarının düzgünlüyünü şübhə altına alan əsaslı sübutların mövcudluğuna istinadla və şəxsi əyani müayinəyə cəlb etməklə əvvəllər ona təyin etdiyi əlillik dərəcəsinin dəyişdirilməsi hüququna malik olub-olmamasının müəyyən edilməsinə

yönəldiyindən, habelə məhkəmə qərarında inzibati icraatla bağlı qanunvericiliyin tələblərinə riayət edilməsinin qiymətləndirilməsi baxımından yoxlanılmalı məsələlərin dairəsinə dair diqqət çəkən məqamlarla bağlı məhkəmə kollegiyası aşağıdakıları qeyd etmişdir.

“Əlilliyin qiymətləndirilməsi Qaydası”nın 3.7-ci bəndində göstərilmişdir ki, əlilliyin qiymətləndirilməsi barədə Tibbi-Sosial Ekspert Komissiyasının qərarının düzgünlüyünü şübhə altına alan əsaslı sübutlar təqdim edildiyi hallarda, Agentlik əlilliyi müəyyən edilmiş şəxsi əyani müayinəyə cəlb edir. Müayinənin nəticələrinə əsasən komissiyanın qəbul etdiyi qərarın qüvvədə saxlanması, dəyişdirilməsi və ya ləğvi barədə qərar qəbul edir və həmin gün ərzində altsistemə daxil edir.

Qanunverici Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Agentliyinə müəyyən şərtlər daxilində əvvəllər şəxsə təyin olunmuş əlillik dərəcəsinin dəyişdirilməsi imkanını tanımışdır.

İstinad olunan normanın dispozisiya şərtlərinə görə bunun üçün iki şərt ödənilmiş olmalıdır: birincisi, TSEK-in əvvəlki qərarının düzgünlüyünü şübhə altına alan əsaslı sübutlar mövcud olmalıdır, ikincisi isə şəxs əyani müayinəyə cəlb olunmalıdır.

12.03.2020-ci il tarixdə əyani müayinəni həyata keçirdikdən sonra Agentlik özünün 13.03.2007-ci il tarixli əvvəlki qərarında dəyişiklik edərək üçüncü dərəcə müddətsiz əlillik təyin etmişdir.

Ona görə də, ikinci dərəcə müddətsiz əlilliyin təyininə dair qərarın ləğv edilməsinə dair cavabdeh tərəfindən aktın qəbul edilməli olduğu halda, bu barədə hər hansı aktın qəbul edilmədiyinə dair apellyasiya məhkəməsinin qənaəti əsassız hesab edilmişdir.

Ali Məhkəmənin işə baxan məhkəmə tərkibinin mövqeyinə görə nəzərə almaq lazımdır ki, işin halları baxımından cavabdeh 13.03.2007-ci ildə təyin edilmiş ikinci dərəcə müddətsiz əlilliyin təyininə dair qərarı ləğv etməli deyildi. Onun niyyəti qərarın dəyişdirilməsinə yönəlib. Çünki cavabdeh hesab edir ki, iddiaçıya müddətsiz əlillik təyin edilməlidir, lakin ikinci dərəcə yox, üçüncü

dərəcə təyin olunmalıdır. Belə olan halda iş əvvəllər təyin edilmiş əlilliyin təyin edilməsinə dair qərar ləğv edilməməli, məhz dəyişdirilməlidir. Agentliyin 12 mart 2020-ci il tarixli təkrar qiymətləndirilmə ilə bağlı protokol qərarı da məhz bu məzmunu malik inzibati akt dəyəri daşımışdır.

İcraatla bağlı tələblərə riayət edilməsinin qiymətləndirilməsi baxımından yoxlanılmalı olan növbəti məsələ “Əlilliyin qiymətləndirilməsi Qaydası”nın 3.7-ci bəndində göstərilmiş əlilliyin qiymətləndirilməsi barədə TSEK-in əvvəlki qərarının düzgünlüyünü şübhə altına alan əsaslı sübutların mövcud olub-olmadığı ilə bağlıdır.

Bununla bağlı olaraq məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, qanunvericiliyin tələblərinə görə cavabdeh istənilən hər bir halda deyil, yalnız əvvəlki qərarının düzgünlüyünü şübhə altına alan əsaslı sübutların mövcudluğu halında qüvvədə olan əlilliklə bağlı qərarı sonradan təftiş etmək imkanına sahibdir. Ona görə də, “Əlilliyin qiymətləndirilməsi Qaydası”nın 3.7-ci bəndinə istinad etdiyi hallarda, cavabdeh “əvvəlki qərarının düzgünlüyünü şübhə altına alan əsaslı sübutların mövcudluğunu” müəyyən etməli, icraatı məhz bu sübutlara əsaslanmaqla başlamalı, yalnız bundan sonra şəxsi əyani müayinəyə cəlb etməklə qərar verməlidir. Qanunvericiliyin bu tələbləri hüquqi müəyyənlik və səmərəli idarəçilik prinsiplərinin təmin edilməsinə yönəlmişdir.

Apellyasiya məhkəməsi tərəfindən həmin halın aydınlaşdırılmasına yönəlmiş lazımi araşdırma aparılmamışdır. Buna görə də təkrar baxışda aydınlaşdırılma təmin olunmalıdır.

Belə ki, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Xidmətində yaradılmış Komissiyanın 2020-ci il 12 mart tarixli təkrar qiymətləndirilmə protokolunda Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tapşırığı

əsasında Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna daxil olan daxili audit yoxlaması ilə bağlı təkrar qiymətləndirmənin keçirildiyi təsbit olunmuşdur.

Məhkəmə kollegiyasının hüquqi mövqeyinə görə, prinsipcə daxili audit yoxlaması ilə bağlı materiallar “əvvəlki qərarının düzgünlüyünü şübhə altına alan əsaslı sübutlar” kimi qəbul edilə bilər. Lakin həmin daxili audit yoxlaması həm də iddiaçı ilə bağlı hallara aid olmalıdır. Yəni daxili audit yoxlaması iddiaçıya təyin edilmiş əlilliklə bağlı əvvəlki qərarın düzgünlüyünü şübhə altına alacaq əsasları ortaya çıxarmış olmalıdır.

Başqa sözlə, cavabdeh ümumi qaydada daxili audit yoxlamasına istinad edə bilməz, həmin yoxlama, həm də iddiaçıya aid hallarla bağlı olmalı, ona təyin edilmiş əlilliklə bağlı əvvəlki qərarın düzgünlüyünü şübhə altına alacaq əsaslar müəyyən edilmiş olmalıdır.

Odur ki, təkrar baxışda apellyasiya məhkəməsi bu istiqamətdə araşdırma aparmalı, nəticəsindən asılı olaraq cavabdeh tərəfindən iddiaçıya təyin edilmiş əlilliklə bağlı əvvəlki qərarın dəyişdirilməsinə yönəlmiş 2020-ci il 12 mart tarixli qərarın qəbul edilməsi ilə nəticələnən yeni icraatın başlanılmasına əsasların mövcud olub-olmadığına qiymət verməlidir.

Məhkəmə kollegiyası həmçinin qeyd etmişdir ki, araşdırmanın nəticəsindən asılı olaraq cavabdeh qurumun şəxsə təyin etdiyi əlillik dərəcəsinin dəyişdirilməsi ilə bağlı icraatın lazımi qaydada aparıldığı müəyyən olunduğu təqdirdə, mübahisə mahiyyəti üzrə həll olunmalıdır. Bunun üçün məhkəmə işdəki və zərurət olduqda əlavə toplanılacaq sübutları tədqiq etməklə cavabdehin 2020-ci il 12 mart tarixli iddiaçıya III (üçüncü) dərəcə müddətsiz əlillik təyin edilməsinə dair qərarının qanuniliyinə və əsaslılığına qiymət verməlidir.

Ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsinə dair müraciətin imtina olunması qənaətinə gələrkən, inzibati orqan hüquqi dövlət və dövlət idarəçiliyinə etimad prinsiplərinin tələblərinə uyğun olaraq imtinaya əsas təşkil edən bütün halları eyni anda yoxlamalı, qəbul etdiyi qərarında bütün imtina səbəblərini bir dəfə və aydın şəkildə göstərməlidir

Göyçay rayonunda “Dost” iş Mərkəzi MMC-də ictimai işlərdə aylıq 300 manat əmək haqqı müqabilində işləyən, 3 azyaşlı övladı olan vətəndaş əmək haqqının az olması səbəbindən ailənin maddi ehtiyaclarını ödəyə bilmədiyi üçün 2022-ci ilin müxtəlif aylarında ünvanlı sosial yardımla bağlı Vahid Elektron Müraciət və Təyinat Alt Sistemi (VEMTAS) vasitəsi ilə Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinə müraciətlər etmiş, lakin arvadının adına paylı mülkiyyət üzrə 0,75 ha torpaq sahəsinin olması əsası ilə 28.03.2022-ci il tarixli müraciətinə sosial yardım təyin olunmasından imtina edilmişdir.

Cavabdeh daha sonra məhkəmə mübahisəsi davam edərkən iddiaçının 10.10.2022-ci il tarixli ünvanlı dövlət sosial yardımın təyin edilməsi barədə müraciətini təmin etməkdən imtina haqqında başqa bir qərar qəbul etmişdir.

Həmin qərar isə belə əsaslandırılmışdır ki, sözügedən müraciət VEMTAS tərəfindən yoxlamanın birinci mərhələsindən uğurla keçmişdir. Bununla belə, ailənin maddi-məişət şəraitinin müayinəsi zamanı cavabdeh orqanın əməkdaşları tərəfindən iddiaçının yaşadığı evdə qaz xəttinin olduğu və xətdən istifadə edildiyi, lakin ərizə-bəyannamədə qaz sayğacı barədə məlumatların qeyd edilmədiyi aşkar edilmişdir.

İddiaçı 2022-ci il 20 may tarixdə Şəki İnzibati Məhkəməsinə iddia ərizəsi və daha sonra iddia tələbinin dəqiqləşdirilməsi barədə ərizə ilə müraciət edərək iddiaçıya və ailə üzvlərinə ünvanlı sosial yardımın ayrılmasından imtina haqqında cavabdehin qərarının ləğv edilməsini və cavabdehin üzərinə iddiaçıya və ailə üzvlərinə ünvanlı sosial yardım təyin edilməsi vəzifəsinin qoyulmasını xahiş etmişdir.

İddiaya etirazda qeyd edilmişdir ki, iddiaçının ailə tərkibi kimi iddiaçının arvadı, üç azyaşlı övladları göstərilmişdir. VEMTAS-da qeyd edilən məlumatlara əsasən, iddiaçının ailəsi aztəminatlı ailədir. VEMTAS tərəfindən iddiaçının 2022-ci il tarixli müraciətinə, əvvəla DSMF-nin informasiya sistemində kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahəsi olan şəxs kimi qeydiyyatda olmaması, sonra DSMF-nin informasiya sistemi tərəfindən təqdim

edilən məlumata əsasən ailə üzvünün torpaq mülkiyyətçisi olması əsas göstərilərək ünvanlı dövlət sosial yardımının təyin olunmasından imtina edilmişdir.

Şəki İnzibati Məhkəməsinin 2022-ci il 26 oktyabr tarixli qərarı ilə iddia təmin edilmiş, cavabdehin müraciətə imtinası ləğv edilərək iddiaçıya ailə üzvləri ilə birlikdə ünvanlı dövlət sosial yardımının təyin edilməsi vəzifəsi cavabdehin üzərinə qoyulmuşdur.

Birinci instansiya məhkəməsinin mövqeyinə görə, iddiaçının 300 manat əmək haqqı alması, arvadının paylı mülkiyyət hüququ ilə torpaq sahəsinə malik olması ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsindən imtina üçün əsas deyildir. Belə ki, şəxsin torpaq sahəsinə malik olması hələ onun torpaq sahəsindən ailənin maddi rifahının lazımı səviyyədə təmin edilməsi qədər gəlir əldə etməsi anlamına gəlmir. Cavabdeh iddiaçının ailəsinin həmin torpaq sahələri ilə bağlı nə qədər gəlir əldə etməsini məhkəmədə sübuta yetirməmişdir.

Cavabdehin apellyasiya və kassasiya şikayətləri yuxarı instansiya məhkəmələrində təmin edilməmiş və qərar dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Kassasiya şikayətinin dəlillərinə görə, ünvanlı dövlət sosial yardımın təyin edilməsi üçün daxil olmuş müraciətlər iki mərhələli olaraq yoxlanılır. Birinci mərhələdə ünvanlı sosial yardımın təyin edilib-edilməməsi barədə qərar elektron qaydada (insan müdaxiləsi olmadan) və müvafiq dövlət orqanlarının və təşkilatlarının informasiya ehtiyatlarından və sistemlərindən istifadə olunmaqla verilir. İkinci mərhələdə isə müraciət etmiş ailənin maddi-məişət şəraitinin müayinəsi əyani formada cavabdeh orqanın əməkdaşları tərəfindən video qeydiyyat aparılma və müavinə aktı tərtib edilməklə aparılır. Ünvanlı dövlət sosial yardımın təyin edilməsi barədə vətəndaşın müraciəti VEMTAS tərəfindən aparılan yoxlamanın hər iki mərhələsindən uğurla keçdiyi təqdirdə ona ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsi barədə qərar qəbul edilir. Hazırkı işdə isə vətəndaşa ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsindən yoxlamanın birinci mərhələsində imtina edilmişdir və həmin imtinanın ləğv edilməsi onun yoxlamanın ikinci mərhələsindən də

uğurla keçdiyini ehtiva etmir.

Cavabdehin həm məhkəməyədək imtina əsası, həm də məhkəmə dövründə verdiyi imtina əsasları ilə əlaqədar Ali Məhkəmə qəbul etdiyi qərarında geniş izah verməklə aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsi ilə bağlı edilmiş müraciət əsasında cavabdeh tərəfindən inzibati icraat başlanılır. Həmin icraat isə inzibati icraatla bağlı əsas qaydaları müəyyən edən “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (bundan sonra – Qanun) və sahəvi tənzimləmələri əks etdirən “Ünvanlı dövlət sosial yardımın alınması üçün müraciət edilməsi, onun təyin olunması, verilməsi və verilməsindən imtina edilməsi Qaydaları”nın (bundan sonra – Qaydalar) tələbləri birgə nəzərə alınmaqla aparılmalıdır.

Qanun inzibati orqan tərəfindən verilmiş müraciətə baxılmasının nəticəsi kimi üç mümkün qərardan birinin qəbul edilməsi imkanını nəzərdə tutur:

- 1) ərizənin baxılmamış saxlanması,
- 2) müraciətin təmin edilməsi haqqında qərar verilməsi,
- 3) müraciətin imtina edilməsi haqqında qərar çıxarılması.
- 4) Sahəvi qanunvericilik aktı kimi çıxış edən Qaydalarda isə inzibati orqanın iki qərardan birini qəbul etmək imkanı təsbit edilmişdir:
- 5) sosial yardımın təyin olunması,
- 6) təyin olunmasından imtina edilməsi barədə.

Beləliklə, cavabdeh iddiaçının ona edilmiş müraciəti əsasında yalnız sözügedən qərarlardan birini qəbul etmək imkanına malikdir. Belə qərarı o, icraat gedişində aparılmış araşdırmanın nəticəsi olaraq qəbul etməlidir. Həmin qərar isə yekun nəticəyə gəlmək imkanı verən iş üzrə əhəmiyyətli hesab edilən bütün halların araşdırılmasının sonunda çıxarılmalıdır. Bu zaman cavabdeh xidməti vəzifəsinə görə iş üzrə əhəmiyyət kəsb edən bütün halları, o cümlədən iddiaçının xeyrinə olan halları araşdırmalı, zərurət olduqda iddiaçıya hüquqi yardım etməlidir.

Qeyd edilənləri nəzərə almaqla məhkəmə kollegiyası ünvanlı dövlət sosial yardımın təyin edilməsi üçün daxil olmuş müraciətlərin iki mərhələli yoxlamadan keçirildiyini, yoxlamanın hər iki mərhələsindən uğurla keçdiyi təqdirdə şəxsə ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsi barədə qərar qəbul

edilməsinin mümkünlüyü ilə bağlı cavabdehin mövqeyinə dair aşağıdakıları qeyd etmişdir.

Qanunvericiliyin tələblərinə görə, müraciətə baxılması nəticəsində onun təmin edilməsindən imtina olunması qənaətinə gələrkən, cavabdeh imtinaya əsas təşkil edən bütün halları eyni andan yoxlamalı, qəbul etdiyi qərarında bütün imtina səbəblərini bir dəfə və aydın şəkildə göstərməlidir. Bu, hüquqi dövlət və dövlət idarəçiliyinə etimad prinsiplərindən irəli gəlir. Ona görə də, müraciət üzrə ayrı-ayrı vaxtlarda, ayrı-ayrı imtina səbəblərinə istinad etməklə ünvanlı sosial yardım təyin edilməsindən imtina edilməsi yolverilməz və qanunsuzdur. Cavabdeh imtinaya əsas təşkil edən halları eyni anda aşkar etməli və bir dəfə qəbul etdiyi qərarla onlara dair mövqeyini bildirməli və əsaslandırılmalıdır.

Hazırkı işin hallarından isə görünür ki, cavabdeh iddiaçının müraciəti üzrə iki dəfə imtina qərarı qəbul etmiş və hər iki qərarı fərqli imtina səbəblərinə istinad etmişdir. Cavabdehin iki mərhələli yoxlama qaydasına istinadı heç bir halda belə bir nəticəyə gətirib çıxarmamalıdır ki, müraciət üzrə müxtəlif səbəblərə əsaslanan bir neçə imtina qərarı qəbul edilməsi imkanı mümkün olsun. Bu qaydada yaradılmış inzibati praktika qanunçuluq və səmərəli dövlət idarəçiliyi prinsipləri ilə ziddiyyət yaradır.

Cavabdehin istinad etdiyi iki mərhələli yoxlama qaydasına münasibətdə isə məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, Qaydaların 3.1-ci bəndində təsbit edilmişdir ki, sosial yardımın alınması üçün müraciətlər VEMTAS tərəfindən 15 (on beş) iş günü müddətində araşdırılır və sosial yardımın təyin olunması və ya təyin olunmasından imtina edilməsi barədə müvafiq qərar çıxarılır. Qaydalarda həmçinin müəyyən edilmişdir ki, sözügedən qərarlardan biri qəbul edilməmişdən əvvəl inzibati orqan başlanılmış inzibati icraat çərçivəsində müvafiq araşdırmalar aparılmalıdır. Belə araşdırmalara həm VEMTAS tərəfindən “Ərizə-bəyannamə”də qeyd edilmiş məlumatların “Elektron hökumət” portalı üzərindən bu Qaydaların 1.3-cü bəndində göstərilən qurumların informasiya sistemləri və ehtiyatları ilə xüsusi proqram təminatı vasitəsilə uzlaşdırılaraq yoxlanılması, həm də ailənin maddi-məişət şəraitinin müayinəsinin aparılması daxildir.

Yekun qərar isə hər iki araşdırmanın nəticələri əldə edildikdən və qiymətləndirildikdən sonra verilməlidir.

Beləliklə, cavabdeh hər iki araşdırmanı birgə və eyni anda aparmaq öhdəliyi daşıyır. Müvafiq olaraq imtina qərarı da hər iki araşdırmanın nəticələrinə əsaslanmalıdır.

Ona görə ki, hər iki araşdırma vahid icraatın tərkib hissəsidir və cavabdeh müxtəlif vaxtlarda, müxtəlif imtina səbəblərinə əsaslanmaqla eyni müraciət üzrə müxtəlif imtina qərarları verməkdə haqlı deyildir.

Məhkəmə kollegiyası cavabdehin istinad etdiyi “ərizə-bəyannamə”də qeyd edilmiş məlumatların yoxlanılması zamanı uyğunsuzluq aşkar olunması ilə bağlı məsələyə münasibətdə isə qeyd etmişdir ki, bu halın mövcudluğu özü-özlüyündə hər zaman imtina qərarının verilməsinə gətirib çıxarmamalıdır.

Belə ki, uyğunsuzluq halının mövcudluğu ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsi məqsədi və meyarları nəzərə alınmaqla qiymətləndirilməlidir. Bu mənada, uyğunsuzluq o halda ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsindən imtina haqqında qərarın qəbul edilməsinə səbəb ola bilər ki, yoxlama zamanı şəxsin bəyan etdiyindən fərqli halın müəyyən edilməsi yekun olaraq onun qanunvericiliyin müəyyən etdiyi meyarlar baxımından əztəminatlı kimi qəbul edilməməsi nəticəsinə gətirib çıxarsın.

Ona görə də, istənilən uyğunsuzluq deyil, yalnız belə nəticələrə səbəb olan uyğunsuzluq imtinanın əsasını təşkil edə bilər. Müvafiq olaraq istinad edilən uyğunsuzluq sözügedən nəticələrə səbəb olursa, ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsindən imtina oluna bilməz.

Bu mövqeyinə uyğun olaraq məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, iş üzrə cavabdeh bəyan edilən məlumatlarla yoxlama zamanı aşkar edilənlər arasındakı uyğunsuzluq hallarına formal yanaşmış, ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsi məqsədi və meyarları nəzərə alınmaqla qiymətləndirmə aparmaqla qərar qəbul etməli olduğu halda, bu qaydada davranmamışdır.

Həmçinin nəzərə alınmalıdır ki, Qanunun tələblərinə görə müraciətin araşdırılması zamanı hər hansı uyğunsuzluğun aşkar edilməsi halı yaranarsa, cavabdeh ilk növbədə yardım etmə vəzifəsinə uyğun olaraq həmin uyğunsuzluğun aradan qaldırmasına yönəlmiş fəaliyyəti həyata keçirməlidir. Çünki uyğunsuzluq halının aradan qaldırılması ehtimalı və ərizəçinin müraciətinin təmin edilməsi

imkanı qalır. Yalnız bu qaydada davrandıqdan sonra aşkar edilmiş uyğunsuzluğun ünvanlı sosial yardım təyin edilməsi meyarları baxımından imtina səbəblərini aradan qaldırmadığı halı mövcud olmaqda davam etdikdə, ərizənin təmin edilməməsi haqqında qərar çıxarıla bilər.

Hazırkı işin hallarından isə görünür ki, ilkin olaraq cavabdeh uyğunsuzluğun aradan qaldırmasına yönəlmiş hər hansı fəaliyyət göstərmədən, eləcə də yuxarıda qeyd edilən qaydada qiymətləndirmə aparmadan imtina qərarı qəbul etmişdir.

Təsadüfi deyildir ki, cavabdeh sonradan qəbul etdiyi ikinci imtina qərarında artıq uyğunsuzluğun aradan qaldırıldığını qəbul etmişdir. İkinci dəfə cavabdeh artıq başqa əsasla, yəni ailənin maddi-məişət şəraitinin müəyinəsi zamanı cavabdeh orqanın əməkdaşları tərəfindən iddiaçının yaşadığı evdə qaz xəttinin olduğu və xətdən istifadə edildiyi, lakin ərizə-bəyannamədə qaz sayğacı barədə məlumatların qeyd edilmədiyinə istinadla imtina qərarı vermişdir. Cavabdehin bu əsasla imtinası da qanuni sayıla bilməz.

Belə ki, iddiaçının yaşadığı evdə qaz xəttinin olması və xətdən istifadə edildiyinin müəyyən olunmasına baxmayaraq, ərizədə bu barədə məlumatın göstərilməməsi Qaydaların 3.7.6-cı bəndində göstərilmiş vəziyyəti yaratdıqda imtinaya əsas təşkil edə bilərdi. Həmin bəndə görə, ailənin adambaşına düşən kommunal və rabitə xərclərinin cəminin orta aylıq məbləği ölkə üzrə təsdiq olunmuş yaşayış minimumunun 15 (on beş) faizinə bərabər və ya ondan yuxarı olduqda ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsindən imtina oluna bilər. Cavabdeh isə Qaydaların 3.7.6-cı bəndində göstərilən səbəbin mövcud olduğunu sübut etmədən və əsaslandırmadan imtina qərarı vermişdir.

Məhkəmə kollegiyası həmçinin qeyd etməyi zəruri hesab etmişdir ki, ünvanlı sosial yardımın təyin edilməsi ilə bağlı müraciətə baxılarkən cavabdeh inzibati icraatın gedişində müxtəlif vaxtlarda müxtəlif imtina səbəblərinə istinad etməkdə haqlı deyildir. Bu, qanuna uyğun və səmərəli idarəçilik prinsipləri ilə ziddiyyət təşkil edir. Sözügedən inzibati praktika həmçinin şəxsin özünün səmərəli hüquqi müdafiəsinin qurulmasına da ciddi mane təşkil edir. Belə ki, qeyd edilən vəziyyətlərdə o, inzibati orqanın dəyişən və qeyri-müəyyən mövqelərinə münasibətdə hüquqi müdafiə həyata keçirməli olur.

Maraqlı şəxs onun müraciətinin inzibati praktikaya uyğun və artıq həll edilmiş oxşar işlərə analoji qaydada həll olunacağını əvvəlcədən bilmək və proqnozlaşdırmaq imkanına malik olmalıdır. Şəxsə belə imkan məhz bərabər yanaşma və etimadın qorunması prinsipləri vasitəsi ilə yaradılır

1989-cu ilin oktyabrın 20-də Bakı şəhər Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyə Komitəsinin 11/409 nömrəli qərarı ilə 3 nəfər 60 nömrəli Bağ Təsərrüfatı Koorportativinin (BTK) tərkibinə keçirilmişdir.

Həmin 3 nəfərə 60 nömrəli BTK tərəfindən verilmiş orderlərə əsasən, bağ torpaq sahələri ayrılmış və onlardan birinin müraciəti üzrə inzibati orqan mülkiyyət hüquqlarının daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınmasından imtina etmişdir.

2 sayılı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsi 2019-cu il 3 iyun tarixli 2-1(82)-2143/2019 nömrəli qərarla iddianı təmin edərək, 69/70 sayılı bağa həmin iş üzrə iddiaçının mülkiyyət hüququnun daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınması öhdəliyini cavabdehə həvalə etmiş, cavabdeh məhkəmə qərarından şikayət verməmiş, qərar qanuni qüvvəyə minmiş və icra edilmişdir.

Cavabdeh qeyd edilən məhkəmə qərarı əsasında özünün yeni inzibati praktikasını yaratsa da, 60 nömrəli BTK-nın tərkibinə keçirilmiş 3 nəfərdən digər ikisindən birinin 2020-ci ildə cavabdehə etdiyi müraciətə, torpaq sahəsinin başqa şəxsin istifadəsinə verilməsi əsası ilə imtina cavabı verilmişdir.

İmtinadan narazı qalmış şəxsin məhkəmədə qaldırdığı iddia təmin edilmiş, məhkəmə qərarlarından verilmiş apellyasiya və kassasiya şikayətləri Ali Məhkəmənin İnzibati Kollegiyası tərəfindən 2-1(102)-472/2023 sayılı qərarla təmin edilməyərək, məhkəmə qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Ali Məhkəmə qəbul etdiyi qərarla mübahisəyə münasibətdə cavabdeh tərəfindən bərabərlik (bərabər yanaşma) prinsipinin pozulmuş olmasına dair hüquqi mövqeyini aşağıdakı kimi ifadə etmişdir.

Belə ki, 2 sayılı Bakı İnzibati-İqtisadi Məhkəməsinin məhkəmə qərarının məzmununda müəyyən olunur ki, iddia üzrə işin faktiki halları ilə hazırkı mübahisə üzrə işin halları oxşarlıq təşkil edir. Həmin qərar cavabdeh tərəfindən mübahisələndirilməmiş və icra edilmişdir.

Həmçinin nəzərə almaq lazımdır ki, eyni qərar əsasında iddiaçı ilə bərabər eyni kooperativin tərkibinə keçirilmiş başqa şəxsə eyni kooperativ tərəfindən verilmiş order əsasında onun hüquqları qeydə alındığı və ona bu barədə müvafiq çıxarışın

verildiyi halda, onunla eyni vəziyyətdə olan, tələbi eyni faktiki hallara və hüquqi əsaslara söykənən iddiaçıya münasibətdə hüququn qeydiyyatı alınmasından və çıxarışın verilməsindən cavabdeh tərəfindən imtina olunmuşdur.

Birinci instansiya məhkəməsinin qərarından şikayət verməməkdə ifadə olunan hərəkətsizliyin mahiyyəti ilə əlaqədar işə baxan məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, eyni qərar əsasında iddiaçı ilə bərabər eyni kooperativin tərkibinə keçirilmiş başqa şəxsə eyni kooperativ tərəfindən verilmiş order əsasında onun hüquqları qeydə alındığı və ona bu barədə müvafiq çıxarışın verildiyi halda, onunla eyni vəziyyətdə olan, tələbi eyni faktiki hallara və hüquqi əsaslara söykənən iddiaçıya münasibətdə hüququn qeydiyyatı alınmasından və çıxarışın verilməsindən imtina olunmuşdur. Halbuki Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin 5-ci hissəsinə əsasən, hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilir.

“İnzibati icraat haqqında” Qanunun həmin konstitusion normaya əsaslanan və onu daha da konkretləşdirən 12-ci maddəsinə görə, inzibati orqan tərəfindən eyni mühüm faktiki hallara malik olan müxtəlif işlər üzrə fərqli qərarların qəbul edilməsi qadağandır.

Bu tənzimləmə müxtəlif vaxtlarda və müxtəlif şəxslərə münasibətdə analoji xüsusiyyətlərə malik işlər üzrə fərqli qərarların qarşısının alınması məqsədlərinə xidmət edir. Nəzərə alınmalıdır ki, bərabərlik prinsipi diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, həmin prinsiplə ehtiva olunan bərabər yanaşma tələbi diskresion səlahiyyətlərin düzgün həyata keçirilməsinin ilkin şərti kimi çıxış edir. Belə ki, inzibati orqan diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı vətəndaş qarşısında bərabər yanaşma prinsipini təmin etmək öhdəliyi daşıyır.

Bundan başqa, inzibati orqan tərəfindən hazırkı mübahisəyə münasibətdə eyni zamanda istinad olunan Qanunun 13-cü maddəsində təsbit edilmiş etimadın qorunması prinsipi də də pozulmuşdur. Həmin prinsipə əsasən, inzibati

orqanların inzibati praktikasına fiziki və ya hüquqi şəxslərin etimadı qanunla qorunur. Həmin normaya görə, inzibati orqan mövcud inzibati praktikaya uyğun davranmağa borcludur.

Nəzərə almaq lazımdır ki, inzibati orqan bir tərəfdən eyni faktiki hallara və hüquqi əsaslara söykənən işlər üzrə qərarların qəbuluna dair özünün (o cümlədən və xüsusilə də məhkəmə qərarı əsasında) formalaşdırdığı inzibati praktikaya, yəni hüququn tətbiqi praktikasına bağlıdır, digər tərəfdən isə fiziki və ya hüquqi şəxslərin analoji vəziyyətlərdə həmin praktikanın onlara da tətbiq olunacağına dair əsaslı qanuni gözləntilərinə və həmin praktikaya etimadına bağlıdır. Bu zaman həm də nəzərə alınmalıdır ki, şəxsin etimad hüququ yalnız inzibati orqanların davranışının proqnozlaşdırılmasının mümkün olduğu hallarda təmin oluna

bilər. Belə proqnozlaşdırma isə inzibati orqanların inzibati, yəni hüquq tətbiqi praktikasına və bu praktikanın davamlılığına bağlıdır. Maraqlı şəxs onun müraciətinin inzibati praktikaya uyğun və artıq həll edilmiş oxşar işlərə analoji qaydada həll olunacağını əvvəlcədən bilmək və proqnozlaşdırmaq imkanına malik olmalıdır. Şəxsə belə imkan məhz bərabər yanaşma və etimadın qorunması prinsipləri vasitəsi ilə yaradılır.

Məhkəmə kollegiyası xüsusilə qeyd etmişdir ki, publik hüquq sahəsində həyata keçirilən idarəçilik fəaliyyəti zamanı inzibati orqanların konstitusion prinsipləri, o cümlədən bərabər yanaşma və hüquqi dövlət prinsipindən irəli gələn etimadın qorunması prinsiplərini birbaşa tətbiq etməyə borclu olduğu da nəzərə alınmalıdır.

Kənd təsərrüfatı məhsulları təqdim edilərkən məhsul təbiətdəki ilkin formasını saxladığı, kimyəvi tərkibini dəyişdirilmədiyi və konservləşdirilmədiyi təqdirdə, onun satışı ƏDV-dən azaddır

Vergi ödəyicisi çəltiyi təmizləyərək əldə etdiyi düyüdən ƏDV ödəməli olmadığı halda vergi orqanı kameral qaydada vergi hesablamışdır. Əlavə vergilərin hesablanmasına dair vergi orqanının qərarları vergi ödəyicisi tərəfindən məhkəmə qaydasında mübahisələndirilmiş və son nəticədə iddia əsaslı hesab edilmiş və əlavə vergi məbləğlərinin hesablanması barədə vergi orqanının qərarlarının ləğv edilməli olduğu qənaətinə gəlinmişdir.

Ali Məhkəmə vergi orqanı tərəfindən verilmiş kassasiya şikayətini əsassız hesab edərək, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarını dəyişdirmədən saxlayarkən öz qərarında çəltikdən düyü alınma prosesini, bu prosesin emal olmaqla nəticədə məhsulun təbiətdəki ilkin formasını dəyişib-dəyişmədiyini, çəltiyin qabığının çıxarılmasının ilkin formanın itirilməsi mənasına gəlib-gəlmədiyini, çəltiyin (təmizlənmiş düyünün) kənd təsərrüfatı məhsulu olub-olmamasını, təmizlənmiş düyü məhsulunun kənd təsərrüfatı məhsullarına aid edilməməsi dələlinə əsaslanan vergi orqanının bu dələlinin əsası kimi istinad etdiyi Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin 31.10.2018-ci il tarixli qərarının "Hüquqi aktların Azərbaycan Respublikasının Hüquqi Aktların Dövlət Reyestr"inə daxil edilmədiyi halda

normativ-hüquqi əsasının mövcud olub-olmadığını açıqlamışdır.

Ali Məhkəmənin qəbul etdiyi qərarla məsələyə əhatəli yanaşıldığını, qeyd edilən işlər üzrə məhkəmə mübahisələrinin proqnozlaşdırılan olmasının təmin edilməsi məqsədilə aşağıdakıların qeyd edilməsi zəruri hesab edilir.

Belə ki, işin apellyasiya məhkəməsi tərəfindən araşdırılmış hallarından müəyyən olunmuşdur ki, iş üzrə iddiaçı (vergi ödəyicisi) əsas fəaliyyəti kənd təsərrüfatı məhsulu olan çəltiyi əkib-becərərək onu dəyirməyə sənaye üsulu ilə emal etməklə düyü halına gətirib onun ticarətini təşkil etməkdən ibarət olmuş və bununla əlaqədar olaraq hüquqi şəxs kimi 2017-ci ildən dövlət qeydiyyatından keçmişdir.

Fəaliyyətini həyata keçirtmək üçün iddiaçı istifadəsində olan kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlarda çəltiyi əkib-becərir, sonra isə dəyirməyə qabıqdan təmizləyərək düyü halında satışını təşkil edir.

İddiaçının fəaliyyət növünə görə Azərbaycan Respublikası Vergilər Məcəlləsinin 164.1.18-ci maddəsinə əsasən ƏDV ödəməkdən azad edilmiş olması barədə müraciəti əsasında 2020-ci ilin aprel ayından 2021-ci ilin oktyabr ayınadək olan müddət ərzində iddiaçıdan ƏDV tutulmamışdır.

Lakin cavabdeh (vergi orqanı) Azərbaycan Respublikası Statistika Komitəsinin 31.10.2018-ci il tarixli kollegiya qərarı ilə təsdiq edilmiş “Məhsul növləri təsnifatı”nın 10.61.11-ci “C” seksiyasında “təmizlənmiş düyü”nün dəyirman-ding sənayesi məhsullarına aid olduğunu, bu səbəbdən “təmizlənmiş düyü” məhsullarının satışının ƏDV-dən azad edilməsinin Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsində nəzərdə tutulmadığını, həmçinin “təmizlənmiş düyü” kənd təsərrüfatı məhsullarına aid edilmədiyindən iddiaçının həmin məhsulların satışı ilə bağlı mənfəət və əmlak vergisi üzrə yaranan öhdəliklərinin də ümumi qaydada yerinə yetirildiyini əsas gətirərək 2021-ci ilin oktyabr, noyabr, dekabr ayları üzrə iddiaçı barəsində kameral qaydada ƏDV borcunun hesablanması barədə qərarlar qəbul etmişdir.

İddiaçı cavabdehin həmin qərarlarını məhkəmədə mübahisələndirmişdir.

İddiaçının mübahisələndirdiyi qərarların qəbul edilməsinin əsasında “Təmizlənmiş düyü” məhsullarının satışının Vergi Məcəlləsinin 164.1.18-ci maddəsinə əsasən ƏDV-dən azad edilməməsi dayanmışdır.

Ali Məhkəmə qərarında “Təmizlənmiş düyü” məhsullarının satışının Vergi Məcəlləsinin 164.1.18-ci maddəsinə əsasən ƏDV-dən azad edilib-edilməməsinə qiymət verilməsi məqsədilə normanın müddəasını açıqlayaraq qeyd etmişdir ki, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıları (o cümlədən sənaye üsulu ilə) tərəfindən özlərinin istehsal etdikləri kənd təsərrüfatı məhsullarının satışı üzrə dövrüylər ƏDV-dən azaddır.

Burada ilkin olaraq məhkəmə kollegiyası qeyd etməyi zəruri hesab etmişdir ki, kənd təsərrüfatı istehsalı bəzi xidmətlərin göstərilməsi də daxil olmaqla, müvafiq olaraq kənd təsərrüfatı məhsullarının, xammalın və ərzaq məhsullarının becərilməsi, istehsalı və emalı ilə bağlı iqtisadi fəaliyyətlərin məcmusu deməkdir.

Kənd təsərrüfatı bitki və heyvan mənşəli məhsulların istehsal olunması, bunların keyfiyyət və səmərəliliyinin yüksəldilməsi, bu məhsulların uyğun şərtlərdə mühafizəsi, işlənilməsi, qiymətləndirilməsi və satışa çıxarılması prosesidir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və satışına isə müvafiq olaraq Vergi Məcəlləsinin 13.2.60 və 13.2.61.2-ci maddələrində anlayış verilmişdir.

Belə ki, həmin müddəalara əsasən sənaye üsulu (o cümlədən xüsusi broyler təsərrüfatları, avtomatlaşdırılmış tövlə sistemləri və sair) da daxil

olmaqla, heyvanların və quşların yetişdirilməsi, bəslənməsi, diri şəkildə olarkən onlardan məhsulların (ilkin formada, yarımfabrikat kimi istifadə olunaraq yeni məhsula çevrilmədən, kimyəvi tərkibi dəyişdirilmədən, konservləşdirilmədən) əldə edilməsi, bitkiçilik məhsullarının becərilməsi kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalıdır. Eyni zamanda bitkiçilik məhsulları və digər kənd təsərrüfatı məhsulları təqdim edilərkən təbiətdə olduğu ilkin formasını saxlamalı, kimyəvi tərkibi dəyişdirilməməli, konservləşdirilməməlidir.

İddiaçının fəaliyyəti çəltiyi əkib-becərərək onu dəyirməndə sənaye üsulu ilə emal etməklə təmiz düyü halına gətirməklə onun ticarətini təşkil etməkdən ibarətdir.

Vergi Məcəlləsinin 13.2.61.2 və 164.1.18-ci maddələrinin birgə təhlili nəticəsində onu qeyd etmək olar ki, məhsul təbiətdəki ilkin formasını saxladığı, kimyəvi tərkibini dəyişdirilmədiyini və konservləşdirilmədiyini təqdirə, onun satışı ƏDV-dən azaddır.

Odur ki, iddiaçının fəaliyyəti Vergi Məcəlləsinin göstərilən maddəsində azadolmaya aid olunmasına aydınlıq gətirilməsi üçün çəltikdən düyü alınması prosesi nəzərdən keçirilməlidir.

Belə ki, çəltik dənli taxıl bitkisi olmaqla qabığı çıxarılmamış düyüdür və ərzaq, yem və texniki məqsədlər üçün becərilir. Məlumdur ki, yeyinti sənayesində çəltikdən birbaşa istifadə edilmir.

Emal prosesinin qabıqçıxarma mərhələsində dəndən çıxarılan çiçək qabığı, püfə və s. cilalanma qurğularında qabığı çıxarılmış dən cilalandıqda alınmış əlavə məhsul urvacıq, cilalanmış çəltik dəni isə çəltik yarması və ya “düyü” adlanır. Çəltik emal edildikdə tətbiq edilmiş emal texnologiyasından asılı olaraq 65-75% düyü alınır.

Göründüyü kimi çəltik emal prosesindən keçərək düyü alınsa da, həmin prosesin gedişində məhsul təbiətdəki ilkin formasını saxlayır (qabığın çıxarılması ilkin formanın itirilməsi mənasına gəlməməlidir), kimyəvi tərkibini dəyişdirmir və konservləşdirilmir. Odur ki, hazırkı iş üzrə iddiaçı tərəfindən istehsal olunan düyü kənd təsərrüfatı məhsulu, iddiaçının fəaliyyəti isə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və satışı kimi qiymətləndirilməlidir.

“Azərbaycan Respublikasında sitrus meyvələri, çay və çəltik istehsalının inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 12 sentyabr tarixli 3227 nömrəli Sərəncamına uyğun olaraq ölkədə çəltikçiliyin inkişafına dövlət dəstəyinin daha da

gücləndirilməsi, bu sahənin potensial imkanlarından səmərəli istifadə edilməsi, çəltik istehsalına marağın artırılması məqsədi ilə “Azərbaycan Respublikasında çəltikçiliyin inkişafına dair 2018-2025-ci illər üçün Dövlət Proqramı” hazırlanmışdır.

Həmin Proqramın 8.1.3-cü bəndində çəltik məhsullarının istehsalı sahəsində mütərəqqi təcrübəyə malik xarici şirkətlərlə əlaqələrin genişləndirilməsinin Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə tapşırıldığı göstərilir.

Eyni zamanda həmin Proqramın 8.5.2-ci bəndində çəltik istehsalı, emalı və ixracı ilə məşğul olan yerli şirkətlər barədə məlumatların Azərbaycanda istehsal olunan malların vahid məlumat bazası üzrə portalda yerləşdirilməsi və mütəmadi olaraq yenilənməsinin Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, İqtisadiyyat Nazirliyi, İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinə tapşırıldığı göstərilir.

Göründüyü kimi çəltiyin (təmizlənmiş düyü-

nün) kənd təsərrüfatı məhsulu olması həmin “Dövlət Proqramı”nda da öz əksini tapır.

Beləliklə, Ali Məhkəmənin işə baxan məhkəmə tərkibi belə qərara gəlmişdir ki, cavabdehin “Təmizlənmiş düyü” məhsullarının satışının ƏDV-dən azad edilməsinin Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsində nəzərdə tutulmaması səbəbindən aparılmış kameral yoxlamalar nəticəsində qəbul etdiyi mübahisələndirilən qərarlar Vergi Məcəlləsinin 13.2.61.2 və 164.1.18-ci maddələrinə ziddir və iddiaçının hüquqlarını pozur.

Bundan başqa məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, cavabdehin təmizlənmiş düyü məhsulunun kənd təsərrüfatı məhsullarına aid edilməməsi nəticəsinin əsasında duran Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin 31.10.2018-ci il tarixli qərarı “Hüquqi aktların Azərbaycan Respublikasının Hüquqi Aktların Dövlət Reyestri”nə daxil edilmədiyindən həmin dəlilin normativ hüquqi əsası mövcud olmamışdır.

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 519.1.2-1-ci maddəsinin mənasına görə, azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasını icra edən icra məmuru həm öz təşəbbüsü ilə, həm də həmin cəzaya məhkum olunmuş şəxsin müraciətinə əsasən sonuncunun üzərinə əlavə vəzifələrin qoyulması və yaxud əvvəllər qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi, habelə məhkumun yaşayış yerini dəyişdirməsinə icazə verilməsi barədə təqdimatla məhkumun yaşayış yeri üzrə birinci instansiya məhkəməsinə müraciət etmək, məhkəmə isə belə müraciətlərə baxmaq hüququna malikdir

Ucar Rayon Məhkəməsinin 2022-ci il 20 oktyabr tarixli hökmü ilə XXX Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinərək 2 (iki) il 5 (beş) ay 26 (iyirmi altı) gün müddətinə azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasına məhkum edilmişdir.

Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsinin 2023-cü il 5 yanvar tarixli qərarı ilə məhkumun üzərinə qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi barədə Bakı Şəhər Probasiya İdarəsinin icra məmuru YYY tərəfindən verilmiş təqdimat təmin edilməklə məhkumun “Bakı şəhərinin ərazi hüdudlarını tərk etməmək” vəzifəsi “Bakı şəhərinin və Abşeron rayonunun ərazi hüdudlarını tərk etməmək”, həmçinin “yaşayış yerini axşam saat 23:00-dan səhər saat 07:00-dək tərk etməmək” vəzifəsi “yaşayış yerini axşam saat 00:00-dan səhər saat 07:00-dək tərk etməmək” vəzifələrinə dəyişdirilmişdir.

Birinci instansiya məhkəməsinin həmin qərarından prokuror tərəfindən verilmiş apellyasiya protestinə əsasən icra məmurunun müraciəti üzrə hökmün icrası qaydasında toplanmış materiallara baxan Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin 2023-cü il 28 mart tarixli qərarı ilə apellyasiya protesti təmin edilməmiş, Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsinin 2023-cü il 5 yanvar tarixli qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Apellyasiya instansiya məhkəməsinin 2023-cü il 28 mart tarixli qərarından prokuror kassasiya protesti verərək həmin qərarın ləğv edilməsini və materialların yeni apellyasiya baxışına təyin edilməsini xahiş etmişdir.

Prokuror kassasiya protestini belə əsaslandırmışdır ki, məhkəmələr icra məmurunun təqdimatına baxılması nəticəsində qəbul etdikləri qərarlarda məhkumun taksi fəaliyyəti ilə məşğul olması barədə məhkəməyə təqdim etdiyi sənədlərlə

kifayətlənmiş, lakin həmin sənədləri sadaladıqdan sonra digər sübutların təqdim edilməsini bildirsə də, həmin sübutların nədən ibarət olması qərarlarda qeyd olunmamışdır. Daha sonra prokuror baxılan materiallara və məhkəmələrin qəbul etdikləri qərarlara heç bir aidiyyəti olmayan “Azərbaycan Respublikasında avtomobil nəqliyyatı vasitəsi ilə sərnişin və yük daşımalarına görə verginin və məcburi dövlət sosial sığorta haqqının ödənilməsi xüsusiyyətləri, habelə “Fərqlənmə nişanı” və “Xüsusi fərqlənmə nişanı”nın tətbiq edilməsi Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2006-cı il 9 fevral tarixli Qərarına istinad edərək qeyd etmişdir ki, bu Qərarın “Fərqlənmə nişanı”nın və “Xüsusi fərqlənmə nişanı”nın formalarının tətbiq edilməsi Qaydalarının 3.8-ci bəndinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi və Bakı Nəqliyyat Aqentliyi “Fərqlənmə nişanı” olmadan avtomobil nəqliyyatı vasitəsi ilə sərnişin və yük daşımalarını həyata keçirən şəxsləri müəyyən etdikdə, həmin şəxslərin qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinə rəsmi məlumat verir.

Həmin qaydaların 3.9-cu bəndində isə göstərilmişdir ki, “Fərqlənmə nişanı” olmadan avtomobil nəqliyyatı vasitəsi ilə sərnişin və yük daşımalarını həyata keçirən şəxslərin qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyətə cəlb edilməyini Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti həyata keçirir. Bundan başqa, kassasiya protestində göstərilmişdir ki, Bakı şəhərində müəyyən vaxtlarda və müəyyən ərazilərdə qanunsuz taksi fəaliyyəti ilə məşğul olan sürücülərə

qarşı Baş Dövlət Yol Polisi İdarəsi və Dövlət Vergi Xidməti əməkdaşlarının iştirakı ilə reydlər keçirilir və bu sürücülər müəyyən olunaraq inzibati qaydada cərimələnirlər.

Kassasiya protesti müəllifinin fikrincə, məhkəmələr məhkumun üzərinə qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi haqqında qərarlar qəbul etməklə onun qanunsuz olaraq taksi fəaliyyəti ilə məşğul olmasına şərait yaratmışlar. Kassasiya protestinin sonunda prokuror birinci instansiya məhkəməsinin hökmlərindən və qərarlarından apellyasiya şikayətinin verilməsi hüququna həsr olunmuş Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra mətnə - CPM) 381.1, 383.2-ci və kassasiya müraciətlərinə baxılması və bunun nəticəsində hansı qərarların qəbul edilməsi müəyyən edilmiş CPM-in 416, 419-cu və digər maddələrinə deyil, apellyasiya müraciətlərinə baxılmasını tənzimləyən 399.1.4 və 403.0.2-ci maddələrinə əsaslanaraq onun kassasiya protestinin təmin edilməsini xahiş etmişdir.

Ali Məhkəmənin Cinayət kollegiyası hazırkı iş üzrə apellyasiya instansiya məhkəməsinin 2023-cü il 28 mart tarixli qərarından verilmiş kassasiya protestinin dəlillərinə cavab verilməsi ilə bağlı qeyd etmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 26-cı maddəsinin I hissəsinə əsasən hər kəsn qanunla qadağan olunmayan üsul və vsitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ vardır.

Daha sonra təqdim edilmiş materiallardan müəyyən edilmişdir ki, məhkum barəsindəki Ucar Rayon Məhkəməsinin 2022-ci il 20 oktyabr tarixli hökmü 2022-ci il 10 noyabr tarixdə qanuni qüvvəyə mindiyindən həmin tarixli göstərişlə icraya yönəldilmiş və bu göstəriş 2022-ci il 21 noyabr tarixdə Bakı Şəhər Probasiya İdarəsinə daxil olaraq icraata qəbul edilmişdir. 2022-ci il 30 noyabr tarixdə məhkum Probasiya İdarəsində qeydiyyatla alınaraq onunla ilkin olaraq fərdi söhbət aparılmış, hökm üzrə müəyyən edilmiş tələblər, cəzanın icrası qaydaları, əlavə fərdi söhbətlərin aparılması məqsədilə probasiya qurumuna gəlməli olması onun nəzərinə çatdırılmış, bunlarla bağlı izahatı alınmış və həmin tarixdə elektron nəzarət vasitəsi tətbiq edilərək nəzarət subyekti kimi "Attenti" elektron monitorinq sistemində nəzarətə götürülmüşdür.

Eyni tarixdə məhkum Probasiya İdarəsinə ərizə ilə müraciət edərək onun "Bakı şəhərinin ərazi hüduqlarını tərk etməmək" vəzifəsinin "Bakı şəhərinin və Abşeron rayonunun ərazi hüduqlarını tərk etməmək", həmçinin "yaşayış yerini axşam saat

23:00- dan səhər saat 07:00-dək tərk etməmək" vəzifəsinin "yaşayış yerini axşam saat 00:00-dan səhər saat 07:00-dək tərk etməmək" vəzifələri ilə dəyişdirilməsini xahiş etmiş və icra məmuru YYY bu ərizəyə əsasən 2022-ci il 6 dekabr tarixli təqdimatla Səbail Rayon Məhkəməsinə müraciət edərək ərizədə göstərilən məsələlərə, yəni məhkumun üzərinə qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi məsələsinə CPM-in 519.2-1-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq baxılmasını xahiş etmişdir.

Məhkum təqdimatın verilməsinə əsas olmuş ərizəsinin onunla əsaslandırılmışdır ki, o, ərizəsində göstəriləni kimi ailə vəziyyəti ilə əlaqədar olaraq taksi fəaliyyəti ilə məşğul olur və bu yolla ailəsinin maddi tələblərini təmin edir, ailədə yeganə işləyən şəxs təkcə özüdür. Yalnız Bakı şəhərinin ərazisində bu fəaliyyətlə məşğul olması ailəsinin maddi çətinliklərlə üzləşməsinə səbəb olur və buna görə də həmin fəaliyyətlə həm də Abşeron rayonunun ərazisində məşğul olmasına şərait yaradılması üçün hökmlə onun üzərinə qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi barədə təqdimatla məhkəməyə müraciət edilməsini xahiş edir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsinin 2023-cü il 5 yanvar tarixli qərarı ilə məhkumun üzərinə qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi barədə Bakı Şəhər Probasiya İdarəsinin icra məmuru YYY tərəfindən verilmiş təqdimat təmin edilməklə məhkumun "Bakı şəhərinin ərazi hüduqlarını tərk etməmək" vəzifəsi "Bakı şəhərinin və Abşeron rayonunun ərazi hüduqlarını tərk etməmək", həmçinin "yaşayış yerini axşam saat 23:00-dan səhər saat 07:00-dək tərk etməmək" vəzifəsi "yaşayış yerini axşam saat 00:00-dan səhər saat 07:00-dək tərk etməmək" vəzifələrinə dəyişdirilmişdir.

Əvvəla, məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasının çəkilməsi şərtləri, qaydası, bununla bağlı həm məhkumun, həm də icra məmurunun hüquq və vəzifələri və bu cəzanın icrası ilə bağlı digər məsələlər Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin VII-I Fəslində nəzərdə tutulmuş normalarla tənzimlənir (həmin Məcəllənin 53-1-53-7-ci maddələri).

CPM-in 519.1.2-1-ci maddəsinə əsasən məhkumun yaşayış yeri üzrə məhkəmə cəzaları icra edən müəssisənin və ya orqanın təqdimatı əsasında hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının icrası ilə əlaqədar digər məsələlərlə yanaşı, həmçinin azadlığın məhdudlaşdırılması növündə cəza çəkən məhkumun üzərinə əlavə vəzifələrin qoyulması və yaxud əvvəllər qoyulmuş vəzifələrin

dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi, habelə məhkumun yaşayış yerini dəyişdirməsinə icazə verilməsi barədə məsələlərə baxır.

Qanunun bu normasının mənasına görə, azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasını icra edən icra məmuru həm öz təşəbbüsü ilə, həm də həmin cəzaya məhkum olunmuş şəxsin müraciətinə əsasən sonuncunun üzərinə əlavə vəzifələrin qoyulması və yaxud əvvəllər qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi, habelə məhkumun yaşayış yerini dəyişdirməsinə icazə verilməsi barədə təqdimatla məhkumun yaşayış yeri üzrə birinci instansiya məhkəməsinə təqdimatla müraciət etmək hüququna malikdir. Materiallardan görüldüyü kimi icra məmuru məhkumun üzərinə qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi barədə ərizəsinə əsaslanıb bu hüquqdan istifadə edərək müvafiq təqdimatla Səbail Rayon Məhkəməsinə müraciət etməklə öz vəzifə səlahiyyətlərini aşmamışdır.

Birinci instansiya məhkəməsi də həmin təqdimata baxaraq onun təmin edilməsi barədə qərar qəbul etməklə heç bir qanun pozuntusuna yol verməmiş, apellyasiya instansiyası məhkəməsi isə bu qərarla razılaşarkən müvafiq sübutlara, yəni məhkumun həqiqətən qanuna müvafiq qaydada fiziki şəxsin fərdi sahibkarlıq fəaliyyətinin bir növünə aid olan taksi fəaliyyəti ilə məşğul olmasını təsdiq edən sənədləri tədqiq edib həmin sənədlərə əsaslanmışdır. Belə ki, məhkum 2022-ci il 30 noyabr tarixli ərizəsindən görünür ki, o, həqiqətən taksi fəaliyyəti ilə məşğul olur və ailəsinin yeganə dolanışiq mənbəyi həmin fəaliyyətdir, ailədə ondan başqa işləyən yoxdur və işləmədiyi halda ailəsi dolana bilmir.

Bundan başqa, materiallara əlavə edilmiş "Elektron notariat" Avtomatlaşdırılmış İnformasiya Sistemindən çıxarışdan görünür ki, Məhkum "Bizim Taksi" MMC ilə əməkdaşlıq müqaviləsi bağlamış, onun sadələşdirilmiş verginin ödənilməsi ilə bağlı isə "Unibank" ASC-nin Nərimanov filialında müvafiq hesab açılmışdır.

Məhkumun "Toyota Corolla" markalı avtomobillə taksi fəaliyyəti ilə məşğul olma hüququnun olması, fiziki şəxs kimi bu fəaliyyətlə bağlı vergi orqanında qeydiyyat alınması, həmin fəaliyyətin isə qanunsuz olmaması, həmçinin materiallara əlavə olunmuş nəqliyyat vasitəsinin qeydiyyat şəhadətnaməsi, fiziki şəxsin vergi uçotu haqqında şəhadətnamə və sürücülük vəsiqəsinin surətləri ilə tam təsdiq edilir.

Məhkəmələr tərəfindən qəbul edilmiş qərarlarla təqdimatın təmin olunması və məhkumun

üzərinə qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi ilə bağlı məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, həmin qərarların qəbul edilməsi zəruriliyi məhkumun məhz qanunamüvafiq qaydada sahibkarlıq fəaliyyətinin bir növü olan taksi fəaliyyəti ilə məşğul olması halından və onun ailə vəziyyətindən irəli gəlmiş, digər tərəfdən isə həmin qərarlarda müəyyən edilmiş məhdudiyətlər onun azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasını çəkməyə mane olmamışdır. Eyni zamanda məhkəmə kollegiyası məhkumun bu qanuni fəaliyyətini həm Bakı şəhərinin, həm də Abşeron rayonunun ərazisində həyata keçirməsində heç bir qəbahət görmür ona görə ki, coğrafi nöqtəyi nəzərdən bu yaşayış məntəqələri biri-birinə yaxın əraziləri əhatə etməklə yanaşı, hər ikisi Abşeron yarımadasında yerləşir.

İcra məmurunun yuxarıda göstərilən təqdimatı verməkdən imtina etməməsi isə onu göstərir ki, məhkum ona təyin olunmuş cəzanı çəkərkən bu cəzanın icrası qaydalarına və şərtlərinə riayət etməsinə nəzarətin və icra məmurunun digər vəzifələrinin həyata keçirilməsi üçün də heç bir maneə müəyyən edilməmişdir.

Prokurorun kassasiya protestində Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2006-cı il 9 fevral tarixli Qərarı ilə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikasında avtomobil nəqliyyatı vasitəsi ilə sərnişin və yük daşımalarına görə verginin və məcburi dövlət sosial sığorta haqqının ödənilməsi xüsusiyyətləri, habelə "Fərqlənmə nişanı" və "Xüsusi fərqlənmə nişanı"nın tətbiq edilməsi Qaydalarına" istinad etməsinə gəldikdə, məhkəmə kollegiyası bu "Qaydaların" baxılan materiallara heç bir aidiyyəti olmamasını vurğulamaqla yanaşı nəzərə alır ki, məhkəmələr məhkumun həmin "Qaydalarda" nəzərdə tutulmuş tələblərə əməl edib etməməsi məsələlərinə deyil, onun azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasına məhkum olunmuş şəxs kimi üzərinə qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsinin mümkünlüyü barədə icra məmurunun verdiyi təqdimata əsasən toplanmış materiallara baxıb araşdırılmış sübutlara CPM-in 143-146-cı maddələrinin tələblərinə əməl etməklə, həmin sübutları tədqiq edib qiymətləndirməklə müvafiq qərarlar qəbul etmiş, kassasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən isə həmin təqdimatın təmin edilməsinə dair apellyasiya instansiya məhkəməsinin qərarından verilmiş kassasiya protestinə baxmışdır.

Qeyd edilməlidir ki, məhkum taksi fəaliyyəti ilə məşğul olarkən göstərilən "Qaydaların" pozulması ilə bağlı hər hansı

məsuliyyətə cəlb edilməmiş, bu haqda istər kassasiya protestində istinad olunan müvafiq icra hakimiyyəti orqanı, istərsə də məhkəmələr tərəfindən heç bir qərar qəbul edilməmiş, icra məmurunun təqdimatına baxılmasında birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında və həmin məhkəmənin qəbul etdiyi qərardan verilmiş apellyasiya protestinə məhkəmə baxışı iclasında iştirak etmiş prokurorlar isə bunun üçün heç bir təşəbbüslə çıxış etməmişlər.

Bununla yanaşı, məhkəmə kollegiyası onu da vurğulamağı lazım bilmişdir ki, təqdimata birinci instansiya məhkəməsində baxılarkən məhkəmə iclasında iştirak etmiş Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun cinayət təqibindən kənar icraatlar idarəsinin prokuroru X9 təqdimatın təmin edilməsinə etiraz etmədiyini bildirməsinə baxmayaraq, sonradan öz mövqeyinə zidd olaraq bu haqda qəbul edilmiş Səbail Rayon Məhkəməsinin 2023-cü il 5 yanvar tarixli qərarından apellyasiya protesti vermişdir.

Hazırkı materiallar üzrə isə məhkəmələr tərəfindən qəbul edilmiş qərarları kassasiya protestinin dəlilləri ilə müqayisəli şəkildə təhlil edərək məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, kassasiya protestinin dəlilləri yalnız formal xarakter daşıyır, bu dəlillər heç bir mötəbər sübuta əsaslanmır, məhkəmələrin qəbul etdikləri yekun

qərarlar üzrə gəldikləri nəticələri isə həm araşdırılmış sübutlara, həm də müvafiq maddi və prosessual hüquq normalarına istinad edilməklə əsaslandırılmış, digər tərəfdən kassasiya protestinin müəllifi öz müraciətində irəli sürdüyü tələbin təmin edilməsinin mümkünlüyünə kassasiya kollegiyasını inandıra bilməmişdir. Belə olan halda isə məhkəmə kollegiyası belə nəticəyə gəlir ki, kassasiya protestinin dəlilləri araşdırılmış sübutlarla təkzib edildiyindən onun təmin edilməsi və məhkum barəsindəki Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 2023-cü il 28 mart tarixli qərarının ləğv edilməsi üçün heç bir əsas yoxdur.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası prokurorun kassasiya protestinin dəlillərini təqdim olunmuş materiallarla əlaqəli şəkildə araşdırmış, həmin protestin təmin edilməsi haqda prokuror çıxışını dinləyərək hesab etmişdir ki, kassasiya protesti təmin edilməməli və azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasına məhkum edilmiş məhkumun üzərinə qoyulmuş vəzifələrin dəyişdirilməsi barədə Bakı Şəhər Probasiya İdarəsinin icra məmurunun təqdimatının təmin edilməsinə dair hökmün icrası qaydasında toplanmış materiallar üzrə Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 2023-cü il 28 mart tarixli qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmalıdır.

Şəxsin bu və ya digər cinayətin törədilməsinə görə təqsirləndirilən şəxsin qismində cəlb edilməsinə əsas olmuş sübutlar milli qanunvericiliyin və beynəlxalq müqavilələrin tələblərinin kobud pozulması ilə əldə edildikdə həmin sübutlar Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 125.2-ci maddəsinə əsasən yolverilməz sübutlar hesab edilməlidir və belə sübutlar həmin şəxsin barəsində ittiham hökmünün çıxarılmasına əsas ola bilməz

Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 2022-ci il 18 avqust tarixli hökmü ilə XXX Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 234.4.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət əməlini törətməkdə təqsirli bilinərək cəzasını ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində çəkməklə 5 (beş) il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir.

Birinci instansiya məhkəməsinin hökmü ilə XXX CM-in 234.4.3-cü maddəsi ilə təqsirli bilinərək məhkum edilmişdir.

Hökmədən təqsirləndirilən şəxsin vəkili tərəfindən verilmiş apellyasiya şikayətinə əsasən işə baxan Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 2022-ci il 20 dekabr tarixli hökmü ilə apellyasiya şikayəti təmin edilmiş, XXX-in CM-in 234.4.3-cü maddəsi ilə təqsirli bilinib məhkum olunmasına dair Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsinin 2022-ci il 18 avqust tarixli hökmü ləğv olunmuş, məhkum olunmuş şəxsin ona qarşı CM-in 234.4.3-cü maddəsi ilə irəli sürülmüş ittiham üzrə təqsirliliyi sübuta yetirilməməsi əsası ilə bəraət verilmişdir. Eyni zamanda bəraət almış şəxsin əynində olan şalvarının cibindən aşkar olunduğu qeyd edilən, iş üzrə maddi sübut olan narkotik vasitələrin bəraət almış şəxsin üzərinə kim tərəfindən qoyulması və qeyd olunanlarla bağlı təqsirkar şəxsin müəyyən edilməsi məqsədi ilə hökm qanuni qüvvəyə mindikdən onun cinayət təqibi məsələsinin həll edilməsi üçün baxılmış cinayət işi üzrə materialların ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən Bakı şəhəri Suraxanı rayon prokuroruna göndərilməsi qərara alınmışdır.

Həmçinin apellyasiya instansiya məhkəməsi tərəfindən hazırkı iş üzrə məhkəməyədək icraat zamanı Suraxanı Rayon Polis İdarəsinin 30-cu Polis Bölməsinin əməliyyat müvəkilləri polis baş leytenantı YYY və polis kapitanı ZZZ, həmin İdarənin Təhqiqat Şöbəsinin təhqiqatçısı polis kapitanı Y2 və İstintaq Şöbəsinin müstəntiqi polis mayoru Z2-nin Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin tələblərinin kobud pozulmasına yol vermələrini müəyyən edərək

onların haqqında 2022-ci il 20 dekabr tarixli xüsusi qərar çıxarılmış və həmin qərar adları çəkilən şəxslər haqqında müvafiq tədbirlərin görülməsi Azərbaycan Respublikasının daxili işlər nazirinə göndərilmişdir.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin 2022-ci il 20 dekabr tarixli hökmündən dövlət ittihamçısı kassasiya protesti verərək, həmin hökmün ləğv edilməsini və cinayət işinin yeni apellyasiya baxışına təyin edilməsini xahiş etmişdir.

Dövlət ittihamçısı kassasiya protestini belə əsaslandırılmışdır ki, həmin məhkəmə tərəfindən yekun qərar qəbul edilərkən sübutlar CPM-in 143-146-cı maddələrinin tələblərinə müvafiq olaraq tədqiq edilməmiş, XXX-ə əssasız bəraət verilmişdir. Apellyasiya instansiyası məhkəməsi isə sübutların əldə edilməsi, araşdırılması və qiymətləndirilməsinə dair prosesual qanunvericiliyin tələblərinə əməl etməyərək, toplanmış və araşdırılmış sübutların təqsirləndirilən şəxsin ona qarşı irəli sürülmüş ittiham üzrə cinayəti törətməkdə təqsirli olmasına dəlalət etməsinə baxmayaraq, həmin sübutları əsassız olaraq yolverilməz sübutlar kimi qiymətləndirmiş və nəticədə düzgün olmayaraq ona bəraət vermişdir. Kassasiya protestinin müəllifi eyni zamanda sübutların qanun pozuntusu ilə əldə olunmasını az əhəmiyyətli hesab edərək, onların bəraət verilməsi üçün əsas yaratmadığını qeyd etmişdir.

Kassasiya protestinin dəlillərinin inandırıcı şəkildə cavablandırılması ilə bağlı Ali Məhkəmənin Cinayət kollegiyası ilk növbədə qeyd etmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin I hissəsi insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsini dövlətin ali məqsədi olduğunu təsbit edir. Konstitusiyanın 26-cı maddəsinin II hissəsində göstərilmişdir ki, dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir. Hər kəsin hüquq və azadlıqlarının dövlət tərəfindən müdafiəsinə təminat verən Konstitusiyaya müddəaları həmçinin cinayət törətməkdə təqsiri olmayan şəxslərin cinayət prosesini həyata keçirən orqanların vəzifəli şəxslərinin və ya hakimlərin özbaşına hərəkətləri ilə

qanunsuz şübhə altına alınmasının, ittiham və ya məhkum edilməsinin yolverilməz olduğunu ehtiva edir. Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinə əsasən, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir.

Cinayət mühakimə icraatının təməl prinsiplərindən biri olan təqsirsizlik prezumpsiyası təsbit edilmiş Konstitusiyanın 63-cü maddəsinin tələbinə görə hər kəsin təqsirsizlik prezumpsiyası hüququ vardır. Cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxs, onun təqsiri qanunla nəzərdə tutulan qaydada sübuta yetirilməyibsə və bu barədə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü yoxdursa, təqsirsiz sayılır. Şəxsin təqsirli bilinməsinə əsaslı şübhələr varsa, onun təqsirli bilinməsinə yol verilmir. Cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən şəxs özünün təqsirsiz olmasını sübuta yetirməyə borclu deyildir. Ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlardan istifadə oluna bilməz.

Konstitusiyanın 125-ci maddəsinin VII hissəsində deyilir ki, məhkəmə icraatı həqiqətin müəyyən edilməsini təmin etməlidir. Konstitusiyanın bu norması çəkişmə prinsipinə əsasən işə baxan məhkəmənin üzərinə özü tərəfindən cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmiş şəxsin təqsirliliyinə və ya təqsirsiz olmasına dair sübutların axtarılmasını və belə sübutların araşdırılmasını deyil, cinayət prosesinin iştirakçılarna işin düzgün həlli, yəni həqiqətin müəyyən edilməsi məqsədilə cinayət prosesinin iştirakçılarna öz sübutlarını məhkəməyə təqdim etmək üçün bərabər şərait yaratmaq, təqdim olunmuş bütün sübutları tam, hərtərəfli və obyektiv araşdırmaq, bu zaman qaldırılmış vəsatətlər üzrə əsaslandırılmış qərarlar qəbul etmək, araşdırılmış sübutlara qanunamüvafiq qaydada qiymət vermək və həmin sübutlara əsasən müəyyən etdiyi faktlara əsasən bu və ya digər nəticəyə gəlmək vəzifəsini qoyur. Məhkəmə icraatı zamanı qeyd olunan vəzifənin yerinə yetirilməsi zamanı sübutların təqdim olunması üçün istər ittiham, istərsə də müdafiə tərəfinə əlverişsiz şəraitin yaradılması, qaldırılmış vəsatətlərin əsassız olaraq təmin edilməməsi, faktiki isə təqdim olunmuş sübutların tədqiqindən imtina edilməsi hallarında məhkəmənin təhlil edilən konstitusiyon tələbə əməl etməsindən, ədalətli məhkəmə araşdırılması hüququnun təmin olunmasından səhbət gedə bilməz.

“İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə”nin 11-ci maddəsində, “İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi

haqqında” Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsində, “Mülki və siyasi hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktın 14-cü maddəsində də təqsirsizlik prezumpsiyası nəzərdə tutulur ki, həmin beynəlxalq müqavilələrin tələblərinə görə də, cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxsin təqsiri qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada sübuta yetirilməyibsə və bu barədə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü yoxdursa, təqsirsiz sayılır. Şəxs yalnız o halda cinayəti törətməkdə təqsirli hesab edilə bilər ki, onun konkret əməli törətməkdə təqsiri səlahiyyətli subyektlər tərəfindən qanunla müəyyən edilmiş prosessual qaydada toplanmış və məhkəmədə qiymətləndirilmiş sübutlar əsasında məhkəmənin müvafiq ittiham hökmü ilə təsdiq edilsin və bu hökm qanuni qüvvəyə minmiş olsun.

Cinayət məsuliyyətinin əsaslarına dair CM-in 3-cü maddəsində təsbit olunmuşdur ki, yalnız həmin Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır.

CM-in 7.1-ci maddəsinin tələbinə görə, yalnız törətdiyi ictimai təhlükəli əmələ (hərəkət və ya hərəkətsizliyə) və onun nəticələrinə görə təqsiri müəyyən olunmuş şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə və cəzalandırıla bilər.

Qanunçuluq prinsipi təsbit edilmiş CPM-in 10.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur ki, məhkəmələr və cinayət prosesinin iştirakçıları Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, bu Məcəllənin, Azərbaycan Respublikasının digər qanunlarının, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin müddəalarına ciddi əməl etməlidirlər.

CPM-in 10.2 və 10.5-ci maddələrinin tələblərindən isə görünür ki, Azərbaycan Respublikasının qüvvəyə minmiş və dərc edilmiş qanunu ilə müəyyən olunan əsaslardan və qaydalardan kənar heç kəsin cinayət təqibi üzrə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs qismində məsuliyyətə cəlb edilməsinə, tutulmasına, həbsə alınmasına, axtarılmasına, məcburi gətirilməsinə və digər prosessual məcburiyyət tədbirlərinə məruz qalmasına, habelə məhkum edilməsinə, cəzalandırılmasına, hüquq və azadlıqlarının digər formada məhdudlaşdırılmasına yol verilmir. Qanunun bu maddəsində göstərilən tələblərin pozulması ilə aparılan prosessual hərəkətlərin və qəbul olunmuş qərarların hüquqi qüvvəsi yoxdur.

CPM-in 12.1-ci maddəsinin müddəaları cinayət prosesini həyata keçirən orqanlardan

cinayət prosesində iştirak edən bütün şəxslərin Konstitusiyaya ilə təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına riayət olunmasını təmin etmələrini tələb edir.

Ədalət mühakiməsinin təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipinə görə (CPM-in 21-ci maddəsi), şəxsin təqsiri CPM-də nəzərdə tutulmuş qaydada sübuta yetirilmədiyi halda onun təqsirli bilinməsinə yol verilmir.

CPM-in 21.2 və 21.3-cü maddələrinə görə, bu Məcəllənin müddəalarına uyğun surətdə müvafiq hüquqi prosedur daxilində ittihamın sübuta yetirilməsində aradan qaldırılması mümkün olmayan şübhələr təqsirləndirilən şəxsin (şübhəli şəxsin) xeyrinə həll edilir. Cinayət törədilməsində təqsirləndirilən şəxs özünün təqsirsiz olmasını sübuta yetirməyə borclu deyildir. İttihamı sübuta yetirmək, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsi üçün irəli sürülən dəlilləri təkzib etmək vəzifəsi ittiham tərəfinin üzərinə düşür.

CPM-in 28.5-ci maddəsində əksini tapmış cinayət mühakimə icraatının obyektivliyi, qərəzsizliyi və ədalətliliyi prinsipinə görə, şəxsin cinayət törətməkdə təqsirli olmasına dair məhkəmə qərarı mülahizələrə əsaslanma bilməz və işə aid biri digərinə kifayət qədər uyğun gələn mötəbər sübutların məcmusu ilə təsdiq olunmalıdır.

CPM-in 33.2 və 32.4-cü maddələrinə əsasən, cinayət mühakimə icraatı həyata keçirilərkən cinayət-prosessual qanunun 125, 144 və 146-cı maddələrinin müddələrinin pozulması, eləcə də sübutlara və sair materiallara qərəzli münasibət bəslənməsi, mövcud hüquqi prosedur daxilində tədqiq edilənədək sübut və digər materiallardan birinə digərinə nisbətdə çox və ya az əhəmiyyət verilməsi yolverilməzdir.

CPM-in 125.1-ci maddəsində isə təsbit edilmişdir ki, məlumatların, sənədlərin və digər əşyaların həqiqiliyinə, yaranma mənbəyinə və əldə edilməsi hallarına şübhələr olmadıqda onlar sübut kimi qəbul edilə bilər.

Sübutların mümkünlüyünə dair CPM-in 125.2.1-125.2.10-cü maddələrinin tələblərinə görə, aşağıdakı hallarda əldə edilmiş məlumatların, sənədlərin və digər əşyaların cinayət işi üzrə sübut kimi qəbul edilməsinə yol verilmir.

Göründüyü kimi cinayət mühakimə icraatının obyektivliyi, qərəzsizliyi və ədalətliliyi, cinayət mühakimə icraatında sübutların qiymətləndirilməsi prinsipləri, sübutlar və sübutetməyə dair normalar, o cümlədən CPM-in 125 və 143-146-cı maddələri, hökmün əsaslılığına dair müddəalar (CPM-in 349.5-

ci maddəsi) tələb edir ki, məhkəmə cinayət işlərinə faktlar əsasında baxsın, faktların müəyyən edilmiş sayılması üzrə qənaətini isə belə nəticəyə gəlmək üçün kifayət edən, həqiqiliyinə, yaranma mənbəyinə, əldə edilməsi hallarına şübhə olmayan (tam, hərtərəfli və obyektiv yoxlanılmış), mənsubiyyəti, mümkünlüyü, mötəbərliyi üzrə lazımınca qiymətləndirilmiş sübutların məcmusu ilə əsaslandırсын.

Yalnız belə olduqda, CPM-in 21 və 349.5-ci maddələri tələb etdiyi kimi məhkəmənin yekun qərarı, o cümlədən şəxsin ona istinad edilən cinayətin törədilməsində təqsirli və ya təqsirsiz olması (təqsirinin sübuta yetirilməməsi) barədə nəticə əsaslı sayıla bilər.

Qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olan eyni hüquqi mövqe "Azərbaycan Respublikası CPM-in 397.1 və 397.2-ci maddələrinin şərh edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 2009-cu il 12 may tarixli Qərarında da əksini tapmışdır.

Həmin Qərarla qeyd edilir ki, həqiqətin müəyyənləşdirilməsi ədalət mühakiməsinin mütləq şərtidir və hər zaman cəmiyyət məhkəmədən həqiqəti əks etdirən ədalət mühakiməsinə tələb edəcəkdir. Hər bir hakim bu vəzifəsini icra etmək üçün ilk əvvəl prosessual tələblərə hökmən riayət olunmasını təmin etməlidir, çünki bu hal cinayət işi üzrə həqiqətin müəyyənləşdirilməsinin və düzgün məhkəmə qərarının qəbul olunmasının mühüm şərtidir. Eynilə də cinayət işi üzrə araşdırmanın predmetini təşkil edən hadisənin əhəmiyyətli halları müəyyənləşdirilməmişdirsə və (və ya) bu hallara münasibətdə cinayət qanununun müddəaları düzgün tətbiq olunmamışdırsa, həmin qərara həqiqi ədalət mühakiməsi aktı kimi baxıla bilməz. Həmin akt ədalətsizliyinə səbəb olmuş hakimin qanunsuz hərəkətləri, məhkəmə səhvləri və ya qanuniliyinə və əsaslılığına təsir etmiş digər hallardan asılı olmayaraq düzəldilməlidir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu eyni zamanda vurğulamışdır ki, hökm çıxarıldığı zaman məhkəmə onun qanunçuluq və əsaslılıq tələblərinə cavab verə biləcəyinin təmin edilməsi üçün öz aktını bu amillərin üzərində qərarlaşdırmalıdır. Belə tələblərə cavab verməyən məhkəmə qərarlarına yenidən baxılması imkanının məhdudlaşdırılması ədalət və hüquqi müəyyənlik kimi dəyərlərin müdafiəsində tarazlığın pozulması və Konstitusiyaya ilə təminat verilən insan hüquq və azadlıqlarına zərər yetirilməsi ilə nəticələnmə bilər.

"V.Bayramov və qeyrilərinin şikayətləri üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin

Cinayət işləri və inzibati hüquqpozmalara dair işlər üzrə məhkəmə kollegiyasının 23 mart 2004-cü il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2005-ci il 9 sentyabr tarixli qərarında qeyd olunmuşdur ki, məhkəmə hökmü şəxsin təqsirli olub-olmaması kimi həyati əhəmiyyəti olan məsələni həll edir. Bu səbəbdən prosesual qanunvericiliyin tələbinə görə (CPM-in 349.3-cü maddəsi) məhkəmənin hökmü qanuni və əsaslı olmalıdır. Məhkəmə hökmünün əsaslılığı şərtlərindən biri də hökmdə müəyyən edilmiş halların məhkəmə istintaqında tədqiq edilmiş sübutlara uyğun gəlməsidir. Bu o deməkdir ki, şəxsin cinayət törətməkdə təqsirli olmasına dair məhkəmə qərarı mülahizələrə əsaslanma bilməz və işə aid biri digərinə uyğun gələn mötəbər sübutların məcmusu ilə təsdiq olunmalıdır (CPM-in 28.5-ci maddəsi).

“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 244.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2011-ci il 17 mart tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, cinayətin tövsifi törədilən konkret cinayət əməlinin cəhətləri ilə cinayət-hüquq normasının dispozisiyasında nəzərdə tutulan tərkib əlamətləri arasında uyğunluğu müəyyən etməklə, müvafiq prosesual sənəddə öz əksini tapan və cinayət-hüquqi nəticələrə səbəb olan əmələ verilən cinayət-hüquqi qiymətdir. Cinayətin tövsifi mühüm sosial və hüquqi əhəmiyyətə malikdir. Tövsif Cinayət Məcəlləsində müəyyən edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi baxımından, cinayət qanununu tətbiq etməyə səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslər tərəfindən həyata keçirilən mühüm məntiqi proses olub, onun yekununda konkret sosial hadisəyə, cəmiyyət üçün təhlükəli olan insan davranışına hüquqi qiymət verilir. Bu isə ilk növbədə işin faktiki hallarının hərtərəfli öyrənilməsini, cinayət hüquq normasının seçilməsini və onun məzmununun izah edilməsini tələb edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmçinin qeyd etməyi zəruri hesab etmişdir ki, hər bir cinayət əməli araşdırılarkən onun tərkibinin düzgün müəyyən edilməsi və düzgün tövsif edilməsi cinayət əlamətlərini əks etdirən əməllərin cinayət olub-olmamasını, cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsin təqsiri olub-olmamasını müəyyənləşdirməyə, habelə həmin cinayətə görə təqsirləndirilən şəxsə ədalətli cəza təyin edilməsinə yönəlmişdir. Əks hal təqsiri olmayan şəxsin məsuliyyətə

alınmasına, yaxud da cinayət törətməkdə təqsirli olan şəxsin məsuliyyətdən kənar qalmasına, cəzanın düzgün olmayan tətbiqinə səbəb ola bilər. Bu isə öz növbəsində Cinayət Məcəlləsinin əsaslandığı qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirə görə məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxara bilər.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi təqsirsizlik prezumpsiyası ilə bağlı “İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsi üzrə şikayətlərlə bağlı müxtəlif ölkələrə qarşı qəbul etdiyi qərarlarında dəfələrlə vurğulamışdır ki, sübutların mümkünlüyü məsələsi əsasən milli qanunvericiliklə tənzimlənən məsələdir və ümumi qaydaya uyğun milli hakimlər məhz təqdim olunan sübutları qiymətləndirməlidirlər. Avropa Məhkəməsi xüsusilə qeyd etmişdir ki, Konvensiyaya uyğun Avropa Məhkəməsinin vəzifəsi ümumilikdə məhkəmə araşdırmasının ədalətli olub-olmamasından, o cümlədən sübutların əldə edilməsinin qanuni olub-olmamasından ibarətdir. Adətən bütün sübutlar təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə açıq məhkəmə iclasında tədqiq edilməlidir. Bu prinsipdən istisna ola bilər, lakin istisnalar təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququna xələf gətirməməli və o, ittiham tərəfinin şahidlərinin ifadələrini təkzib etmək imkanına malik olmalıdır.

Avropa Məhkəməsinin yerli məhkəmələrin yekun qərarlarının hüquqiliyi ilə bağlı “Bratyakin Rusiyaya qarşı” iş üzrə 2006-cı il 9 mart, “Fadin Rusiyaya qarşı” iş üzrə 2006-cı il 27 iyul, “Lenskaya Rusiyaya qarşı” iş üzrə 2009-cu il 29 yanvar tarixli qərarlarına əsasən, hüquqi dövlətin ən mühüm prinsiplərindən biri digər hallarla yanaşı, məhkəmənin yekun qərarlarının sual doğurmamalı olmasını nəzərdə tutan hüquqi müəyyənlikdir. Yuxarı məhkəmələrin hüquqi qərarları ləğv etmə gücü məhz ciddi səhvlərin düzəldilməsində özünü göstərməlidir. Bu güc elə tətbiq edilməlidir ki, fərdi maraqlarla mühakimə sisteminin effektivliyinin təmin edilməsi arasında ədalətli balans yaratmaq maksimal dərəcədə mümkün olsun. Bir sıra məhkəmə qərarlarında “ciddi səhv” anlayışının təhlili zamanı Məhkəmə vurğulamışdır ki, işin “natamam və qərəzli” olması, yanlış nəticəyə səbəb olması, məhkəmə prosesinin ciddi pozuntuları, hakimiyyətdən sui-istifadə, hüququn tətbiqi dairəsindəki səhvlər və ədalət mühakiməsi maraqlarına təsir edən digər ağır nöqsanlar ciddi səhvin mövcudluğu kimi göstərilir. Göstərilənlərlə bağlı Konvensiya prinsiplər olaraq dövlətin cinayət

mühakimə icraatı zamanı səhvlərin aradan qaldırılması imkanına malik olması üçün yekun məhkəmə qərarlarının yenidən baxılmağa açılmasına icazə verir. Belə səhvlərin aradan qaldırılmadan qalması ədalət mühakiməsinin ədalətliyinə, obyektivliyinə və ictimai nüfuzuna ciddi təsir edir.

“Məhkəmə hökmü haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2021-ci il 24 dekabr tarixli 15 nömrəli Qərarının 8-10-cu bəndlərində məhkəmələrə izah edilmişdir ki, Konstitusiyanın 63-cü maddəsinə, habelə CPM-in 33 və 125-ci maddələrinə əsasən ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən qanunsuz yolla əldə edilən sübutlardan istifadə edilə bilməz. Məhkəmə öz təşəbbüsü ilə və yaxud cinayət prosesi tərəflərinin vəsatətləri əsasında sübutun CPM-in 125.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntularla əldə edilməsi səbəbindən istifadə edilməsinin qeyri-mümkün olması barədə nəticəyə gəlib, onu sübutların sırasından xaric edərkən qanun pozuntusunun nədən ibarət olmasını əsaslandırmalıdır.

CPM-in 33.4, 338.1.2 və 349.5.1-ci maddələrinə müvafiq olaraq məhkəmənin hökmü yalnız məhkəmə iclasında bilavasitə tədqiq olunan sübutlara əsaslanıla bilər. Bu maddələrin tələbinə görə məhkəmə gəlmiş nəticələri şərh edərkən məhkəmə iclasında tədqiq edilməyən və məhkəmə iclas protokolunda əksini tapan sübutlara istinad edə bilməz.

Təqsirləndirilən şəxsin, şahidlərin, zərərçəkmiş şəxsin, məhkəməyədək icraat zamanı verdikləri ifadələrə o vaxt istinad etmək olar ki, onlar CPM-in 327, 329 və 330.1-ci maddələrinə uyğun olaraq məhkəmə iclasında elan edilməklə yanaşı, başqa sübutlarla müqayisə edilmiş olsun.

İşin müəyyən edilmiş faktiki hallarını cinayət-prosessual qanunvericiliyin yuxarıda şərh edilən normalarının tələbləri, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi mövqeləri, habelə Ali Məhkəmənin Plenumunun tövsiyələri ilə müqayisə etməklə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökmünü yoxladıqda həmin yekun məhkəmə aktının yuxarıda qeyd olunan prosesual normaların tələblərinə, xüsusilə də CPM-in 143-146-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş sübutların tədqiqi qaydalarına və CPM-in 349.5-ci maddəsində təsbit olunmuş məhkəmənin gəlmiş nəticələrin yalnız məhkəmə istintaqında tədqiq edilmiş sübutlara əsaslanması, bu sübutların ittihamın qiymətləndirilməsi üçün kifayət edən olması, məhkəmənin müəyyən etdiyi halların onun

tədqiq etdiyi sübutlarla uyğunluq təşkil etməsi barədə tələblərə cavab verdiyi müəyyən olunur.

Əvvəla, məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, həmin sübutların hamısı birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən araşdırılsa da, apellyasiya instansiyası məhkəməsindən fərqli olaraq Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi bu sübutlar əsasında təqsirləndirilən şəxsin barəsində ittiham hökmünün çıxarılması haqqında qənaətə gəlmişdir. Birinci instansiya məhkəməsinin gəlmiş nəticədən fərqli olaraq apellyasiya instansiyası məhkəməsi bu sübutların bir hissəsinin apellyasiya şikayətinə məhkəmə baxışı iclasında bilavasitə özü araşdıraraq, digərlərini isə tam şəkildə tədqiq edib onlara həmin istinad edərək, həmin də kassasiya protestinin dəlillərinin əksinə olaraq ayrı-ayrılıqda və məcmu şəkildə qiymətləndirərək şəxsə elan olunmuş ittiham üzrə cinayət əməlini törətməsinin sübuta yetirilməməsi barədə nəticəyə gəlmişdir.

Məhkəmə kollegiyası apellyasiya instansiyası məhkəməsinin bu nəticəsi ilə razılaşmış və qeyd etmişdir ki, həmin nəticə ehtimallara deyil, aşağıda qeyd olunanlara və onların təhlilinə və qiymətləndirilməsinə əsaslanmışdır. Birinci instansiya məhkəməsi öz hökmündə XXX-in məhkəmə iclasında özünü ona elan olunmuş ittiham üzrə təqsirli bilərək bu ittihamı uyğun, yəni məhkəməyədək icraat zamanı verdiyi ifadələrlə eynilik təşkil edən ifadələr verməsinə göstərmiş həmin ifadələri təqsirləndirilən şəxsin ibtidai araşdırma zamanı verdiyi ifadələrə uyğun məzmununda hökmə təsvir etsə də, bununla razılaşmayan və məhkəmə iclas protokoluna bununla əlaqədar qeydlər verən müdafiəçi həmin qeydlərində və hökmdən verdiyi apellyasiya şikayətində həqiqətdə təqsirləndirilən şəxsin məhkəmədə ona qarşı irəli sürülmüş ittiham üzrə özünü təqsirli bilmədiyini və hökmdə yazılmış məzmununda ifadə vermədiyini qeyd etmişdir.

Məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, birinci instansiya məhkəməsinin hakiminin 2022-ci il 7 sentyabr tarixli qərarı ilə müdafiəçinin məhkəmə iclas protokoluna dair verdiyi yazılı qeydləri qəbul edilməmiş və həmin qeydlərin və göstərilən qərarın əsaslı olub-olmamasını yoxlamaq mümkün olmamışdır. Ona görə ki, məhkəmə iclasında sədrlik edən edən hakim tərəfindən CPM-in 51.6-1-ci maddəsinin tələbləri pozularaq məhkəmə iclasında fasiləsiz audioyazının aparılması təmin olunmamış və belə audioyazı məhkəmə iclas protokoluna əlavə edilməmişdir.

Halbuki CPM-in 51.6-1-ci maddəsinə əsasən, məhkəmə iclasında sədrlik edən iclasların fasiləsiz

audioyazısının aparılmasını təmin edir, cinayət prosesinin tərəflərini və cinayət prosesində iştirak edən digər şəxsləri audioyazının aparılması barədə xəbərdar edir. Məhkəmə iclasının protokolu məhkəmə iclasının audioyazısına uyğun tərtib edilir və audioyazı barədə məlumat məhkəmə iclasının protokolunda göstərilməklə elektron və ya digər məlumat daşıyıcılarında ona əlavə olunur. Məhkəmə iclasının protokolu və audioyazısı arasında ziddiyyət olduğu halda, məhkəmə iclasının audioyazısına üstünlük verilir.

Məhkəmə kollegiyası bütün şübhələri birinci instansiya məhkəməsinin hökmü ilə təqsirli bilinərək məhkum olunmuş şəxsin xeyrinə həll edərək belə qənaətə gəlmişdir ki, onun birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında verdiyi ifadələri hökmdə təhrif olunmuş, çünki həmin ifadələr sözbəsöz sonuncunun istintaq zamanı tərtib edilmiş dindirmə protokollarından hökmə köçürülmüş, digər tərəfdən bəraət almış şəxsin apellyasiya instansiyası məhkəməsinin məhkəmə iclasında verdiyi ifadələri həmin məhkəmə tərəfindən araşdırılmış digər sübutlarla üst-üstə düşür. Bu qənaətə gələrək məhkəmə kollegiyası həmçinin ibtidai araşdırma zamanı təqsirləndirilən şəxsin barəsində həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi zamanı Suraxanı Rayon Məhkəməsində 2022-ci il 10 yanvar tarixli məhkəmə iclasında özünü təqsirli bilməyərək apellyasiya şikayətinə məhkəmə baxışı zamanı verdiyi ifadəsinə uyğun izahat verməsinə də əsaslanır.

Belə ki, XXX barəsində həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında Suraxanı Rayon Məhkəməsinin 2022-ci il 10 yanvar tarixli qərarından görünür ki, təqsirləndirilən şəxs verdiyi izahatında bildirmişdir ki, o, tutulduğu gün Binə qəsəbəsinə bacısıgilə getmiş və oradan qayıdarkən yolda polis əməkdaşları ona yaxınlaşaraq oğurluq törətməkdə şübhəli olduğunu bildirib onu polis şöbəsinə aparmışlar. Şöbədə polis əməkdaşları tərəfindən döyülmüş, lakin oğurluq cinayətini törətməkdə iştirakı müəyyən edilməmişdir. Bundan sonra polis əməkdaşları ona narkotik vasitələri təqdim edərək həmin vasitələrin ona məxsus olmasını etiraf etməyi tələb etmişlər. O, polis əməkdaşları tərəfindən yenidən döyülə biləcəyindən qorxaraq, habelə sonuncular ona tutulmayacağını, evə buraxılacağını vəd etdiklərinə görə videoçəkiliş zamanı narkotik vasitənin özünə məxsus olduğunu bildirmişdir. Lakin o, narkotik vasitələrin aludəçisi olmaqla narkotiki adətən yaşadığı Masazır

qəsəbəsində “Fuad” adlı şəxsdən alsa da, tutulan zaman onun üzərində heç bir narkotik vasitə olmamış və heç vaxt narkotik vasitələrinin satışını həyata keçirməmişdir.

İş materiallarından görüldüyü kimi hələ ibtidai araşdırmanın ilk dövründə XXX Bakı şəhəri Suraxanı Rayon Polis İdarəsinin 30-cu Polis Şöbəsində aparılan zaman ona təzyiqlər edilərək işgəncə verilməsi və döyülməsi, videoçəkiliş aparılmaqla keçirilmiş şəxsi axtarış zamanı istinad olunan narkotik vasitələrin ona məxsus olduğunu bildirməsi barədə dəlilləri, habelə hazırkı iş üzrə təhqiqat və ibtidai araşdırma aparılarkən digər kobud qanun pozuntularına yol verilməsi nə istintaq orqanı, nə də ki, birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən araşdırılmış və bu pozuntulara heç bir qiymət verilməmişdir.

Əməliyyat axtarış tədbirinin keçirilməsi haqqında 2022-ci il 8 yanvar tarixli qərarın nəticəvi hissəsində həmin qərarın surətinin ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora və məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə göndərilməsi nəzərdə tutulsa da, onun və həmin qərar əsasında keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirlərinin müvafiq qaydada qanuna uyğunluğunun yoxlanılması üçün həmin qərar və toplanmış müvafiq materiallar nə ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, nə də ki, 30-cu Polis Şöbəsinin yerləşdiyi ərazidə fəaliyyət göstərən Suraxanı Rayon Məhkəməsinə göndərilməmiş, məhkəmə tərəfindən də məhkəmə nəzarəti qaydasında belə yoxlama aparılmayaraq heç bir qərar qəbul edilməmişdir. Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyası tərəfindən göstərilən qərarın Suraxanı Rayon Məhkəməsində məhkəmə nəzarəti qaydasında yoxlanılıb-yoxlanılmaması barədə verilmiş sorğuya cavab olaraq həmin məhkəmədən apellyasiya instansiyası məhkəməsinə ünvanlanmış 2022-ci il 28 noyabr tarixli cavab məktubundan da görünür ki, adı çəkilən qərar məhkəməyə daxil olmamışdır.

Hərçənd, CPM-in 137-ci maddəsinə əsasən əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun əldə olunduqda və bu Məcəllənin tələblərinə uyğun təqdim edildikdə və yoxlanıldıqda, cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər.

CPM-in 445.2-ci maddəsinin tələbinə görə, “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 10-cu maddəsinin dördüncü hissəsində nəzərdə tutulmuş

hallarda bu Məcəllənin 445.1-ci maddəsində göstərilən əməliyyat-axtarış tədbirləri məhkəmənin qərarı olmadan, əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətli şəxsinin əsaslandırılmış qərarı ilə həyata keçirilə bilər. Bu halda əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətli şəxsi müvafiq tədbir aparıldıqdan sonra 48 saat müddətində əməliyyat-axtarış tədbirinin aparılması barədə əsaslandırılmış qərarı məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora təqdim etməlidir.

“Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti” haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 10-cu maddəsinin III hissəsinə əsasən, bu maddənin I hissəsinin 3-5, 8, 9 (texniki vasitələrdən istifadə etməklə və ya səsyzan, video, foto, kino və digər çəkiliş cihazlarının quraşdırılması yolu ilə yaşayış yerinə münasibətdə) və 10-cu bəndlərində nəzərdə tutulmuş əməliyyat-axtarış tədbirləri bu maddənin IV hissəsində göstərilən hallar istisna olmaqla, məhkəmənin (hakimin) qərarı əsasında həyata keçirilir.

Həmin Qanunun 10-cu maddəsinin V hissəsində göstərilmişdir ki, bu maddənin IV hissəsində nəzərdə tutulmuş hallarda əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyektləri həyata keçirilmiş tədbirlər barədə 48 saat ərzində məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora əsaslandırılmış qərarı təqdim etməlidirlər.

“Məhkəmə hökmü haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2021-ci il 24 dekabr tarixli Qərarının 16-cı bəndində məhkəmələrə izah edilmişdir ki, CPM-in 137-ci maddəsinə əsasən əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin gedişində əldə edilmiş materiallar “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun əldə olunduqda və bu Məcəllənin tələblərinə uyğun təqdim edildikdə və yoxlanıldıqda, cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər. Əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində əldə olunmuş materialların cinayət prosesində sübut kimi qəbul edilənliyi ilə bağlı onu nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 137 və 445.2-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2015-ci il 12 fevral tarixli qərarına görə, əməliyyat-axtarış tədbirinin aparılması barədə qərara əsasən əldə edilmiş materiallar CPM-in 137-ci maddəsində göstərilən tələblərə uyğun şəkildə

əldə edilməklə və təqdim edilməklə yanaşı, məhkəmə nəzarəti qaydasında ətraflı yoxlanıldıqda cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər. Odur ki, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə olunaraq cinayət işindəki sübutlar sırasında məhkəməyə təqdim olunmuş materiallar məhkəmə baxışında tədqiq edilərkən məhkəmə müvafiq əməliyyat-axtarış tədbiri üzərində (əməliyyat-axtarış tədbirinin keçirilməsinə əsasların olub-olmaması məsələsinin yoxlanılması da daxil olmaqla) məhkəmə nəzarətinin keçirilib-keçirilmədiyini araşdırmalıdır.

Bununla belə, əməliyyat-axtarış tədbirinin məhkəmə nəzarəti qaydasında yoxlanılması onun nəticəsində əldə olunaraq cinayət işinə sübut kimi daxil edilmiş materialı məhkəmə baxışında mövcud prosedur daxilində tədqiq etmək, o cümlədən CPM-in 125, 144-146-cı maddələrinin tələblərinə əməl etməklə yoxlamaq, aidiyyəti, mümkünliyi və mötəbərliyi üzrə qiymətləndirmək zərurətini ortadan qaldırmır.

Qərarla daha sonra qeyd olunmuşdur ki, Avropa Məhkəməsinin formalaşmış hüquqi mövqeyinə görə də (“*Kobiasvili Gürcüstana qarşı*”, “*İbrahimov və Məmmədov Azərbaycana qarşı*”, “*Megrelişvili Gürcüstana qarşı*”, “*Ayətullah Ay Türkiyəyə qarşı*”, “*Tlaşadze və Kakaşvili Gürcüstana qarşı*”) əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətli şəxsi tərəfindən müvafiq qərarın əsaslı şübhənin mövcud olduğunu təsdiq edən və tədbirin məhz əvvəlcədən məhkəmə qərarı olmadan təxirəsalınmaz qaydada keçirilməsini əsaslandırılan mümkün qədər geniş məlumatlar göstərilmədən qəbul edilməsi, belə qərarın daha sonra məhkəmə nəzarəti qaydasında yoxlanılmaması və yaxud ətraflı təhlil edilmədən təsdiq edilməsi, ayrı-ayrılıqda və birlikdə baş verdikdə, pozuntu təşkil edir. Avropa Məhkəməsinin tövsiyəsinə görə məhkəməyədək araşdırma dövründə bu cür pozuntuya yol verilmişdirsə, onun aradan qaldırılması üçün işə mahiyyəti üzrə baxılarkən bununla bağlı irəli sürülən dəlillər məhkəmə tərəfindən araşdırılmalıdır.

Qanunvericiliyin təsvir edilmiş tələblərindən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun hüquqi mövqeyindən, habelə Ali Məhkəmənin Plenumunun izah və tövsiyələrindən çıxış edən məhkəmə kollegiyası hesab edir ki, əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi haqqında yuxarıda göstərilən 2022-ci il 8 yanvar tarixli qərarın və onun əsasında keçirilmiş müvafiq tədbirlərin qanunauyğunluğu *istər məhkəmə tərəfin-*

dən məhkəmə nəzarəti qaydasında, istərsə də ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror tərəfindən yoxlanılmadığından apellyasiya instansiyası məhkəməsinin onun əsasında əldə edilmiş materialların şəxsin təqsirliliyinin müəyyən edilməsi üçün sübut kimi qəbul edilməsindən imtina etməsi barədə iş üzrə gəlidiyi nəticə tamamilə qanuni və əsaslı nəticə kimi qiymətləndirilməlidir.

Belə qənaəti ilə bağlı məhkəmə kollegiyası yenə də cinayət işinin materiallarına müraciət edərək qeyd etmişdir ki, XXX polis əməkdaşları tərəfindən saxlanılaraq Suraxanı Rayon Polis İdarəsinin 30-cu Polis Şöbəsinə gətirildikdən sonra şübhəli şəxs qismində tutulmazdan əvvəl ona müdafiəçi seçmək üçün həmin şöbənin ərazisində fəaliyyət göstərən vəkil bürosunun vəkillərinin siyahısı təqdim edilmiş, o, həmin vəkillərdən B. Həsənovu seçmiş və bu haqda müvafiq protokol tərtib edilmiş, daha sonra isə müdafiəçinin təyin edilməsi barədə 08 yanvar 2022-ci il tarixli qərara və şübhəli şəxsə müdafiəçinin təqdim edilməsi barədə protokola əsasən vəkil A.Əliyev şübhəli şəxsin hüquqlarının müdafiəsi üçün ona təqdim edilmişdir. Müdafiəçinin iştirakı ilə XXX şübhəli şəxs qismində tutulmuş və bu barədə həmin gün saat 19.00-dan 19.10-dək tərtib olunmuş protokolla o və müdafiəçisi tanış olub imzalamışlar.

Belə ki, CPM-in 92.3.4-cü maddəsinə əsasən şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs cinayət mühakimə icraatının aparıldığı dili bilmədikdə cinayət prosesində müdafiəçinin iştirakı təmin olunmalıdır.

CPM-in 92.6-cı maddəsinin tələbindən görünür ki, cinayət prosesində müdafiəçinin məcburi iştirakını cinayət prosesini həyata keçirən orqan təmin edir.

CPM-in 92.7-ci maddəsinə görə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsini öz öhdəsinə götürdükdə, müdafiəçi cinayət prosesini həyata keçirən orqana şəxsiyyətini və Azərbaycan Respublikasının ərazisində vəkillik fəaliyyətini həyata keçirmək hüququnu təsdiq edən sənədi, habelə vəkil qurumunun orderini təqdim etməlidir.

Bu tələblərə, eyni zamanda iş üzrə apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən araşdırılmış sübutlara əsasən, XXX-in təhqiqat zamanı işgəncəyə, zorakılığa və qeyri-insani rəftara məruz qalması müəyyən edilməsinə baxmayaraq, təhqiqatçı XXX-in ərizəsini qanunsuz olaraq qəbul etmiş və müdafiəçinin iştirakı mütləq şəkildə təmin olunmalı halda şəxsi axtarış istintaq hərəkətini müdafiəçinin iştirakı olmadan, yəni şübhəli şəxsin müdafiə hüququnu kobud şəkildə pozmaqla aparmışdır.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, bu baxımdan da latın qrafikası ilə yazıb-oxumağı bacarmayan XXX-in 2022-ci il 8 yanvar tarixli ərizəni öz təşəbbüsü ilə könüllü yazması inandırıcı və qanuni müraciət kimi qəbul edilə bilməz. Qeyd olunan hallar qanunvericiliyin aşağıdakı tələbləri baxımından təhlil edildikdə şübhəli şəxsin üzərində şəxsi axtarışın və götürmənin aparılması zamanı həminin digər qanun pozuntularına da yol verilməsi müəyyən edilir.

Belə ki, həm CPM-in 92.12-ci maddəsində, həm də müdafiə hüququnun təmin edilməsi ilə bağlı prosessual qanunvericiliyin digər normalarında hər hansı bir istintaq hərəkətinin aparılması üçün şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçidən “müvəqqəti olaraq” imtina etməsi və bunun cinayət təqibini aparan orqan tərəfindən qəbul edilməsi, həmin istintaq hərəkəti aparıldıqan sonra isə eyni müdafiəçinin yenə də işə qoşularaq sonrakı istintaq hərəkətlərinin aparılmasında iştirak etməsi nəzərdə tutulmamışdır ki, bu baxımdan da XXX-in hazırkı iş üzrə təhqiqat zamanı müdafiə hüququnun səmərəli və keyfiyyətli şəkildə təmin olunmasından söhbət gedə bilməz.

Belə qənaəti ilə bağlı məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, CPM-in 207.4-cü maddəsinin tələbinə görə, cinayət törətməkdə şübhələnilməsinə görə tutulmuş şəxsə münasibətdə cinayət işi başlanmazdan əvvəl o, tutularkən baxışa və şəxsi axtarışa məruz qala bilər. Axtarışın və götürmənin aparılmasında iştirak edən şəxslərin dairəsini müəyyən edən, prosessual qanunvericilikdə ümumi norma kimi nəzərdə tutulmuş CPM-in 244.2-ci maddəsinə əsasən, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin barəsində axtarış və götürmənin aparılmasında onun müdafiəçisi iştirak etmək hüququna malikdir. Həmin istintaq hərəkətinin aparılması barədə müstəntiq tərəfindən əvvəlcədən xəbərdar edilmiş müdafiəçi axtarış və götürmədə iştirak etmək arzusunu bildirdikdə müstəntiq onun bu hüququnu təmin etməlidir.

Göründüyü kimi qanunun bu normasında müdafiəçinin şəxsi axtarış və götürmə istintaq hərəkətinin aparılmasında iştirak etməsi onun vəzifəsi yox, hüququ kimi təsbit edilmiş və bu hüquq cinayət təqibini aparan orqan tərəfindən o halda mütləq təmin edilməlidir ki, müdafiəçi əvvəlcədən göstərilən istintaq hərəkətinin aparılması barədə xəbərdar edilsin və sonuncu həmin istintaq hərəkətinin aparılmasında iştirak etmək arzusunu bildirsin, digər tərəfdən isə işin hallarına görə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin

müdafiəçidən imtina etməsinin qəbul edilməsi mümkün olmasın.

Həmçinin bu tələblər belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, ümumi şəkildə təhqiqatçı və ya müstəntiq axtarış və götürmə istintaq hərəkətini aparmazdan əvvəl mütləq şəkildə müdafiəçinin həmin istintaq hərəkətinin aparılmasında iştirakını təmin etmək vəzifəsi daşımır, lakin şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs artıq müdafiəçiyə malik olduqda (məsələn, bağlanmış müqaviləyə əsasən, yaxud da tutulması zamanı ona müdafiəçi təyin edildikdə) müstəntiqin və təhqiqatçının borcudur ki, bundan sonra bütün istintaq hərəkətlərinin, o cümlədən axtarışın (şəxsi axtarışın) və götürmənin aparılması barədə müdafiəçini xəbərdar edərək onun cinayət prosesində iştirakını təmin etsin. Eyni zamanda müdafiəçinin istintaq hərəkətinin aparılmasında, prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsində onun iştirakı mütləq şəkildə tələb olunduğu halda da təhqiqatçı və ya müstəntiq bu iştirakı təmin etməlidir. Belə hallarda müdafiəçinin istənilən istintaq hərəkətinin aparılmasında və prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsində iştirakdan imtina etmək hüququ yoxdur.

İş materiallarından görüldüyü kimi şübhəli şəxsin üzərində şəxsi axtarış aparılmazdan əvvəl təhqiqatçı onun müdafiəçisinə müraciət etməyərək və sonuncunun latın qrafikası ilə yazıb-oxuya bilməməsi barədə məlumat verməyərək bu istintaq hərəkətinin aparılmasında iştirak etmək vəzifəsini, habelə özünün də şübhəli şəxsin müdafiə hüququnun təmin edilməsi vəzifəsini daşdığını ona izah etməmiş, bununla da qanunvericiliyin tələblərinin pozulmasına yol verməklə qüvvəsi olmayan ərizəyə əsaslanaraq şübhəli şəxsin üzərində axtarış aparmış, ibtidai araşdırma zamanı başqa sübutlar da məhz kobud qanun pozuntuları ilə həmin istintaq hərəkətinin aparılmasının, habelə XXX-in barəsində həyata keçirilmiş əməliyyat tədbirinin nəticələrinə əsasən toplanmışdır.

Daha sonra məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, CPM-in 246.1-ci maddəsinin tələbinə əsasən, müstəntiq iş üzrə sübut əhəmiyyətinə malik ola biləcək, barəsində istintaq hərəkəti aparılan şəxsin paltarında, əşyalarında və ya bədəninə ola bilən əşya və sənədləri, bir qayda olaraq, məhkəmənin qərarı əsasında götürə bilər. CPM-in 246.2.1-ci maddəsi isə imkan verir ki, şübhəli şəxs tutulduqda və polis və ya digər hüquq-mühafizə orqanına gətirildikdə onun üzərində məhkəmənin qərarı alınmadan da şəxsi axtarış aparılsın.

Bu normaların tələbləri baxımından məhkəmə

kollegiyası hesab edir ki, şəxs hər hansı cinayətin törədilməsində şübhəli bilindikdə (bu haqda əməliyyat və ya digər məlumat hüquq-mühafizə orqanına daxil olduqda), o, barəsində “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 10-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş zəruri əməliyyat-axtarış tədbirlərinin (güdmə, telefon danışıqlarına qulaq asma və s.) tətbiq edilməsi nəticəsində onun olduğu yer müəyyən edildikdən dərhal sonra, yəni təxirə salınmadan həmin yerdə tutula (saxlanıla, yaxalana) bilər və bu zaman onun üzərində, qanunvericiliyin tələb etdiyi və imkan verdiyi kimi, məhkəmənin qərarı olmadan baxış, axtarış və götürmə kimi istintaq hərəkətləri aparıla bilər.

Şəxsin tutulmasının rəsmiləşdirilməsi isə bundan sonra, yəni təxirə salınmadan polis və ya digər hüquq mühafizə orqanlarına gətirildikdən sonra da həyata keçirilə bilər. Buna qədər şəxsin faktiki tutulduğu (saxlanıldığı və ya yaxalandığı) yerdə onun üzərində baxış və ya axtarış kimi istintaq hərəkətinin aparılması zamanı mütləq qaydada müdafiəçi ilə təmin olunması prosessual qanunvericiliyin istər şərh olunan, istərsə də digər normalarında nəzərdə tutulmamışdır, lakin məhkəmə kollegiyasının fikrincə, şəxsin tutulmasının rəsmiləşdirilməsi zamanı müdafiəçinin iştirakı və onun bununla bağlı bütün digər hüquqlarının təmin edilməsi mütləqdir, çünki bu tələb CPM-in 90.7.5, 90.7.7, 90.7.9 və 92.3.9-cu maddələrinin müddəələrindən irəli gəlir.

Belə ki, qeyd olunan maddələrə görə, şübhəli şəxs tutulduğu və ya qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərar elan olunduğu andan müdafiəçiyə malik olmaq, müstəqil olaraq müdafiəçi seçmək, onun səlahiyyətinə xitam vermək, müdafiəçidən imtina etdiyi halda özü özünü müdafiə etmək, müdafiəçinin yardımından pulsuz istifadə etmək, öz vəsatəti əsasında müdafiəçinin iştirakı ilə ifadə vermək hüquqlarını həyata keçirir və o, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs qismində tutulduqda və ya onun barəsində həbs qətimkan tədbiri tətbiq edilərkən müdafiəçinin iştirakı təmin olunmalıdır.

Təsvir edilən məsələlərə eyni cür hüquqi yanaşma həmçinin “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1, 92.10.3 və 244.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun 2019-cu il 28 mart tarixli Qərarında da əksini tapmışdır.

Həmin Qərara görə, CPM-in 244.2-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş axtarış və götürmənin

aparılmasında müdafiəçinin iştirak etmək hüququ müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafeyini qorumaq məqsədi ilə onun cinayət-prosessual funksiyalarını həyata keçirməsinin təmin edilməsi üçün qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş imkanı ehtiva edir. Bu baxımdan qanunverici müstəntiqin üzərinə belə istintaq hərəkətinin aparılması barədə müdafiəçini əvvəlcədən xəbərdar etmək, müdafiəçi axtarış və götürmədə iştirak etmək arzusunu bildirdikdə isə onun bu hüququnu təmin etmək vəzifəsini qoymuşdur.

Axtarış və ya götürmə istintaq hərəkətləri şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin həm iştirakı ilə, həm də iştirakı olmadan aparılan prosessual hərəkətlərə aiddir. Belə olan halda həmin istintaq hərəkətlərində şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirak edib-etməməsindən asılı olaraq, müdafiəçinin iştirakı məsələsi CPM-in 92.9.3, 92.10.1 və 92.10.3-cü maddələrinin tələbləri nəzərə alınmaqla həll edilməlidir. Belə ki, həmin istintaq hərəkəti təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə aparıldıqda CPM-in imperativ norması olan 92.10.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, müdafiəçiyə (artıq təyin edilmiş və ya müqavilə əsasında prosesə buraxılmış) müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafeyinə zidd olaraq bu prosessual hərəkətdə iştirakdan imtina etmək qadağan olunur. Belə istintaq hərəkəti şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirakı olmadan aparıldıqda isə o, müdafiəçinin həmin istintaq hərəkətində iştirak etməsini tələb edərsə, CPM-in 92.10.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq müdafiəçi belə iştirakdan imtina edə bilməz. Belə ki, müdafiəçinin cinayət prosesində iştirakı, bir qayda olaraq, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iradəsindən asılı olduğundan, o, (müdafiəçi) bu hüququ öz mülhizəsi əsasında müstəqil deyil, müdafiəni səmərəli təşkil etmək məqsədilə müdafiə etdiyi şəxslə razılaşdırmaqla həyata keçirməlidir.

Məhkəmə kollegiyası xüsusilə onu vurğulamağı lazım bilmişdir ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun göstərilən Qərarına görə də, istintaq və ya digər prosessual hərəkətlərdə müdafiəçinin mütləq iştirak etməli olduğu hallar mövcud olmadıqda, eləcə də şübhəli və ya təqsirləndirən şəxs bunu tələb etmədikdə cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən müdafiəçinin belə hərəkətlərin aparılmasında iştirakının tələb edilməsi yolverilməzdir. Bu müddəə belə nəticəyə gəlməyə əsas verir iki, müdafiəçinin istintaq və ya digər prosessual hərəkətlərdə mütləq iştirakı qanunvericilikdə nəzərdə tutulduğu hallarda, hətta şübhəli və ya

təqsirləndirilən şəxs bundan imtina etdikdə, əvvəla belə imtina təhqiqatçı və ya müstəntiq tərəfindən qəbul edilməməli, digər tərəfdən isə cinayət təqibini aparan orqan tərəfindən müdafiəçidən bu və ya digər istintaq və prosessual hərəkətlərdə iştirak etməsi tələb olunmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun adı çəkilən Qərarında daha sonra qeyd edilmişdir ki, axtarış və ya götürmə istintaq hərəkətlərinin təxirə salınmadan aparılmasının zəruriliyi nəzərə alınaraq, bu istintaq hərəkətlərinin müdafiəçinin iştirakı olmadan həyata keçirilməsi istisna edilməmişdir. Bu halda müstəntiq axtarış və ya götürmənin aparılması barədə əsaslandırılmış qərar çıxarmalıdır (Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 137 və 445.2-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2015-ci il 12 fevral tarixli Qərarı). İş materiallarından görüldüyü kimi XXX-in ərizəsini əsassız olaraq qəbul etmiş təhqiqatçı belə qərar da çıxarmamışdır.

Qanunvericiliyin normalarına yuxarıda göstərilən qaydada verilmiş təfsirdən və Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun hüququ mövqeyindən çıxış edərək məhkəmə kollegiyası şəxsin 2022-ci il 8 yanvar tarixdə saxlanılaraq Polis şöbəsinə gətirilib şübhəli şəxs qismində tutulduqdan sonra onun üzərində müdafiəçinin iştirakı olmadan, lakin şahidlərin – yalnız polis əməkdaşlarının iştirakları ilə artıq əhəmiyyətsiz olan şəxsi axtarışın aparılmasında şübhəli şəxsin müdafiə hüququnun pozulması halını görür və qeyd etmişdir ki, iş əhəmiyyəti üzrə baxmış apellyasiya instansiyası məhkəməsi (birinci instansiya məhkəməsindən fərqli olaraq) bu hala diqqət yetirməklə, ona qanunvericiliyin tələb etdiyi qaydada lazımi hüquqi qiymət vermişdir.

Məhkəmə kollegiyası müdafiə hüququnun səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi barədə milli və beynəlxalq qanunvericiliyin (“İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin) tələblərindən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin bir çox qərarlarında sərgilədikləri hüquqi mövqedən çıxış edərək cinayət işinin materiallarına nəzər saldıqda müəyyən edir ki, hələ təhqiqat zamanı XXX-in hüquqlarının müdafiə olunması vəkil A. Əliyevə həvalə edilərək sonradan o, təhqiqat və ibtidai araşdırma zamanı müxtəlif istintaq hərəkətlərinin aparılmasında və təqsirləndirilən şəxsin barəsində həbs qətimkan tədbirinin

seçilməsində iştirak etsə də, onun fəaliyyəti səmərəli və keyfiyyətli olmamış və sonuncu hazırkı iş üzrə həqiqətin müəyyən edilməsi üçün keyfiyyətli xidmət göstərməyərək lazımi fəallıq nümayiş etdirməmiş, hətta XXX-in 2022-ci il 10 yanvar tarixdə Suraxanı Rayon Məhkəməsində verdiyi izahatını nəzərə almayaraq, sonuncunun göstərdiyi halların araşdırılmasına təşəbbüs göstərməmiş, bununla bağlı heç bir vəsatət qaldırmamış və yalnız ona təqdim olunmuş prosessual sənədləri imzalamaqla kifayətlənmişdir. Belə olan halda vəkil A. Əliyev tərəfindən XXX-in hüquqlarının səmərəli şəkildə müdafiə olunması barədə nəticəyə gəlmək mümkün deyil.

Məhkəmə kollegiyası kassasiya protestinin dəlillərinə cavab verilməsi üçün cinayət işinin materiallarına müraciət edərək daha sonra qeyd etmişdir ki, XXX-ə qarşı CM-in 234.4.3-cü maddəsi ilə irəli sürülmüş ittihamın təsdiq edilməsinə dəlalət edən ibtidai araşdırma orqanı ilə yanaşı, dövlət ittihamçısının da əsas və mötəbər sübut hesab etdiyi şəxsi axtarışın və götürmənin aparılması haqqında 2022-ci il 8 yanvar tarixli protokoldan daha sonra görünən odur ki, həmin istintaq hərəkətinin aparılması zamanı şübhəli şəxsin üzərindən aşkar edilərək götürülmüş kütlənin narkotik vasitə heroin olması ilk olaraq yalnız şübhəli şəxsin izahatına əsasən müəyyən edilmiş, bunun həqiqətə uyğun olması isə həmin vaxt mütəxəssis dəvət olunmaqla aydınlaşdırılmamış, təhqiqatçının da narkotik vasitələrin növlərini ayırd edə bilməsi müəyyən edilməmiş, götürülmüş əşya isə həmin protokolda ətraflı təsvir edilməyərək tərəzidə çəkilməmişdir.

CPM-in 245.8-ci maddəsində isə axtarış və ya götürmə zamanı götürülmüş bütün əşya və sənədlərin istintaq hərəkətinin iştirakçılarının təqdim edilməsi, onların müvafiq olaraq miqdarının, ölçüsünün, çəkisinin, hansı materialdan hazırlanmasının və digər xüsusi əlamətləri göstərilməklə ətraflı təsvir edilməsi və bundan sonra götürülmüş əşyaların və sənədlərin qablaşdırılması, zərurət olduqda isə müstəntiq tərəfindən möhürlənməsi tələb olunur.

CPM-in 247.1.9-cü maddəsində müəyyən edilmişdir ki, axtarış və ya götürmə qurtardıqdan sonra müstəntiq bu istintaq hərəkətlərinə dair tərtib etdiyi protokolda digər hallarla yanaşı, axtarış və ya götürmə aparılarkən müşahidə edilmə ardıcılığı ilə bütün aşkar olunanlar, o cümlədən axtarılan əşya və şəxslərin könüllü surətdə verilməsi hallarının olub-olmaması; istintaq hərəkəti zamanı belə hal baş vermişsə, aşkar edilmiş əşya və sənədləri gizlətmək

cəhdləri; götürülmüş əşyaların sayı, ölçüsü, çəkisi, fərdi əlamətləri və digər xüsusiyyətləri göstərilməklə ətraflı təsvir edir.

Bundan başqa, işdə olan prosessual sənədlərə əsasən, XXX-in şübhəli şəxs qismində tutulması 2022-ci il 8 yanvar tarixdə saat 19.00-dan 19.10-dək rəsmiləşdirilsə də, o, bu qismdə yalnız 2022-ci il 10 yanvar tarixdə saat 10.00-dan 10.40-dək, yəni otuz doqquz saat keçdikdən sonra dindirilmişdir ki, bununla da CPM-in 232.1-ci maddəsinin tələbinin də pozulmasına yol verilmiş, lakin buna əsas olmuş səbəblər də yolverilməz sübutlar əsasında ittiham hökmü çıxarmış birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən aydınlaşdırılmamışdır.

Halbuki CPM-in 232.1-ci maddəsinə əsasən, şübhəli şəxsin dindirilməsi onun tutulmasından və ya barəsində qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsi barədə qərar ona elan edildikdən dərhal sonra aparılır.

Məhkəmə kollegiyasının qənaətinə görə, bütün yuxarıda qeyd olunanlar şəxsi axtarış və götürmə aparılması haqqında istintaq hərəkətinin, bu haqda tərtib edilmiş 2022-ci il 8 yanvar tarixli protokolun, habelə bundan sonra məhz bu istintaq hərəkətinə əsasən ibtidai araşdırma zamanı toplanmış bütün sübutların CPM-in 125.2-ci maddəsinin tələbləri baxımından yolverilməz sübutlar olması barədə nəticəyə gəlmək üçün əsas verir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin də bu haqda gəldiyi nəticə ilə razılaşaraq məhkəmə kollegiyası daha sonra qeyd etmişdir ki, XXX-in hələ ibtidai araşdırma zamanı barəsində həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi barədə vəsatətə və təqdimata Suraxanı Rayon Məhkəməsində baxılarkən, habelə apellyasiya instansiyası məhkəməsində dindirilərkən onun tutulması zamanı polis əməkdaşları tərəfindən zorakılığa və şərəf və ləyaqətini alçaldan pis rəftara məruz qalması barədə verdiyi izahatı və ifadələri heç də əsassız olmamış və onun bu bəyanatı apellyasiya şikayətinə məhkəmə baxışı zamanı əldə edilmiş mötəbər sübutlarla təsdiq olunmuşdur.

Belə ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin məhkəmə iclasında araşdırılmış sübutlarla müəyyən edilmişdir ki, o, polis əməkdaşları tərəfindən ona qarşı tətbiq edilmiş işgəncələrə dözməyərək 2022-ci il 8 yanvar tarixdə şəxsi axtarış və götürmə aparılarkən izahat, həmçinin 2022-ci il 10 yanvar tarixdə şübhəli şəxs qismində, 2022-ci il 10 yanvar və 24 may tarixlərdə təqsirləndirilən şəxs qismində dindirilərkən təzyiq altında özünə qarşı ifadələr vermiş, polis əməkdaşları tərəfindən döyülməsi ilə

bağlı Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin 3 sayılı İstintaq Təcridxanasında həkim tərəfindən müayinə edilərək, aldığı xəsarətlər tibb kitabçasında qeyd edilmiş, lakin 3 sayılı İstintaq Təcridxanasının rəhbərliyi tərəfindən həmin məlumatlar araşdırılması üçün müvafiq istintaq qurumuna göndərilməmiş, bununla bağlı hər hansı araşdırma aparılmamışdır.

Bu iddianı yoxlamaq məqsədilə apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən təqsirləndirilən şəxsin ona ibtidai araşdırma zamanı təzyiqlər edilərək işgəncə verilməsi və döyülməsi barədə apellyasiya şikayətində və ifadələrində göstərilənlərlə əlaqədar şəxsi işi və tibb kitabçası Bakı İstintaq Təcridxanasından tələb edilərək götürülmüş və məhkəmə iclasında həmin sənədlər tədqiq olunmuşdur. Sənədlərə baxış zamanı müəyyən edilmişdir ki, XXX-in barəsindəki Tibb kitabçasının həbs olunmadan əvvəl alınmış zədələr və bədən xəsarətləri barədə məlumatları əks etdirən 12-ci qrafasında "həbs olunan zaman xəsarət aldığımı bildirir, xəsarət əlamətləri inkar olunmadı" və "baxış zamanı dəri səthində aşkar edilmiş çapıqların və zədələrin təsviri" qeydləri, 13-cü qrafasında "sağ said nahiyədə çoxlu sıyrıq, sol said nahiyədə çoxsaylı, sol səthdə çapıq toxumalar"ı, 14-cü qrafasında isə "vəziyyəti kafidir, şikayəti yoxdur" qeydləri aparılmışdır.

Bundan başqa, bəraət almış şəxsin şəxsi işindəki materiallarına baxış keçirilərkən XXX-də aşkar edilmiş "sağ said nahiyədə çoxlu sıyrıq, sol said nahiyədə çoxsaylı, sol səthdə çapıq toxumalar"la bağlı xəsarətlər haqqında Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin 3 sayılı İstintaq Təcridxanasının rəhbərliyi tərəfindən araşdırılması üçün müvafiq istintaq qurumuna göndərilməsi barədə məlumatların olması müəyyən edilməmişdir.

Araşdırdığı bu hallara əsasən, apellyasiya instansiyası məhkəməsi tamamilə qanuni və əsaslı olaraq belə qənaətə gəlmişdir ki, XXX ibtidai istintaq zamanı 2022-ci il 8 yanvar tarixdə Bakı şəhəri Suraxanı Rayon Polis İdarəsinin 30-cu Polis Şöbəsinə aparılarkən tam sağlam olmuş, sonradan 2022-ci il 12 yanvar tarixdə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin 3 sayılı İstintaq Təcridxanasına daxil olarkən bədənində xəsarətlər aşkar edildiyindən o, ittiham hökmünün əsasına qoyulmuş izahat və ifadələri, o cümlədən 2022-ci il 8 yanvar tarixdə onun üzərində şəxsi axtarışın aparılması zamanı aşkar edilmiş narkotik vasitənin ona məxsus olması

barədə izahatı zorakılıq, işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani, ləyaqəti alçaldan hərəkətlərin tətbiq edilməsi nəticəsində vermiş və buna görə də bütün bu sübutlar qanunsuz, yəni CPM-in 125.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntulara yol verilməklə əldə edildiyindən həmin sübutlar ittihamın əsası kimi qəbul oluna bilməz.

Məhkəmə kollegiyası apellyasiya instansiyası məhkəməsinin bu nəticəsi ilə də razılaşmış və ilk növbədə qeyd etmişdir ki, Konstitusiyanın 46-cı maddəsinin III hissəsinə əsasən, heç kəsə işgəncə və əzab verilməz. Heç kəs insan ləyaqətini alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qala bilməz.

"İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyasının 3-cü maddəsinə görə, heç kəs işgəncəyə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qalmamalıdır.

CPM-in 15.21 və 15.2.3-cü maddələrinə görə də cinayət təqibi gedişində işgəncələr vermək, fiziki və psixi zorakılıqdan, o cümlədən tibbi preparatlardan istifadə etmək, aclığa, hipnoza məruz qoymaq, tibbi yardımdan məhrum etmək, digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və cəzalar tətbiq etmək, zərər çəkmiş, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsdən, habelə cinayət prosesində iştirak edən digər şəxslərdən zorakılıq, hədə-qorxu, aldatma yolu ilə və onların hüquqlarını pozan sair qanunsuz hərəkətlər tətbiq etməklə ifadə almaq qadağandır.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi öz presedent təcrübəsində ondan çıxış edir ki, törədilmiş cinayət nə qədər dəhşətli olsa da, 3-cü maddənin tələblərinə riayət olunmamasına bəraət qazandıra bilməz. Hətta 3-cü maddə ilə qadağan edilən rəftar cinayətkarlıqla mübarizədə, o cümlədən cinayətlərin açılmasında, qarşısının alınmasında real səmərə verə bildiyi hallarda belə yolverilməz olaraq qalır.

Avropa Məhkəməsi müxtəlif ölkələrə qarşı qəbul etdiyi Qərarlarında dəfələrlə vurğulamışdır ki, Konvensiyanın 3-cü maddəsində demokratik cəmiyyətlərin ən əsas dəyərlərindən biri təsbit olunur. Hətta ən çətin şəraitdə, məsələn, terrorçuluqla və mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə zamanı Konvensiya işgəncəni, qeyri-insani və alçaldıcı rəftarı və cəzanı tamamilə qadağan edir. Konvensiyanın, onun 1 və 4 sayılı protokollarının əksər maddi müddəalarından fərqli olaraq, hətta xalqın həyatına təhlükə törədən fəvqəladə hallarda 15-ci maddənin 2-ci bəndinə əsasən 3-cü maddə üçün istisna halının, yaxud qeyd-

şərtin edilməsi nəzərdə tutulmur (məsələn, “Selmouni Fransaya qarşı” (Böyük Palata), № 25803/94, § 95, İHAM 1999-V; “Labita İtalyaya qarşı” (Böyük Palata), № 26772/95, § 119, İHAM 2000-IV və “Dikme Türkiyəyə qarşı”, № 20869/92, § 89, İHAM 2000-VIII). Həmin Qərarlarında məhkəmə həmçinin qeyd etmişdir ki, şəxs polisə aparılarkən sağlam olduğu, azad edildiyi zaman isə bədəninə xəsarət müəyyən olunduğu halda həmin xəsarətlərin əmələ gəlməsi səbəblərinə dair inandırıcı əsaslar gətirilməsi dövlətin öhdəliyidir, əks halda Konvensiyanın 3-cü maddəsinə əsasən aydın məsələ ortaya çıxır. Bu məsələ üzrə səmərəli araşdırmanın aparılması isə şəxsin məsuliyyətə cəlb edilməsi zamanı xüsusi əhəmiyyətə malikdir (“Tomasi Fransaya qarşı”, 27 avqust 1992-ci il tarixli qərar, A Seriyaları № 241-A, s. 40-41, §§ 108-11 və yuxarıdakı Selmouni işi, § 87).

Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyinə görə təqsirləndirilən şəxsin tutulana qədər və bundan sonrakı sağlamlıq vəziyyəti müqayisə edilərkən onda müvəqqəti saxlama yerində və yaxud istintaq təcridxanasında olduğu dövrə uyğun gələn xəsarətlərin aşkar edilməsi onun işgəncəyə, pis rəftara məruz qalmasını ehtimal etmək üçün əsasdır və belə vəziyyətlərdə şəxsin işgəncəyə məruz qalmamasının subut edilməsi yükü dövlətin, yəni cinayət prosesində ittiham tərəfinin üzərinə düşür. Məsələn, “Tomasi Fransaya qarşı” iş üzrə qərarında Avropa Məhkəməsi qərara almışdır ki, əgər şəxs həbs olunarkən sağlam olubsa, lakin azad olunarkən onun bədəni üzərində xəsarətlərin olması müəyyən edilirsə, dövlət belə xəsarətlərin səbəbləri barədə inandırıcı izahat təqdim etməlidir, yox əgər dövlət bunu edə bilmirsə, onda Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozulması haqqında məsələnin qaldırılması üçün tam əsas yaranır.

Yuxarıda göstərilən konstitusion və konvension tələblərdən və Avropa Məhkəməsinin hüquqi mövqeyindən çıxış edən qanunverici CPM-in 125.2.2-ci maddəsində müəyyən etmişdir ki, zorakılıq, hədə-qorxu, aldatma, işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani, yaxud ləyaqəti alçaldan hərəkətlərin tətbiq edilməsi ilə əldə edilmiş məlumatların, sənədlərin və digər əşyaların cinayət işi üzrə sübut kimi qəbul edilməsinə yol verilmir.

Cinayət işinin materiallarında olan sənədlərdən XXX-in saxlanılması, tutulması və ya onun üzərində axtarış aparılması ilə bağlı tərtib edilmiş protokollarda sonuncunun polis şöbəsinə gətirilməsindən əvvəl üzərində xəsarətlərin olması ilə bağlı hər hansı qeyd olunması görünmür, hazırkı iş üzrə

şahid qismində dindirilmiş polis əməkdaşları da şübhəli şəxsi saxlayarkən sonuncuda xəsarətlərin olmasını müşahidə etdiklərini bildirməmişlər.

Bundan başqa, məhkəmə kollegiyası vurğulamağı lazım bilmişdir ki, kassasiya protestində də sübut kimi istinad olunan polis əməkdaşlarının həm ibtidai araşdırma zamanı, həm də birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında verdikləri ifadələrin hazırkı iş üzrə sübut növü qəbul edilməsinin mümkünlüyünə də nəzər yetirilməsi və təhlil olunmasını zəruri hesab edir.

Hazırkı işin materiallarına nəzər yetirildikdə müəyyən olunmuşdur ki, adları çəkilən polis əməkdaşları şübhəli şəxsin saxlanılaraq polis şöbəsinə gətirilməsi və onun üzərində axtarışın aparılması barədə şahid kimi ifadə vermişlər və həm ibtidai araşdırma orqanı, həm də birinci instansiya məhkəməsi XXX-in təqsirlilik məsələsini bu ifadələrə əsaslanmaqla müəyyən edərkən nəzərlərdən qaçırılmışlar ki, onların bu ifadələri cinayətin törədilməsini deyil, onların polis əməkdaşları kimi öz fəaliyyətlərini əks etdirən ifadələr olmuşdur. XXX-in isə satış məqsədilə narkotik vasitəni nə vaxt, kimdən əldə etməsi, hansı müddətdə saxlaması və daşımaması, habelə onun əməlinin CM-in 234.43-cü maddəsi ilə tövsif edilməsi üçün tələb olunan halların müəyyən edilməsi məqsədilə nə ibtidai araşdırma orqanı, nə də birinci instansiya məhkəməsi heç bir sübut əldə etməmiş, bununla bağlı məhz həmin halları təsdiq edə bilən və maraqları olmayan şəxslər dindirilməmişlər.

Buna görə, məhkəmə kollegiyası hazırkı iş üzrə təhqiqat və ibtidai araşdırma zamanı yol verilmiş kobud qanun pozuntularının fonunda apellyasiya instansiyası məhkəməsinin polis əməkdaşlarının ifadələrinin hazırkı iş üzrə sübut kimi qəbul edilməsinə şübhə ilə yanaşmasını haqlı hesab etmiş və qeyd etmişdir ki, XXX-in təqsirli olmasına dəlalət edən başqa sübutlar cinayət təqibi zamanı əldə olunmamış və araşdırılmamışdır.

Təhlil edilənlərə əsasən məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsi tam qanuni və əsaslı olaraq XXX-ə elan olunmuş ittiham üzrə əməlin aşkar edilməsinə və onun bu əməli törətməsinin sübuta yetirilmiş hesab edilməsinə əsas olmuş bütün sübutları hüquqi qüvvəsi olmayan, yəni CPM-in 125.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntularla əldə edilmiş sübutlar kimi qiymətləndirməklə təqsirləndirilən şəxsin hər hansı cinayət əməlini törətməkdə təqsirinin sübuta yetirilməməsi barədə nəticəyə gəlmiş və ona bu əsasla bəraət verilməsinə mümkün

bilmişdir.

Məhkəmə kollegiyası apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən bu nəticəni təsdiq edən bütün sübutları araşdırdığını, onların həm ayrı-ayrılıqda, həm də məcmu şəklində CPM-in 143-146-cı maddələrinin tələblərinə uyğun qaydada qiymətləndirildiyini, CPM-in 125-ci maddəsində göstərilən yolverilməz sübutlardan istifadə edilmədiyini, ümumi şəkildə isə CPM-in 416-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntulara yol verilmədiyini qeyd edərək XXX-ə təqsiri sübuta yetirilmədiyinə görə bəraət verilməsini qanuni və əsaslı hesab etmişdir. Bu baxımdan dövlət ittihamçısının kassasiya protestinin təmin edilməsi üçün əsaslar görməmişdir.

Bu əsaslarla kassasiya protesti təmin edilməmiş və XXX-in CM-in 234.4.3-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayəti törətməkdə təqsirliliyi sübuta yetirilmədiyinə görə ona bəraət verilməsinə dair apellyasiya instansiyası məhkəməsinin 2022-ci il 20 dekabr tarixli hökmü dəyişdirilmədən saxlanılmışdır.

Bakı şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsinin 2022-ci il 8 dekabr tarixli hökmü ilə XXX-in Cinayət Məcəlləsinin 234.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayəti törətməkdə təqsirliliyi sübuta yetirilməməsi əsası ilə ona bəraət verilmişdir.

İbtidai araşdırma orqanı tərəfindən təqsirləndirilən şəxsə qarşı CM-in 234.1-ci maddəsi ilə ittiham irəli sürülmüşdür ondan ötrü ki, o, 2022-ci il 3 iyun tarixdə axşam saatlarında “Kubinka” adlanan ərazidə istintaqa məlum olmayan mənbədən satışı məqsədi olmadan qanunsuz olaraq şəxsi istehlak miqdarından artıq miqdarda 0,964 qram çəkiddə psixotrop maddə metamfetamin əldə edib üzərində saxlayaraq daşımış, 2022-ci il 3 iyun tarixdə saat 17:30-da Binəqədi Rayon Polis İdarəsinin 43-cü PB-nin əməkdaşları tərəfindən keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində saxlanılaraq, 43-cü Polis Bölməsinə gətirilmiş, orada üzərinə keçirilmiş şəxsi axtarış zamanı əynindəki qara rəngli idman şalvarının sağ yan cibindən 1 ədəd şəffaf sellofan bükümdə təmiz çəkisi 0,964 qram olan kустar üsulla hazırlanmış psixotrop maddə metamfetamin aşkar edilərək götürülmüşdür.

Birinci instansiyası məhkəməsinin məhkəmə baxışı iclasında iş üzrə toplanmış və araşdırılmış sübutlara əsasən, təqsirləndirilən şəxsə ona qarşı irəli sürülmüş ittiham üzrə cinayəti törətməsi sübuta

yetirilmədiyindən Bakı şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsi tərəfindən onun barəsində 2022-ci il 8 dekabr tarixli bəraət hökmü çıxarılmışdır.

Hökmədən dövlət ittihamçısı tərəfindən verilmiş apellyasiya protestinə əsasən işə baxan Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin 2023-cü il 31 yanvar tarixli qərarı ilə apellyasiya protesti təmin edilməmiş, hökm dəyişdirilmədən saxlanılmışdır. Bu qərardan dövlət ittihamçısı kassasiya protesti verərək həmin qərarın ləğv edilməsini və cinayət işinin yeni apellyasiya baxışına təyin edilməsini xahiş etmişdir.

İş üzrə təqsirləndirilən şəxsə qarşı ibtidai araşdırma orqanı tərəfindən irəli sürülmüş ittiham, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin bir sıra normalarına, iş üzrə toplanmış və məhkəmə iclaslarında aradılmış sübutlara istinad edib həmin sübutları şərh edərək işin faktiki hallarını mübahisələndirən dövlət ittihamçısı kassasiya protestini onunla əsaslandırmışdır ki, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin gəldiyi nəticələr üzrə mühüm əhəmiyyət kəsb edən bütün faktiki hallar araşdırılmamış, bu nəticə isə işin faktiki hallarına uyğun olmamışdır. Məhkəmə kollegiyası bəraət hökmünü qüvvədə saxlayarkən ittiham tərəfinin təqdim etdiyi bütün sübutlara qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada qiymət verməmiş, beləliklə də ittiham tərəfinin sübutlarının rədd edilməsinin əqlabatan motivlərini göstərməmişdir. Belə ki, XXX məhkəməyədək icraat zamanı ona qarşı irəli sürülmüş ittiham üzrə cinayət əməlini törətməsini etiraf edərək hər hansı qanunsuz hərəkətlərə, o cümlədən təsir və ya təzyiqlərə məruz qalmadığını bildirmiş, hətta aparılmış ibtidai istintaq zamanı belə o, saxlanıldığı istintaq təcridxanasından birbaşa və ya müdafiəçisi vasitəsilə polis əməkdaşlarının qanunazidd hərəkətləri ilə əlaqədar aidiyyəti dövlət orqanlarına şikayət etməmiş, cinayət işinin materialları ilə tanış olarkən də bununla bağlı heç bir vəsatət qaldırmamışdır. XXX guya polis bölməsində olarkən ona barəsində şikayət olduğundan elan edilmiş ittiham üzrə cinayət əməlini törətməsinin boynuna götürməli olmasını bildirməsi onun öz müdafiəsi üçün gətirdiyi dəlildir, bu hal isə onun qanunla nəzərdə tutulmuş hüququdur. Həmin xüsusatı məhkəmə ümumiyyətlə araşdırmamışdır. Həmçinin iş materiallarından görünür ki, təqsirləndirilən şəxs tutulduğu andan müdafiəçi ilə təmin edilmiş, istintaqın son gününədək müdafiəçi onu müşayiət etmiş, o isə həm şübhəli, həm də təqsirləndirilən şəxs kimi müdafiəçinin ona keyfiyyətsiz hüquqi

yardım göstərdiyinə dair şikayət etməmişdir. Məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin məhkəməyədək icraat dövründə verdiyi ifadələrinin dəyişməsinin səbəbini göstərməmiş, müdafiə tərəfinin vəsatəti əsasında dindirilmiş şahidlər X9, X15 və X18 verdikləri ifadələrə əsaslanmış, lakin cinayət işinin materiallarından görünür ki, təqsirləndirilən şəxsin məhkəməyədək icraat zamanı verdiyi ifadələr dolğun və həqiqəti əks etdirdiyi halda, məhkəmə iclasında verdiyi ifadələr həqiqətə uyğun olmamaqla özünün müdafiəsinə yönəldilmişdir. Bundan əlavə, məhkəmə istintaqı zamanı müdafiə tərəfinin vəsatəti əsasında dindirilmiş şahidlər X9, X15 və X18-in verdikləri ifadələrə münasibət bildirərək dövlət ittihamçısı qeyd etmişdir ki, X9 və X15 təqsirləndirilən şəxsin qonşuları, X1 isə əmisidir və onların verdikləri ifadələrindən görünür ki, həmin şəxslər polis əməkdaşı şahidli-tanımadan, əlamətləri və görkəmini təsvir edə bilmədən açıq-aydın, öyrədilmiş şəkildə eyni məzmunlu, yəni sonuncunun yaşadığı evin həyətində daxil olduqdan sonra çıxıb getmələrini göstərmişlər. Kassasiya protesti müəllifinin qənaətinə görə, adları çəkilən şahidlər şübhəli şəxsin məsuliyyətdən kənar qalmasına yönəlmiş ifadələr vermişlər, məhkəmələr tərəfindən bu hal nəzərə alınmamış, həqiqətə uyğun olmayan həmin ifadələr bəraət hökmünün əsasını təşkil etmişdir. Dövlət ittihamçısı həmçinin qeyd etmişdir ki, iş üzrə məhkəmə baxışı zamanı tədqiq edilmiş polis əməkdaşlarının ifadələrinin həqiqiliyinə şübhələr olmadığından biri-birini tamamlayan həmin ifadələr mötəbər sübut kimi qəbul edilməlidir.

Məhkəmə bundan əlavə hökmdə belə qənaətə gəlmişdir ki, paltarını dəyişdikdən sonra polis əməkdaşı ilə polis bölməsinə gedərkən şübhəli şəxsin üzərində psixotrop maddə saxlanması qətiyyən inandırıcı deyildir. Cinayət işinin materialına əlavə edilmiş Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi Respublika Narkoloji Mərkəzi Publik hüquqi şəxs Ambulator Məcburi-Narkoloji Tibbi Yoxlama ekspert komissiyasının 2022-ci il 13 avqust tarixli ekspert rəyindən görünür ki, müayinə zamanı təqsirləndirilən şəxsin opioidlərin və psixostimulyatorların birgə qəbulu nəticəsində yaranan asılılıq sindromu (narkomaniya xəstəliyi) aşkar olunur, lakin ekspertlər onun hal-hazırda abstinensiya, intoksikasiya əlamətlərinin olmamasını nəzərə alaraq, həmçinin sonuncunun öz vəziyyətinə tənqidi münasibəti olması ilə əlaqədar olaraq belə nəticəyə gəlmişlər ki, onun narkomaniyadan məcburi müalicəyə ehtiyacı

yoxdur, ərazi narkoloji dispanserində qeydiyyatda alınması məsləhət görülür. Məhkəmə istintaqı zamanı həmçinin müəyyən edilmişdir ki, təqsirləndirilən şəxsin yaşadığı ərazi üzrə yerləşən hər hansı polis orqanının əməkdaşı ilə əvvəlcədən heç bir ədavət və qərəzli münasibətləri olmamış və onun polis əməkdaşları tərəfindən qanunsuz hərəkətlərə məruz qalması təsdiqini tapmamışdır. Hətta təqsirləndirilən şəxs ibtidai istintaq zamanı, habelə məhkəmə istintaqı zamanı polis əməkdaşları tərəfindən fiziki və psixi zorakılığa məruz qalması barədə hər hansı məlumat verməmiş, qeyd olunan xüsusatlarla bağlı heç bir müraciəti olmamışdır.

Beləliklə də məhkəmələr tərəfindən Binəqədi RPİ-nin 43-cü PB-də tərtib edilmiş 2022-ci il 2 iyun tarixli raportun, həmin tarixli əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi haqqında qərarın və 2022-ci il 3 iyun tarixdə tərtib edilmiş şəxsi axtarış və götürmə aparılması haqqında protokolun mötəbərliyinin şübhə altına alınması tamamilə yanlış mövqedir və bunun heç bir hüquqi əsası yoxdur, təqsirləndirilən şəxsin ibtidai istintaq zamanı verdiyi etirafedici ifadəsi və şəxsi axtarış və götürmə aparılmasına dair protokol, eləcə də şahidlərin ifadələri, iş üzrə keçirilmiş məhkəmə-kimyəvi və məhkəmə-narkoloji ekspertizaların rəyləri ilə isə sonuncunun CM-in 234.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət əməlini törətməsi öz təsdiqini tapmışdır. Qeyd olunan dəlillərə əsaslanaraq, dövlət ittihamçısı kassasiya protestinin təmin edilməsini xahiş etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyası qeyd etmişdir ki, işin müəyyən edilmiş faktiki hallar Konstitusiyanın, beynəlxalq müqavilələrin və cinayət-prosessual qanunvericiliyin yuxarıda şərh edilən normalarının tələbləri, Avropa Məhkəməsinin və Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi mövqeləri, habelə Ali Məhkəmənin Plenumunun izah və tövsiyələri ilə müqayisə etməklə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarını yoxladıqda həmin yekun məhkəmə aktının yuxarıda qeyd olunan prosessual normaların tələblərinə, xüsusilə də CPM-in 143-146-cı maddələrində nəzərdə tutulmuş sübutların tədqiqi və qiymətləndirilməsi qaydalarına və CPM-in 349.5-ci maddəsində təsbit olunmuş məhkəmənin gəldiyi nəticələrin yalnız məhkəmə istintaqında tədqiq edilmiş sübutlara əsaslanması, bu sübutların ittihamın qiymətləndirilməsi üçün kifayət edən olması, məhkəmənin müəyyən etdiyi halların onun tədqiq etdiyi sübutlarla uyğunluq təşkil etməsi barədə tələblərə cavab verdiyi müəyyən olunur.

Belə nəticə ilə bağlı, habelə kassasiya protestinin dəlillərinə cavab verilməsi üçün məhkəmə kollegiyası işin faktiki hallarının müəyyən edilməsi ilə bağlı birinci instansiya məhkəməsinin 2022-ci il 8 dekabr tarixli hökmündə və apellyasiya instansiyası məhkəməsinin 2023-cü il 31 yanvar tarixli qərarında istinad olunmuş sübutların bir hissəsinə bir daha müraciət etməyi zəruri saymışdır.

İlk növbədə məhkəmə kollegiyası qeyd etməyi zəruri bilmişdir ki, ittiham tərəfinin təqdim etdiyi həmin sübutların hamısı birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən tam həcmdə araşdırılmış, məhkəmələr qəbul etdikləri yekun məhkəmə aktlarında məhz həmin sübutlara istinad etmişdir. Kassasiya protestinin dəlillərinin əksinə olaraq bu sübutları həm ayrı-ayrılıqda, həm də məcmu şəkildə qiymətləndirərək, təqsirləndirilən şəxsin ona elan olunmuş ittiham üzrə cinayət əməlini törətməsinin sübuta yetirilməməsi, ilkin və ibtidai araşdırma zamanı isə sübutların qanun pozuntularına yol verilməklə toplanması barədə nəticəyə gəlmişdir. Apellyasiya instansiyası məhkəməsi də artıq araşdırılmış sübutların təkrarən tədqiq edilməsinə ehtiyac görməyərək, digər tərəfdən isə cinayət prosesi iştirakçılarının, o cümlədən dövlət ittihamçısının bununla bağlı müraciətləri olmadığından birinci instansiya məhkəməsinin hökmündən verilmiş apellyasiya protestinə məhkəmə istintaqı aparılmadan təqsirləndirilən şəxsin barəsindəki bəraət hökmünün qanuni və əsaslı olması barədə yekun nəticəyə gəlmişdir. Məhkəmə kollegiyası da iş üzrə birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin bu nəticəsi ilə razılışır və qeyd edib ki, həmin nəticə ehtimallara deyil, aşağıdakı sübutlara və onların təhlilinə və qiymətləndirilməsinə əsaslanmış, digər tərəfdən isə ittihamın əsasına qoyulmuş sübutların əksəriyyəti kobud qanun pozuntularına, o, cümlədən təqsirləndirilən şəxsin müdafiə hüququnun pozulmasına yol verilməklə əldə edilmişdir.

Belə ki, ibtidai araşdırma zamanı təqsirləndirilən şəxs yaşadığı evin yaxınlığında piyada hərəkət edən zaman ona iki nəfər şəxsin yaxınlaşaraq polis əməkdaşları olduqlarını bildirməklə özlərini təqdim etdiklərini, polis əməkdaşları üzərində psixotrop maddə olmasında şübhə olduğunu bildirərək onu 43-cü PB-yə dəvət etdiklərini, polis əməkdaşlarının iştirakı ilə üzərinə video çəkilişlə axtarış aparılmasını, axtarış zamanı əynində olan qara rəngli idman şalvarının sağ yan cibindən bir ədəd içərisində psixotrop maddə olan şəffaf sellofan bükümü təqdim edərək masanın

üzərinə qoyduğunu etiraf etsə də, işə birinci instansiya məhkəməsində baxılarkən özünü ona qarşı CM-in 234.1-ci maddəsi ilə irəli sürülmüş ittiham üzrə təqsirli bilməmişdir. O, paltarlarını dəyişib evdən həyəətə çıxaraq polis əməkdaşı ilə birlikdə 43-cü PB-yə getmiş və orada şahid1 ona barəsində şikayət olduğundan sonradan elan edilmiş ittiham üzrə cinayət əməlini (psixotrop maddə əldə edib saxlayaraq daşımaması) törətməsini etiraf etməsini tələb etmiş, o, da bu tələblə razılışaraq faktiki oxumadığı sənədlərə imza etmişdir. Halbuki o, saxlanılarkən və yaşadığı evindən polis bölməsinə aparılarkən üzərində nə narkotik vasitə, nə də ki, psixotrop maddə olmamışdır.

Bu ifadələrin fəvqündə məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, bütün şübhələri təqsirləndirilən şəxsin xeyrinə həll edən məhkəmələr tamamilə haqlı olaraq toplanmış və birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında tam, hərtərəfli və obyektiv araşdırılmış, həmin ifadələrlə uzlaşan digər sübutlara əsaslanıb onların həqiqətə uyğun olması barədə nəticəyə gəlmiş və kassasiya protestində inkar edilsə də, təqsirləndirilən şəxsin ibtidai araşdırma zamanı deyil, məhz məhkəmə iclasında verdiyi ifadələrini yekun məhkəmə aktlarının əsasına qoymuşlar. Bununla bağlı məhkəmə qeyd etməyi zəruri bilmişdir ki, cinayət-prosessual qanunvericiliyin tələblərinə görə, təqsirləndirilən şəxsin etirafı digər sübutlarla təsdiq edilmədiyi halda ona qarşı ittihamın əsası kimi qəbul edilə bilməz.

CPM-in 126.6-cı maddəsinə əsasən, təqsirləndirilən şəxsin cinayət törətməkdə öz təqsirini etiraf etməsi yalnız iş üzrə bütün sübutların məcmusu ilə təsdiq edildiyi halda ona qarşı ittihamın əsası kimi qəbul edilə bilər.

“Məhkəmə hökmü haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2021-ci il 24 dekabr tarixli Qərarının 33-cü bəndində məhkəmələrə tövsiyə edilmişdir ki, təqsirləndirilən şəxs məhkəməyədək icraat dövründə verdiyi ifadəsini dəyişdikdə, məhkəmə onun bütün ifadələrini yoxlamalı, ifadəsini dəyişməsinin səbəbini aydınlaşdırmalı və onlara işdə toplanmış digər sübutlarla müqayisəli surətdə qiymət verməlidir. Cinayət prosesinin çəkişmə xarakterinin təmin olunduğu məhkəmə baxışı və təqsirləndirilən şəxsin bilavasitə dinlənilməsi məhkəməyə onun verdiyi məlumatlar üzrə qənaətə gəlmək üçün daha yaxşı imkan yaratdığından, məhkəmə sübut etmə predmetinə aid olan məsələyə dair nəticəyə gələrkən ilk növbədə təqsirləndirilən şəxsin məhkəmədə

verdiyi ifadəsinə əsaslanmalı, onun ibtidai istintaq zamanı verdiyi ifadəsini əsas götürdükdə isə, bunun motivlərini göstərməli və hansı səbəblərə görə ibtidai istintaqda əldə olunmuş ifadəyə üstünlük verdiyini müxtəlif məzmunlu ifadələrin digər sübutlarla əlaqəli şəkildə təhlilini aparmaqla əsaslandırılmalıdır.

Kassasiya protestinin dəlillərinə cavab verilməsi üçün cinayət işinin materiallarına müraciət edən məhkəmə kollegiyası daha sonra qeyd etmişdir ki, işdə olan və birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında tədqiq edilmiş 43-cü PB-nin əməliyyat müvəkkili polis leytenantı şahid1 2022-ci il 2 iyun tarixdə göstərilən Polis Bölməsinin rəisinə ünvanladığı raportunda (həmin raport və işdə olan bir çox digər ilkin sənədlər yalnız 2022-ci il 4 iyun tarixdə qeydiyyatla alınmışdır) ona daxil olmuş əməliyyat məlumatında təqsirləndirilən şəxs qanunsuz olaraq narkotik vasitələr və psixotrop maddələri əldə edərək gəzdirməsini göstərərək həmin məlumatın əməliyyat yolu ilə yoxlanılması üçün sonuncunun barəsində aşkar və gizli üsullarla müvafiq əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsinə icazə verilməsini xahiş etmişdir.

Əməliyyat-axtarış tədbirinin keçirilməsi haqqında 2022-ci il 2 iyun tarixli qərarın nəticəvi hissəsində həmin qərarın surətinin ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora və məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə göndərilməsi nəzərdə tutulmuş, həmin qərar müvafiq materiallar əlavə edilmədən məhkəmə nəzarətini həyata keçirən Binəqədi Rayon Məhkəməsinə göndərilmiş, lakin həmin məhkəmənin hakimi 2022-ci il 6 iyun tarixli qərarı ilə göstərilən qərarın və onun əsasında keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirlərinin qanuniliyi yoxlanılmadan bu qərar 43-cü PB-yə qaytarılmış, yəni faktiki olaraq şübhəli şəxsin barəsində keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirlərinin (onun güdülməsi, saxlanması və təxirə salınmadan polis bölməsinə gətirilməsi) qanuniliyi məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmə tərəfindən yoxlanılmamışdır.

Hərçənd, CPM-in 137-ci maddəsinə əsasən əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun əldə olunduqda və bu Məcəllənin tələblərinə uyğun təqdim edildikdə və yoxlanıldıqda, cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər. Bu tələb faktiki olaraq belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi haqqında 02 iyun 2022-ci il tarixli qərarın və həmin

qərarın əsasında keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirlərinin qanuniliyi yoxlanılmadığına görə həmin tədbirlər sübut kimi qəbul edilməyə bilər.

Məhz bu kontekstən çıxış edən birinci instansiya məhkəməsi haqlı olaraq şəxsin ittihamda göstəriləyi vaxt və yerdə saxlanılmasına şübhə ilə yanaşaraq, sonuncunun ifadələrinin fəvqündə bu halların digər sübutların araşdırılması yolu ilə həqiqətə uyğun olub-olmamasını yoxlamağı zəruri bilmiş və belə yoxlamanın nəticəsində təqsirləndirilən şəxsin ifadələrinin araşdırılmış digər sübutlarla uzlaşmasını müəyyən etmişdir.

Belə ki, müdafiə tərəfinin vəsatəti əsasında məhkəmə iclasında əlavə şahid qismində dindirilmiş, bundan əvvəl isə bilə-bilə yalan ifadə verməyə görə CM-in 297-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyəti haqqında xəbərdar edilmiş şahidlər X9-un, X15-in və X18-in ayrı-ayrılıqda verdikləri ifadələrindən görünür ki, 2022-ci il 3 iyun tarixdə səhər saatlarında polis əməkdaşı şahid1 tək təqsirləndirilən şəxsin yaşadığı evin həyətinə daxil olaraq sonuncunun polis bölməsinə getməli olduğunu bildirmiş, bu təkliflə razılaşan XXX isə evə daxil olub paltarlarını dəyişərək həmin polis əməkdaşı ilə birlikdə polis bölməsinə getmişdir.

Dövlət ittihamçısı kassasiya protestində bu ifadələrə şübhə ilə yanaşsa da, məhkəmə kollegiyası qeyd edir ki, adları çəkilən şahidlərin hazırkı işdə hər hansı maraqlarının olması, buna görə təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsinə yönəlmiş yalan ifadələr vermələri iş materialları ilə müəyyən edilmir və buna görə də bu ifadələrin yolverilməz sübutlar kimi qiymətləndirilməsi üçün heç bir əsas yoxdur.

Digər tərəfdən məhkəmə kollegiyası vurğulamağı lazım bilir ki, istər təqsirləndirilən şəxs, istərsə də əlavə şahidlərin təsvir edilmiş ifadələri ilə XXX-ə qarşı irəli sürülmüş ittihamda göstərilən şəraitdə (yerdə və vaxtda) deyil, 2022-ci il 3 iyun tarixdə saat 10-11 radələrində yaşadığı evin həyətinə saxlanması və polis bölməsinə aparılması, bununla da onun şübhəli şəxs qismində tutulana qədər, yəni 2022-ci il 3 iyun tarixdə saat 18:10-dək polis əməkdaşlarının nəzarətində olaraq PB-də saxlanıldığı müddətdə azadlıq hüququnun məhdudlaşdırılması müəyyən edilir.

Eyni zamanda məhkəmə kollegiyası onu da qeyd etmişdir ki, təqsirləndirilən şəxs məhkəməyə-dək icraat zamanı ona elan olunmuş ittiham üzrə maddi sübut kimi tanınan psixotrop maddəni axşam saatlarında “Kubinka” adlanan ərazidə əldə

etməsinə bildirməsinə, bu halın da ona elan olunmuş ittihama daxil edilməsinə baxmayaraq, həmin halı da təsdiq edən heç bir mötəbər sübut ibtidai araşdırma zamanı əldə edilməmiş, işə mahiyyəti üzrə baxılmasında iştirak edən dövlət ittihamçıları da belə sübutları məhkəməyə təqdim etməmişlər.

Göründüyü kimi təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittiham toplanmış və araşdırılmış sübutlarla təsdiq olunmamış, əksinə, bu hallar məhkəmə iclasında araşdırılmış sübutlara ziddiyyət təşkil etmişdir. Halbuki CPM-in 223.1-ci maddəsinə əsasən, şəxsin təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsi üçün əsas cinayətin onun tərəfindən törədilməsinə dəlalət edən ilkin sübutların məcmusudur.

Təhlil göstərir ki, ibtidai araşdırma orqanı tərəfindən təqsirləndirilən şəxs CM-in 234.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayəti törətməyə görə elan olunmuş ittihama (təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb etmə haqqında 2022-ci il 5 iyun tarixli qərar) nəinki yuxarıda göstərilən halların əksəriyyəti əksini tapmamış, həm də bu hallar araşdırılmış sübutlara uyğun olmamışdır.

CPM-in 445.2-ci maddəsinin tələbinə görə, “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 10-cu maddəsinin dördüncü hissəsində nəzərdə tutulmuş hallarda bu Məcəllənin 445.1-ci maddəsində göstərilən əməliyyat-axtarış tədbirləri məhkəmənin qərarı olmadan, əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətli şəxsinin əsaslandırılmış qərarı ilə həyata keçirilə bilər. Bu halda əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətli şəxsi müvafiq tədbir aparıldıqdan sonra 48 saat müddətində əməliyyat-axtarış tədbirinin aparılması barədə əsaslandırılmış qərarı məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora təqdim etməlidir.

“Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 10-cu maddəsinin III bəndinə əsasən, bu maddənin I hissəsinin 3-5, 8, 9 (texniki vasitələrdən istifadə etməklə və ya səsyzan, video, foto, kino və digər çəkiliş cihazlarının quraşdırılması yolu ilə yaşayış yerinə münasibətdə) və 10-cu bəndlərində nəzərdə tutulmuş əməliyyat-axtarış tədbirləri bu maddənin IV hissəsində göstərilən hallar istisna olmaqla, məhkəmənin (hakimin) qərarı əsasında həyata keçirilir. Həmin Qanunun 10-cu maddəsinin V bəndində göstərilmişdir ki, bu maddənin IV

hissəsində nəzərdə tutulmuş hallarda əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyektləri həyata keçirilmiş tədbirlər barəsində 48 saat ərzində məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəməyə və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora əsaslandırılmış qərarı təqdim etməlidirlər.

“Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 137 və 445.2-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun 2015-ci il 12 fevral tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, CPM-in 445.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, əməliyyat-axtarış tədbirinin aparılması barədə qərar məhkəməyə daxil olduqda, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi baxımından onun qanuniliyi və əsaslılığı məhkəmə nəzarəti qaydasında yoxlanılmalıdır, ehtiyac olduğu halda isə əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar məxfiliyi təmin olunmaqla tələb edilə bilər. Əməliyyat-axtarış tədbirinin aparılması barədə qərara əsasən əldə edilmiş materiallar “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun əldə olunduqda və Azərbaycan Respublikası, CPM-in tələblərinə uyğun təqdim edildikdə, habelə məhkəmə nəzarəti qaydasında ətraflı yoxlanıldıqda, həmin Məcəllənin 137-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər.

Daha sonra həmin qərar qeyd olunmuşdur ki, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrinin məhkəmənin razılığı ilə aparılan tədbirlər nəticəsində və ya əvvəlcədən məhkəmənin razılığını almadan, lakin sonradan bunun barəsində məhkəməyə məlumat vermək şərti ilə keçirilən tədbirlər nəticəsində əldə edilməsindən asılı olmayaraq, həmin tədbirlərin keçirilməsinə məhkəmə nəzarətinin hədləri dəyişilməzdir. Öz növbəsində, məhkəmə nəzarəti qaydasında keçirilən yoxlamanın nəticəsində məhkəmələr müvafiq qərar qəbul edirlər. Məhz bu baxımdan, məhkəmələr əməliyyat-axtarış tədbiri keçirildikdən sonra məhkəmə nəzarəti qaydasında həmin tədbirin insan hüquq və azadlıqlarının təminatı baxımından qanuni, əsaslı, mütənasib, məqsədamüvafiq və təxirəsalınmaz keçirilməsini yoxlayaraq CPM-in 448-ci maddəsinə əsasən müvafiq qərar qəbul etməlidirlər.

“Məhkəmə hökmü haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 2021-ci il 24 dekabr tarixli Qərarının 16-cı bəndində

məhkəmələrə izah edilmişdir ki, CPM-in 137-ci maddəsinə əsasən əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin gedişində əldə edilmiş materiallar “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun əldə olunduqda və bu Məcəllənin tələblərinə uyğun təqdim edildikdə və yoxlanıldıqda, cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər. Əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində əldə olunmuş materialların cinayət prosesində sübut kimi qəbul edilənliyi ilə bağlı əlaqədar onu nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 137 və 445.2-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2015-ci il 12 fevral tarixli qərarına görə, əməliyyat-axtarış tədbirinin aparılması barədə qərara əsasən əldə edilmiş materiallar CPM-in 137-ci maddəsində göstərilən tələblərə uyğun şəkildə əldə edilməklə və təqdim edilməklə yanaşı, məhkəmə nəzarəti qaydasında ətraflı yoxlanıldıqda cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər. Odur ki, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə olunaraq cinayət işindəki sübutlar sırasında məhkəməyə təqdim olunmuş materiallar məhkəmə baxışında tədqiq edilərkən məhkəmə müvafiq əməliyyat-axtarış tədbiri üzərində (əməliyyat-axtarış tədbirinin keçirilməsinə əsasların olub-olmaması məsələsinin yoxlanılması da daxil olmaqla) məhkəmə nəzarətinin keçirilib-keçirilmədiyini araşdırmalıdır.

Bununla belə, əməliyyat-axtarış təbirinin məhkəmə nəzarəti qaydasında yoxlanılması onun nəticəsində əldə olunaraq cinayət işinə sübut kimi daxil edilmiş materialı məhkəmə baxışında mövcud prosedur daxilində tədqiq etmək, o cümlədən CPM-in 125, 144-146-cı maddələrinin tələblərinə əməl etməklə yoxlamaq, aidiyyəti, mümkünlüyü və mötəbərliyi üzrə qiymətləndirmək zərurətini ortadan qaldırır.

Avropa Məhkəməsinin formalaşmış hüquqi mövqeyinə görə də əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın səlahiyyətli şəxsi tərəfindən müvafiq qərarın əsaslı şübhənin mövcud olduğunu təsdiq edən və tədbirin məhz əvvəlcədən məhkəmə qərarı almadan təxirəsalınmaz qaydada keçirilməsini əsaslandırان mümkün qədər geniş məlumatlar göstərilmədən qəbul edilməsi, belə qərarın daha sonra məhkəmə nəzarəti qaydasında yoxlanılması və yaxud ətraflı təhlil edilmədən təsdiq edilməsi, ayrı-ayrılıqda və birlikdə baş verdikdə, pozuntu təşkil edir. Avropa Məhkəməsinin tövsiyəsinə görə məhkəməyədək araşdırma dövründə bu

cür pozuntuya yol verilmişdirsə, onun aradan qaldırılması üçün işə mahiyyəti üzrə baxılarkən bununla bağlı irəli sürülən dəlillər məhkəmə tərəfindən araşdırılmalıdır.

Qanunvericiliyin təsvir edilmiş tələblərindən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun hüquqi mövqeyindən, habelə Ali Məhkəmənin Plenumunun izah və tövsiyələrindən çıxış edən məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi haqqında yuxarıda göstərilən 2022-ci il 2 iyun tarixli qərarın və onun əsasında keçirilmiş müvafiq tədbirlərin qanunauyğunluğu istər məhkəmə tərəfindən məhkəmə nəzarəti qaydasında, istərsə də ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror tərəfindən yoxlanılmadığından məhkəmələrin onun əsasında əldə edilmiş materialların şəxsin təqsirliliyinin müəyyən edilməsi üçün sübut kimi qəbul edilməsindən imtina etməsi barədə iş üzrə gəldikləri nəticə tamamilə qanuni və əsaslı nəticə kimi qiymətləndirilməlidir.

Belə qənaəti ilə bağlı məhkəmə kollegiyası yenə də cinayət işinin materiallarına müraciət edərək qeyd etmişdir ki, şübhəli şəxs polis əməkdaşları tərəfindən saxlanılaraq 43-cü Polis Bölməsinə gətirildikdən sonra şübhəli şəxs qismində tutulmazdan əvvəl ona müdafiəçi seçmək üçün həmin bölmənin ərazisində fəaliyyət göstərən X sayılı Vəkil Bürosunun vəkillərinin siyahısı təqdim edilmiş, o, həmin siyahıda göstərilən vəkillərdən hər hansı biri tərəfindən onun hüquqlarının müdafiə olunmasını bildirmiş və bu haqda müvafiq protokol tərtib edilmiş, daha sonra isə müdafiəçinin dəvət edilməsi barədə 2022-ci il 3 iyun tarixli qərara və şübhəli şəxsə müdafiəçinin təqdim edilməsi barədə protokola əsasən vəkil təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının müdafiəsi üçün ona təqdim edilmiş, müdafiəçinin iştirakı ilə XXX şübhəli şəxs qismində tutulmuş və bu barədə həmin gün saat 18.10-dan 18.20-dək tərtib olunmuş protokolla o və müdafiəçisi tanış olub imzalamışlar.

Bununla belə, XXX şübhəli şəxs qismində tutulduqdan bir neçə dəqiqə sonra – saat 18:50-dən 19:05-dək onun üzərində şəxsi axtarış aparılmış, bu istintaq hərəkətinin aparılmasında isə müdafiəçisi iştirak etməkdən imtina etmiş (2022-ci il 3 iyun tarixdə saat 18:35-də tərtib edilmiş, lakin müdafiəçi tərəfindən imzalanmamış protokol), qeyd edilən protokolda isə şübhəli şəxs tutularkən müdafiəçinin iştirak etməsi göstərilə də, onun istintaq hərəkətinin aparılmasından əvvəl polis bölməsinə dəvət olunması və ona şübhəli şəxsin üzərində şəxsi

axtarışın aparılması barədə məlumat verilməsi qeyd edilmişdir.

Bundan sonra ilkin təhqiqat materiallarına həmçinin naməlum vaxtda kompüterdə icra olunmuş təqsirləndirilən şəxsin 2022-ci il 3 iyun tarixli ərizəsi də əlavə edilmişdir. Həmin ərizəsində sonuncu üzərində şəxsi axtarış və götürmə aparılması zamanı müdafiəçisinin iştirak etməsini məqsədmüvafiq hesab etmədiyini bildirərək, bu istintaq hərəkətinin müdafiəçisinin iştirakı olmadan keçirilməsini xahiş etmişdir. Qeyd edilən protokolda və ərizədə göstərilənlərin hansı zərurətdən irəli gəlməsi isə ilkin araşdırmanı aparan təhqiqatçı tərəfindən aydınlaşdırılmamış, bununla bağlı heç bir əsaslandırılmış qərar qəbul edilməmişdir.

Məhkəmə kollegiyası XXX-in şübhəli şəxs qismində tutulduqdan sonra müdafiəçisinin şübhəli şəxsin üzərində şəxsi axtarışın aparılmasında iştirak etməkdən imtina etməsini müdafiə hüququnun kobud pozulması kimi qiymətləndirir və eyni zamanda göstərilən istintaq hərəkətinin aparılması zamanı video çəkilişdən istifadə edilməsini nəzərə alaraq sonuncunun 2022-ci il 3 iyun tarixdə 43-cü PB-də olmasına, təqsirləndirilən şəxsin tutulmasında iştirak etməsinə şübhələrin yaranmasına əsasların meydana gəlməsini qeyd etmişdir. Yəni müdafiəçinin xəbəri olmadan təhlil edilən istintaq hərəkətinin aparılmasında iştirak etməkdən imtinası barədə protokolun tərtib edilmədiyi və eynilə bu haqda şübhəli şəxsin ərizəsinin alınmadığı halda video çəkilişlə aparılmış şəxsi axtarışda müdafiəçinin iştirak etməməsi açıq-aşkar müəyyən edilə bilər.

Məhkəmə kollegiyasının qənaətinə görə, bu xarakterli işlər üzrə vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədilə şübhəli və təqsirləndirilən şəxslərin təhqiqat zamanı müdafiə hüququnun pozulub-pozulmamasını müəyyən etmək üçün istər onların, istərsə də müdafiəçilərin ərizələrinə əsasən sonuncuların bu və ya digər istintaq hərəkətlərinin aparılmasında iştirak etməkdən imtina etmələrinin səbəbləri yoxlanılmalı və bu yoxlamanın nəticələrinə uyğun olaraq müvafiq qərarlar qəbul edilməlidir.

Təqsirləndirilən şəxsin təhqiqat zamanı müdafiə hüququnun pozulmasına dəlalət edən daha bir hal ondan ibarətdir ki, istər həmin dövrdə, istərsə də ibtidai araşdırma zamanı onunla bir sıra istintaq hərəkətlərinin aparılması haqqında protokollara nəzər yetirildikdə müəyyən edilir ki, həmin protokollarda sonuncunun özünün etdiyi yazılı qeydlər kiritilən əlifbası ilə icra olunmuşdur. Bu hal

təqsirləndirilən şəxsin latın qrafikası ilə yazılıb-oxuya bilməməsinə işarə edir. Bu hal təhqiqat və ibtidai araşdırma orqanı tərəfindən aydınlaşdırılmasında da, məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, belə olan halda bəraət almış şəxs cinayət mühakimə icraatını aparıldığı dili bilməyən şəxs hesab edilməklə bütün istintaq hərəkətlərinin aparılmasında müdafiəçinin iştirakı məcburi olmuşdur. Belə ki, CPM-in 92.3.4-cü maddəsinə əsasən, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs cinayət mühakimə icraatının aparıldığı dili bilmədikdə cinayət prosesində müdafiəçinin iştirakı təmin olunmalıdır. CPM-in 92.6-cı maddəsinin tələbindən görünür ki, cinayət prosesində müdafiəçinin məcburi iştirakını cinayət prosesini həyata keçirən orqan təmin edir.

Qeyd olunanlara baxmayaraq, 2022-ci il 3 iyun tarixli protokola və şəxsin adından kompüterdə yazılmış ərizəyə əsasən, təhqiqatçı tərəfindən şəxsi axtarış və götürmə istintaq hərəkətinin müdafiəçi olmadan keçirilməsi barədə həm müdafiəçinin, həm də şübhəli şəxsin xahişləri qəbul edilmişdir ki, məhkəmə kollegiyası da bu xahişin təqsirləndirilən şəxsin özünün iradə ifadəsi kimi qiymətləndirilməsinə, habelə tərtib edilmiş ilkin sənədlərlə, həm də cinayət işinin materialları ilə onun tanış olmasına, o cümlədən öz hüquqlarını bilməsinə şübhə ilə yanaşmışdır. Məhkəmə hesab etmişdir ki, heç nə ilə təsdiq olunmayan müdafiəçinin müraciəti və təqsirləndirilən şəxsin 2022-ci il 3 iyun tarixli ərizəni öz təşəbbüsü ilə könüllü yazması inandırıcı və qanuni müraciətlər kimi qəbul edilə bilməz.

Qeyd olunan hallar qanunvericiliyin aşağıdakı tələbləri baxımından təhlil edildikdə şübhəli şəxs üzərində şəxsi axtarışın və götürmənin aparılması zamanı həmçinin digər qanun pozuntularına da yol verilməsi müəyyən edilir. Belə ki, həm CPM-in 92.12-ci maddəsində, həm də müdafiə hüququnun təmin edilməsi ilə bağlı prosesual qanunvericiliyin digər normalarında hər hansı bir istintaq hərəkətinin aparılması üçün şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçidən “müvəqqəti olaraq” imtina etməsi və bunun cinayət təqibini aparan orqan tərəfindən qəbul edilməsi, həmin istintaq hərəkəti aparıldıqan sonra isə eyni müdafiəçinin yenə də işə qoşularaq sonrakı istintaq hərəkətlərinin aparılmasında iştirak etməsi nəzərdə tutulmamışdır ki, bu baxımdan da təqsirləndirilən şəxsin hazırkı iş üzrə təhqiqat zamanı müdafiə hüququnun səmərəli və keyfiyyətli şəkildə təmin olunmasından söhbət gedə bilməz.

Belə qənaəti ilə bağlı məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, CPM-in 207.4-cü maddəsinin tələbinə görə, cinayət törətməkdə şübhələnilməsinə

görə tutulmuş şəxsə münasibətdə cinayət işi başlanmazdan əvvəl o, tutularkən baxışa və şəxsi axtarışa məruz qala bilər. Axtarışın və götürmənin aparılmasında iştirak edən şəxslərin dairəsini müəyyən edən, prosessual qanunvericilikdə ümumi norma kimi nəzərdə tutulmuş CPM-in 244.2-ci maddəsinə əsasən, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin barəsində axtarış və götürmənin aparılmasında onun müdafiəçisi iştirak etmək hüququna malikdir. Həmin istintaq hərəkətinin aparılması barədə müstəntiq tərəfindən əvvəlcədən xəbərdar edilmiş müdafiəçi axtarış və götürmədə iştirak etmək arzusunu bildirdikdə müstəntiq onun bu hüququnu təmin etməlidir.

Göründüyü kimi qanunun bu normasında müdafiəçinin şəxsi axtarış və götürmə istintaq hərəkətinin aparılmasında iştirak etməsi onun vəzifəsi yox, hüququ kimi təsbit edilmiş və bu hüquq cinayət təqibini aparan orqan tərəfindən o halda mütləq təmin edilməlidir ki, müdafiəçi əvvəlcədən göstərilən istintaq hərəkətinin aparılması barədə xəbərdar edilsin və sonuncu həmin istintaq hərəkətinin aparılmasında iştirak etmək arzusunu bildirsən, digər tərəfdən isə işin hallarına görə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçidən imtina etməsinin qəbul edilməsi mümkün olmasın.

Həmçinin bu tələblər belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, ümumi şəkildə təhqiqatçı və ya müstəntiq axtarış və götürmə istintaq hərəkətini aparmazdan əvvəl mütləq şəkildə müdafiəçinin həmin istintaq hərəkətinin aparılmasında iştirakını təmin etmək vəzifəsi daşımır, lakin şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs artıq müdafiəçiyə malik olduqda (məsələn, bağlanmış müqaviləyə əsasən, yaxud da tutulması zamanı ona müdafiəçi təyin edildikdə) müstəntiqin və təhqiqatçının borcudur ki, bundan sonra bütün istintaq hərəkətlərinin, o cümlədən axtarışın (şəxsi axtarışın) və götürmənin aparılması barədə müdafiəçini xəbərdar edərək onun cinayət prosesində iştirakını təmin etsin. Eyni zamanda müdafiəçinin istintaq hərəkətinin aparılmasında, prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsində onun iştirakı mütləq şəkildə tələb olunduğu halda da təhqiqatçı və ya müstəntiq bu iştirakı təmin etməlidir. Belə hallarda müdafiəçinin istənilən istintaq hərəkətinin aparılmasında və prosessual məcburiyyət tədbirinin tətbiq edilməsində iştirakdan imtina etmək hüququ isə yoxdur.

İş materiallarından göründüyü kimi şübhəli şəxsin üzərində şəxsi axtarış aparılmazdan əvvəl təhqiqatçı onun müdafiəçisinə müraciət etməyərək

və sonuncunun latın qrafikası ilə yazıb-oxuya bilməməsi barədə məlumat verməyərək bu istintaq hərəkətinin aparılmasında iştirak etmək vəzifəsini, habelə özünün də şübhəli şəxsin müdafiə hüququnun təmin edilməsi vəzifəsini daşdığını ona izah etməmiş, bununla da qanunvericiliyin tələblərinin pozulmasına yol verməklə qüvvəsi olmayan 2022-ci il 3 iyun tarixli protokola və eyni tarixli ərizəyə əsaslanaraq şübhəli şəxsin üzərində şəxs axtarış aparmış, ibtidai araşdırma zamanı başqa sübutlar da məhz kobud qanun pozuntuları ilə həmin istintaq hərəkətinin aparılmasının, habelə məhkəmə nəzarəti qaydasında yoxlanılmamış təqsirləndirilən şəxsin barəsində həyata keçirilmiş əməliyyat tədbirinin nəticələrinə əsasən toplanmışdır.

Bunlarla əlaqədar məhkəmə kollegiyası qeyd etmişdir ki, CPM-in 246.1-ci maddəsinin tələbinə əsasən, müstəntiq iş üzrə sübut əhəmiyyətinə malik ola biləcək, barəsində istintaq hərəkəti aparılan şəxsin paltarında, əşyalarında və ya bədəninə ola bilən əşya və sənədləri, bir qayda olaraq, məhkəmənin qərarı əsasında götürə bilər. CPM-in 246.2.1-ci maddəsi isə imkan verir ki, şübhəli şəxs tutulduqda və polis və ya digər hüquq-mühafizə orqanına gətirildikdə onun üzərində məhkəmənin qərarı alınmadan da şəxsi axtarış aparılsın.

Bu normaların tələbləri baxımından məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, şəxs hər hansı cinayətin törədilməsində şübhəli bilindikdə (bu haqda əməliyyat və ya digər məlumat hüquq mühafizə orqanına daxil olduqda) barəsində “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 10-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş zəruri əməliyyat-axtarış tədbirlərinin (güdmə, telefon danışqlarına qulaq asma və s.) tətbiq edilməsi nəticəsində onun olduğu yer müəyyən edildikdən dərhal sonra, yəni təxirə salınmadan həmin yerdə tutula (saxlanıla, yaxalana) bilər və bu zaman onun üzərində, qanunvericiliyin tələb etdiyi və imkan verdiyi kimi məhkəmənin qərarı olmadan, baxış, axtarış və götürmə kimi istintaq hərəkətləri aparıla bilər.

Şəxsin tutulmasının rəsmiləşdirilməsi isə bundan sonra, yəni təxirə salınmadan polis və ya digər hüquq mühafizə orqanlarına gətirildikdən sonra da həyata keçirilə bilər. Buna qədər şəxsin faktiki tutulduğu (saxlandıdığı və ya yaxalandığı) yerdə onun üzərində baxış və ya axtarış kimi istintaq hərəkətinin aparılması zamanı mütləq qaydada müdafiəçi ilə təmin olunması prosessual qanunvericiliyin istər şərh olunan, istərsə də digər normalarında nəzərdə tutulmasa da, məhkəmə

kollegiyasının fikrincə, şəxsin tutulmasının rəsmiləşdirilməsi zamanı müdafiəçinin iştirakı və onun bununla bağlı bütün digər hüquqlarının təmin edilməsi mütləqdir, çünki bu tələb CPM-in 90.7.5, 90.7.7, 90.7.9 və 92.3.9-cu maddələrinin müddəalarında irəli gəlir.

Belə ki, qeyd olunan maddələrə görə, şübhəli şəxs tutulduğu və ya qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərar elan olunduğu andan müdafiəçiyə malik olmaq, müstəqil olaraq müdafiəçi seçmək, onun səlahiyyətinə xitam vermək, müdafiəçidən imtina etdiyi halda özü özünü müdafiə etmək, müdafiəçinin yardımından pulsuz istifadə etmək, öz vəsatəti əsasında müdafiəçinin iştirakı ilə ifadə vermək hüquqlarını həyata keçirir və o, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs qismində tutulduqda və ya onun barəsində həbs qətimkan tədbiri tətbiq edilərkən müdafiəçinin iştirakı təmin olunmalıdır.

Ali Məhkəmə, xüsusilə onu vurğulamağı lazım bilmişdir ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun göstərilən Qərarına görə də istintaq və ya digər prosesual hərəkətlərdə müdafiəçinin mütləq iştirak etməli olduğu hallar mövcud olmadıqda, eləcə də şübhəli və ya təqsirləndirən şəxs bunu tələb etmədikdə cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən müdafiəçinin belə hərəkətlərin aparılmasında iştirakının tələb edilməsi yolverilməzdir. Bu müddəa belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, müdafiəçinin istintaq və ya digər prosesual hərəkətlərdə mütləq iştirakı qanunvericilikdə nəzərdə tutulduğu hallarda, hətta şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs bundan imtina etdikdə, əvvəla istər müdafiəçinin, istərsə də şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin belə imtinası təhqiqatçı və ya müstəntiq tərəfindən qəbul edilməməli, digər tərəfdən isə cinayət təqibini aparan orqan tərəfindən müdafiəçidən bu və ya digər istintaq və prosesual hərəkətlərdə iştirak etməsi tələb olunmalıdır.

İş materiallarından görüldüyü kimi müdafiəçinin istintaq hərəkətinin aparılmasında iştirak etməkdən imtina etməsi barədə protokolu və təqsirləndirilən şəxsin ərizəsini əsassız olaraq qəbul etmiş təhqiqatçı belə qərar da qəbul etməmişdir.

Qanunvericiliyin normalarına yuxarıda göstərilən qaydada verilmiş təfsirdən və Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun hüququ mövqeyindən çıxış edərək məhkəmə kollegiyası şəxsin 2022-ci il 3 iyun tarixdə saxlanılaraq 43-cü Polis Bölməsinə gətirilib şübhəli şəxs qismində tutulduqdan sonra onun üzərində müdafiəçinin iştirakı olmadan, lakin şahidlərin – yalnız polis əməkdaşlarının iştirakları ilə artıq əhəmiyyətsiz olan şəxsi axtarışın

aparılmasında şübhəli şəxsin müdafiə hüququnun pozulması halını görür və qeyd edir ki, işə mahiyyəti üzrə baxmış məhkəmələr bu hala diqqət yetirməklə, ona qanunvericiliyin tələb etdiyi qaydada lazımi hüquqi qiymət vermişlər.

Məhkəmə kollegiyası müdafiə hüququnun səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi barədə milli və beynəlxalq qanunvericiliyin (“İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin) tələblərindən, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin bir çox qərarlarında sərgilədikləri hüquqi mövqedən çıxış edərək cinayət işinin materiallarına nəzər saldıqda müəyyən edir ki, hələ təhqiqat zamanı təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının müdafiə olunması vəkilə həvalə edilərək sonradan o, ibtidai araşdırma zamanı müxtəlif istintaq hərəkətlərinin aparılmasında və təqsirləndirilən şəxsin barəsində həbs qətimkan tədbirinin seçilməsində iştirak etsə də, onun fəaliyyəti səmərəli və keyfiyyətli olmamış və sonuncu hazırkı iş üzrə həqiqətin müəyyən edilməsi üçün keyfiyyətli xidmət göstərməyərək lazımi fəallıq nümayiş etdirməmiş və işin əsl hallarının araşdırılmasına təşəbbüs göstərməmiş, bununla bağlı heç bir vəsatət qaldırmamış və yalnız ona təqdim olunmuş prosesual sənədləri imzalamaqla kifayətlənmişdir. Belə olan halda təhqiqat və ibtidai araşdırma zamanı vəkil tərəfindən təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının səmərəli şəkildə müdafiə olunması barədə nəticəyə gəlmək mümkün deyil.

Məhkəmə kassasiya protestinin dəlillərinə cavab verilməsi üçün cinayət işinin materiallarına müraciət edərək daha sonra qeyd etmişdir ki, təqsirləndirilən şəxs CM-in 234.1-ci maddəsi ilə irəli sürülmüş ittihamın təsdiq edilməsinə dəlalət edən ibtidai araşdırma orqanı ilə yanaşı, dövlət ittihamçısının da əsas və mötəbər sübut hesab etdiyi şəxsi axtarışın və götürmənin aparılması haqqında 2022-ci il 3 iyun tarixli protokoldan daha sonra görünən odur ki, həmin istintaq hərəkətinin aparılması zamanı şübhəli şəxsin üzərindən aşkar edilərək götürülmüş kütlənin psixotrop maddə metamfetamin olması ilk olaraq yalnız şübhəli şəxsin izahatına əsasən müəyyən edilmiş, bunun həqiqətə uyğun olması isə həmin vaxt mütəxəssis dəvət olunmaqla aydınlaşdırılmamış, təhqiqatçının da psixotrop maddələrin növlərini ayırd edə bilməsi müəyyən edilməmiş, götürülmüş əşya isə həmin protokolda ətraflı təsvir edilməyərək tərzidə çəkilməmişdir.

CPM-in 245.8-ci maddəsində isə axtarış və ya götürmə zamanı götürülmüş bütün əşya və sənədlərin istintaq hərəkətinin iştirakçılarına təqdim edilməsi, onların müvafiq olaraq miqdarının, ölçüsünün, çəkisinin, hansı materialdan hazırlanmasının və digər xüsusi əlamətləri göstərilməklə ətraflı təsvir edilməsi və bundan sonra götürülmüş əşyaların və sənədlərin qablaşdırılması, zərurət olduqda isə müstəntiq tərəfindən möhürlənməsi tələb olunur.

CPM-in 247.1.9-cu maddəsində müəyyən edilmişdir ki, axtarış və ya götürmə qurtardıqdan sonra müstəntiq bu istintaq hərəkətlərinə dair tərtib etdiyi protokolda digər hallarla yanaşı, axtarış və ya götürmə aparılarkən müşahidə edilmə ardıcılığı ilə bütün aşkar olunanlar, o cümlədən axtarılan əşya və şəxslərin könüllü surətdə verilməsi hallarının olub-olmaması; istintaq hərəkəti zamanı belə hal baş verməmiş, aşkar edilmiş əşya və sənədləri gizlətmək cəhdləri; götürülmüş əşyaların sayı, ölçüsü, çəkisi, fərdi əlamətləri və digər xüsusiyyətləri göstərilməklə ətraflı təsvir edir.

Bundan başqa, işdə olan prosessual sənədlərə əsasən, şübhəli şəxs 2022-ci il 3 iyun tarixdə saat 18.10-dan 18.20-dək tutulmasına baxmayaraq, o, yalnız 2022-ci il 4 iyun tarixdə saat 14.40-dan 15.00-dək, yəni təxminən iyirmi saat keçdikdən sonra şübhəli şəxs qismində dindirilmişdir ki, bununla da CPM-in 232.1-ci maddəsinin tələbinin pozulmasına yol verilmişdir. Halbuki CPM-in 232.1-ci maddəsinə əsasən, şübhəli şəxsin dindirilməsi onun tutulmasından və ya barəsində qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsi barədə qərar ona elan edildikdən dərhal sonra aparılır.

Məhkəmə kollegiyasının qənaətinə görə, bütün yuxarıda qeyd olunanlar şəxsi axtarış və götürmə aparılması haqqında istintaq hərəkətinin, bu haqda tərtib edilmiş 2022-ci il 3 iyun tarixli protokolun, habelə bundan sonra məhz bu istintaq hərəkətinə əsasən ibtidai araşdırma zamanı toplanmış bütün sübutların CPM-in 125.2-ci maddəsinin tələbləri baxımından yolverilməz sübutlar olması barədə nəticəyə gəlmək üçün əsas verir.

Bundan başqa, məhkəmə kollegiyası kassasiya protestində də sübut kimi istinad olunan polis əməkdaşlarının həm ibtidai araşdırma zamanı, həm də birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında verdikləri ifadələrin hazırkı iş üzrə sübut növü kimi qəbul edilməsinin mümkünlüyünə də nəzər yetirilməsi və təhlil olunmasını zəruri hesab etmişdir. Belə ki, iş materiallarından göründüyü kimi ibtidai araşdırma orqanı təqsirləndirilən şəxsə

CM-in 234.1-ci maddəsi ilə ittihamın elan olunmasına əsas kimi ittiham aktında şahid qismində dindirilmiş polis əməkdaşları – Binəqədi Rayon Polis İdarəsinin 43-cü Polis Bölməsinin əməkdaşları Şahid1 və Şahid2-nin ifadələrinə əsaslanmışdır. Bu şəxslərin ifadələrinin sübut kimi mötəbərliyinin müəyyən olunması və qiymətləndirilməsi baxımından Avropa Məhkəməsi özünün bir çox qərarlarında uzun müddət formalaşmış yanaşma standartını müəyyən etmişdir.

Hazırkı işin materiallarına nəzərə yetirildikdə müəyyən olunmuşdur ki, adları çəkilən polis əməkdaşları şübhəli şəxsin saxlanılaraq polis şöbəsinə gətirilməsi və onun üzərində axtarışın aparılması barədə şahid kimi ifadə vermişlər və ibtidai araşdırma orqanı şəxsin təqsirlilik məsələsini bu ifadələrə əsaslanmaqla müəyyən edərək nəzərindən qaçırmışdır ki, onların bu ifadələri cinayətin törədilməsini deyil, polis əməkdaşları kimi öz fəaliyyətlərini əks etdirən ifadələr olmuşdur. Təqsirləndirilən şəxsin psixotrop maddəni nə vaxt, kimdən əldə etməsi, hansı müddətdə saxlanması və daşımaması, habelə onun əməlinin CM-in 234.1-ci maddəsi ilə tövsif edilməsi üçün tələb olunan halların müəyyən edilməsi məqsədilə nə ibtidai araşdırma orqanı, nə də ki, birinci instansiya məhkəməsi heç bir sübut əldə etməmiş, bununla bağlı məhz həmin halları təsdiq edə bilən və maraqları olmayan şəxslər dindirilməmişlər.

Buna görə, məhkəmə kollegiyası hazırkı iş üzrə təhqiqat və ibtidai araşdırma zamanı yol verilmiş kobud qanun pozuntularının (yuxarıda ətraflı təsvir edilmiş) fonunda məhkəmələr tərəfindən polis əməkdaşlarının ifadələrinin hazırkı iş üzrə sübut kimi qəbul edilməsinə şübhə ilə yanaşılmasını haqlı hesab etmiş və bir daha qeyd etmişdir ki, təqsirləndirilən şəxsin ona qarşı irəli sürülmüş ittiham üzrə təqsirli olmasına dəlalət edən başqa sübutlar cinayət təqibi zamanı əldə olunmamış və araşdırılmamışdır.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, birinci instansiya məhkəməsinin bu haqda gəldiyi nəticə ilə razılaşan apellyasiya instansiyası məhkəməsi tam qanuni və əsaslı olaraq təqsirləndirilən şəxsin elan olunmuş ittiham üzrə əməlin aşkar edilməsinə və onun bu əməli törətməsinin sübuta yetirilmiş hesab edilməsinə əsas olmuş bütün sübutları hüquqi qüvvəsi olmayan, yəni CPM-in 125.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntularla əldə edilmiş sübutlar kimi qiymətləndirməklə təqsirləndirilən şəxsin hər hansı cinayət əməlini

törətməkdə təqsirinin sübuta yetirilməməsi barədə nəticəyə gəlmiş və ona bu əsasla bəraət verilməsini mümkün bilmiş, digər tərəfdən isə tam haqlı olaraq həmin pozuntuları təqsirləndirilən şəxsin ziyanına həll etməkdən və onun barədə ehtimal xarakterli ittiham hökmünün çıxarılmasından imtina etmişlər.

Məhkəmə kollegiyası onu da vurğulamağı lazım bilmişdir ki, kassasiya protestində məhkəmələrin gəldikləri bu nəticə mübahisələndirilsə də, onun müəllifi hazırkı iş üzrə sübutların toplanması zamanı kobud qanun pozuntularına, xüsusilə də şəxsin müdafiə hüququnun kobud şəkildə pozulmasına heç bir münasibət bildirməmiş və bu halları təkzib edən hər hansı dəlil irəli sürməmişdir.

Bu baxımdan, məhkəmə kollegiyası məhkəmələrin iş üzrə gəldikləri nəticəni təsdiq edən bütün sübutları tədqiq etdiklərini, onların həm ayrı-ayrılıqda, həm də məcmu şəklində CPM-in 143-146-cı maddələrinin tələblərinə uyğun qaydada qiymətləndirildiyini, CPM-in 125-ci maddəsində göstərilən yolverilməz sübutlardan istifadə edilmədiyini, ümumi şəkildə isə CPM-in 416-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş pozuntulara yol verilmədiyini qeyd edərək şəxsin təqsiri sübuta yetirilmədiyinə görə bəraət verilməsini qanuni və əsaslı hesab edir və bu baxımdan dövlət

ittihamçısının kassasiya protestinin dəlillərini qəbul edilməz sayaraq həmin protestin təmin edilməsi üçün əsaslar görmür.

Məhkəmə kollegiyası hesab etmişdir ki, təqsirləndirilən şəxsin CM-in 234.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət əməlini törətməkdə təqsirli olması barədə ittihamın sübut olunmasında ehtimallara və mülahizələrə söykənən əsaslı şübhələr mövcud olduğundan və bu şübhələrin digər sübutlarla aradan qaldırılması mümkün olmadığından həmin şübhələr də onun xeyrinə təfsir olunmalı, bu haqda apellyasiya instansiyası məhkəməsinin iş üzrə gəldiyi nəticə isə qanuni və əsaslı nəticə kimi qiymətləndirilməlidir.

Beləliklə, məhkəmə kollegiyası kassasiya protestinin təmin edilməsi haqqında dövlət ittihamçısının və həmin protestin təmin edilməməsi barədə bəraət almış şəxsin və onun müdafiəçisinin çıxışlarını dinləyərək hesab etmişdir ki, yuxarıda şərh edilən əsaslara görə kassasiya protesti təmin edilməməli və təqsirləndirilən şəxsin CM-in 234.1-ci maddəsi ilə təqsirliliyi sübuta yetirilmədiyinə görə bəraət verilməsinə dair cinayət işi üzrə apellyasiya instansiyası məhkəməsinin 2023-cü il 31 yanvar tarixli qərarı dəyişdirilmədən saxlanılmalıdır.

Ali Məhkəmənin nümayəndə heyəti Türkiyədə işgüzar səfərdə olub

2023-cü ilin 6-7 iyul tarixlərində Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin və Məhkəmə-Hüquq Şurasının sədri İnam Kərimovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Türkiyədə işgüzar səfərdə olub.

Nümayəndə heyəti öncə Ankarada Türkiyə Respublikasının qurucusu Mustafa Kamal Atatürkün məzarını – Anıtqəbir Məvzeley Kompleksini ziyarət edib, önünə əklil qoyub. Həmçinin Ankaradakı Heydər Əliyev Parkı ziyarət edilib. Nümayəndə heyəti Ulu Öndərin burada ucaldılan abidəsinin önünə əklil qoyub, xatirəsini dərin ehtiram və hörmətlə yad edib.

Sonra Türkiyə Respublikası Ali Məhkəməsinin (Yargıtay) sədri Mehmet Akarca, Türkiyə Ali İnzibati Məhkəməsinin (Danıştay) sədri Zeki Yiğit, Türkiyənin ədliyyə naziri Yılmaz Tunç və Türkiyə Respublikasının Baş Prokuroru Bekir Şahinlə görüşlər keçirilib.

Görüşlərdə iki qardaş ölkənin məhkəmələrinin təcrübələri və qarşılıqlı əməkdaşlığının perspektivləri müzakirə olunub. Azərbaycan və Türkiyənin məhkəmə-hüquq sistemləri arasında əlaqələrin yüksələn xətlə inkişaf etdiyi və bu münasibətlərin daha da genişlənməsi üçün səylərin artırılmasının vacibliyi vurğulanıb. Ədalət mühakiməsini həyata keçirən məhkəmələrin əməkdaşlığının ikitərəfli münasibətlərin inkişafına böyük töhfə verdiyi diqqətə çatdırılıb.

Daha sonra Ankara Universitetinin rektoru Nəcdet Ünüvar və Türkiyə Ədliyyə Akademiyasının rəhbəri Muhittin Özdemir ilə görüşlər keçirilib. Hüquqşünaslıq üzrə yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması, hakimliyə namizədlərlə yanaşı, məhkəmə aparatı işçilərinin də peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması istiqamətində gələcək əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olunub.

Ali Məhkəmənin və Məhkəmə-Hüquq Şurasının sədri Strasburqda səfərdə olub

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin və Məhkəmə-Hüquq Şurasının sədri İnam Kərimov Fransa Respublikasının Strasburq şəhərində işgüzar səfərdə olub.

İnam Kərimov səfər çərçivəsində İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin sədri Siofra O'Liri ilə ikitərəfli görüş keçirib.

Ali Məhkəmənin sədri Azərbaycanda məhkəmə-hüquq sahəsində aparılan islahatlar və ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində görülmüş işlər barədə məlumat verərək bildirib ki, Azərbaycan Avropa Şurasının təsisatları ilə işgüzar əlaqələrin, həmçinin Avropa Şurasına üzv olan ölkələrlə məhkəmə-hüquq sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsinə xüsusi önəm verir.

Görüşdə qeyd edilib ki, Azərbaycan Respublikası cari ildə 16 sayılı Protokolu ratifikasiya edib və bu Protokol noyabrın 1-dən qüvvəyə minəcək. Bildirilib ki, bu Protokol məhkəmələrimiz arasında qarşılıqlı fəaliyyətin gücləndirilməsinə imkan verəcək.

Azərbaycan və Avropa Məhkəməsi arasında əməkdaşlıq yüksək qiymətləndirilərək, bu əlaqələrin gələcəkdə daha da inkişaf etdirilməsi istiqamətində birgə fəaliyyətin zəruriliyi vurğulanıb. Görüşdə həmçinin Avropa Məhkəməsi ilə əməkdaşlıq çərçivəsində həyata keçirilən layihələrə toxunularaq gələcəkdə birgə seminar və konfransların keçirilməsi, qarşılıqlı təcrübə mübadiləsinin əhəmiyyətindən danışılıb.

Bundan başqa, İnam Kərimov Avropa Şurasına üzv dövlətlərin Ali Məhkəmə sədrlərinin iştirakı ilə keçirilən “16 sayılı Protokol əsasında məsləhətçi rəy mexanizmi vasitəsilə məhkəmə dialogu” adlı seminarda iştirak edib. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının 16 sayılı Protokolunun qüvvəyə minməsinin 5 illiyi münasibətilə keçirilən tədbirdə məsləhətçi rəy mexanizminin fəaliyyət istiqamətinin öyrənilməsi, müvafiq təlimatların hazırlanması və bu sahədə görülməli tədbirlər ətrafında məruzələr dinlənilib.

Ali Məhkəmənin sədri həmçinin seminar çərçivəsində həmkarları ilə ikitərəfli görüşlər keçirərək, qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında səmərəli fikir mübadiləsi aparıb.

Türk Dövlətləri Ali Məhkəmələrinin Konfransı təsis edilib

2023-cü il oktyabrın 19-da Şuşa şəhərində Ümummillə Lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Ədalət mühakiməsi və informasiya texnologiyaları: müasir çağırışlar” mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib.

Türk dövlətlərinin Ali Məhkəmələrinin sədrlərinin iştirakı ilə keçirilən konfransı giriş sözü ilə açan Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri İnam Kərimov qonaqları “Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı” Şuşa şəhərində salamlamaqdan məmnunluğunu ifadə edib. Sədr bildirib ki, Azərbaycan xalqının tarixində əvəzsiz xidmətlər göstərmiş dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev Yeni

Azərbaycanın memarıdır. Ulu Öndərin fəaliyyəti Azərbaycanla məhdudlaşmır, beynəlxalq aləmdə böyük nüfuza malik dahi şəxsiyyət türk dünyasında, eləcə də qlobal proseslərdə də müdrik siyasətilə böyük iz qoyub. Fəaliyyəti dövründə hər zaman türk dövlətləri ilə əlaqələrinin inkişafına xidmət edən layihələrin təşəbbüskarı, təşkilatçısı olub. Bu gün bu siyasət Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. “Türk dünyası böyük bir ailədir” deyən ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev türk dövlətləri ilə əlaqələrə xüsusi önəm verir.

Hazırda dünyada gedən mürəkkəb proseslər fonunda dövlətlər və onların məhkəmə sistemləri qarşısında yeni çağırışlar meydana gəldiyini deyən İnam Kərimov bildirib ki, bu çağırışlara cavab vermək üçün məhkəmələrin müasir tələblərə uyğun qurulması, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində peşəkarlığın artırılması və innovativ texnologiyaların tətbiqi, məhkəmə-hüquq sistemləri arasında əlaqələrin genişləndirilməsi zamanın tələbidir. Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv və müşahidəçi dövlətlərin məhkəmə orqanları arasında əlaqələrin genişləndirilməsi, ümumi maraq doğuran məsələlər üzrə fikir və təcrübə mübadiləsinin aparılması məqsədilə Türk Dövlətləri Ali Məhkəmələrinin Konfransının təsis edilməsinin vacibliyi diqqətə çatdırılıb.

Sonra Türkiyə Respublikası Ali Məhkəməsinin (Yargıtay) sədri Mehmet Akarca çıxış edərək bildirib ki, Azərbaycanda siyasi birliyi təsis edən dünya şöhrətli Heydər Əliyev türk dünyasının birliyi üçün də mühüm xidmətlər göstərib. Qeyd edilib ki, məhkəmə sistemini müasir dövrün yenilikləri ilə uyğunlaşdırmaq çox vacibdir. Burada hüquq təhsilindən məhkəmədə şəffaflığın təmin edilməsinə qədər geniş bir prosesi dəyərləndirmək lazımdır. Bu baxımdan türkdilli dövlətlərin qarşılıqlı şəkildə öyrənəcəyi bir çox məsələlər var. Mehmet Akarca Türk Dövlətləri Ali Məhkəmələrinin Konfransının yaradılmasının əhəmiyyətinə toxunaraq, məhkəmə-hüquq sahəsində əməkdaşlığın gücləndirilməsinin bütün türk dünyası üçün faydalı olacağına əminliyini vurğulayıb.

Qazaxıstan Respublikasının Ali Məhkəməsinin sədri Aslambek Merqaliyev isə çıxışında Türk Dövlətləri Ali Məhkəmələrinin Konfransının yaradılması barədə təşəbbüsü məmnuniyyətlə qarşıladıklarını bildirib. Qeyd edilib ki, bu konfrans məhkəmə işinin təkmilləşdirilməsi, ədalət mühakiməsinin və məhkəmə inzibatiçiliğinin səmərəliliyinin təmin edilməsi və təcrübə mübadiləsi üçün mühüm platformaya çevrilməlidir. Konfrans əməkdaşlığın dərinləşməsinə öz töhfəsini verəcək və dövlətlər arasında qarşılıqlı fəaliyyətin mühüm tərkib hissəsinə çevriləcəkdir.

Sonra Türkiyə Ali İnzibati Məhkəməsinin (Danıştay) sədri Zeki Yiğit çıxış edərək, müasir dövrdə məhkəmə işlərinə operativ baxılması və süni intellektin tətbiqinin qaçılmaz olduğunu vurğulayıb. Qeyd edilib ki, Türk Dövlətləri Ali Məhkəmələrinin Konfransının yaradılması təşkilata üzv ölkələrin məhkəmə sistemini daha yaxından tanımağa imkan verəcək, inteqrasiya və əməkdaşlığı gücləndirəcək.

Özbəkistan Respublikasının Ali Məhkəməsi sədrinin birinci müavini xanım Robaxon Maxmudova çıxış edərək, deyib ki, son illər Özbəkistan-Azərbaycan münasibətləri dostluq və strateji tərəfdaşlıq ruhunda uğurla inkişaf edir, bunun mühüm əsasını ölkələrimizin rəhbərləri arasında müntəzəm təmas təşkil edir. Bu kontekstdə məhkəmə orqanlarımız arasında əməkdaşlığı genişləndirmək və dərinləşdirmək məqsədilə Özbəkistan Respublikasının Ali Məhkəməsi Türk Dövlətləri Ali Məhkəmələrinin Konfransının yaradılması təşəbbüsünü böyük məmnunluqla qəbul edib. Bildirilib ki, Şuşa Bəyannaməsinin imzalanması və bugünkü konfransın keçirilməsi məhkəmə-hüquq sisteminin inkişafı ilə bağlı fikir və qabaqcıl təcrübə mübadiləsinə xidmət edəcək.

Sonra Qırğızıstan Respublikasının Ali Məhkəməsinin sədri Zamirbek Bazarbekov çıxışında təmsil etdiyi ölkənin məhkəmə sistemi barədə konfrans iştirakçlarına ətraflı məlumat verib. O qeyd edib ki, Qırğızıstanda məhkəmə sisteminin rəqəmsallaşdırılması üzrə işlərin təşkilində türk dövlətlərinin təcrübəsinin öyrənilməsi çox faydalı olacaq.

Şimali Kipr Türk Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri xanım Narin Ferdi Şefik rəhbəri olduğu məhkəmənin fəaliyyəti barədə danışdı. O da həmkarlarının fikirlərinə qatılaraq, Türk Dövlətləri Ali Məhkəmələrinin Konfransının yaradılmasının zəruriliyini və üzv ölkələrin məhkəmə sistemində verəcəyi faydalardan danışdı.

Türk Dövlətləri Təşkilatı Baş katibinin müavini Sədi Cəfərov isə çıxışında təmsil etdiyi təşkilatın türk dövlətləri arasında siyasətdən tutmuş iqtisadiyyata, enerjiyə, nəqliyyata, turizmə, təhsilə, gənclərə, idmana qədər fərqli sahələrdə əməkdaşlığı genişləndirmək və gücləndirmək üçün səylərini davam

etdirdiyini qeyd edib. Bildirilib ki, bu gün təsis edilən yeni əməkdaşlıq formatı türk ölkələri arasında müvafiq sahədə qabaqcıl təcrübə mübadiləsini təmin edəcək, müxtəlif müştərək layihələrin həyata keçirilməsinə, eləcə də birgə təlim proqramlarının həyata keçirilməsinə zəmin yaradacaqdır.

İnam Kərimov yekun nitq söyləyərək, konfrans iştirakçalarına təşəkkürünü bildirib.

Daha sonra Türk Dövlətləri Ali Məhkəmələri Konfransının təsis edilməsi ilə bağlı Şuşa Bəyannaməsinin imzalanma mərasimi baş tutub.

